

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI

İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**YEMEN İÇ SAVAŞI'NDA KADINLAR VE BARIŞ
ÇABALARINDA YEMENLİ KADIN ÖRGÜTLENMELERİNİN
ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA İBRAHİM YASSEN MAHMOUD

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET ÖZTÜRK

AKSARAY 2022

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI
İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YEMEN İÇ SAVAŞI'NDA KADINLAR VE BARIŞ ÇABALARINDA
YEMENLİ KADIN ÖRGÜTLENMELERİNİN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA İBRAHİM YASSEN MAHMOUD

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET ÖZTÜRK

AKSARAY 2022

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Fatma Ibrahim Yassen

Soyadı : MAHMOUD

Bölümü : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

İmza :

Teslim tarihi : 04.03.2022

TEZİN

Türkçe Adı : Yemen İç Savaşı'nda Kadınlar Ve Barış Çabalarında Yemenli Kadın Örgütlenmelerinin Rolü

İngilizce Adı : Women In The Yemen Cıvıl War And The Role Of Yemen Women's Organizations In Peace Efforts

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Fatma İbrahim Yassen MAHMOUD

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Fatma Ibrahim Yassen MAHMOUD tarafından hazırlanan “**YEMEN İÇ SAVAŞI’NDA KADINLAR VE BARIŞ ÇABALARINDA YEMENLİ KADIN ÖRGÜTLENMELERİNİN ROLÜ**” başlıklı tez çalışma aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK

Aksaray Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: : Dr. Öğr. Üyesi Özgür ÇINARLI

Aksaray Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Doç. Dr.Mustafa Cuneyt Ozsahin

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 04/02/2022

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nuntarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU
İmza

TEŞEKKÜR

Tezimin her aşamasında büyük desteğini esirgemeyen, bilgi ve önerileri ile bana yol gösteren, yardım ve desteğini her zaman hissettiğim kıymetli Danışman Hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK'e, teşekkür ederim.

Yüksek lisans boyunca ve çalışmalarım sırasında, bana bilgilerini, yardımlarını ve manevi desteğini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Özgür ÇINARLI'ya teşekkür ederim.

Yoğun çalışmalarım sırasında yardımını esirgemediği, sabır gösterdiği ve bana katlandığı için Kocam Fawaz EZZADDIN'a teşekkür ederim.

Hayatım boyunca bana her konuda güvenen, büyük sabır gösteren, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve bugünlere gelmemi sağlayan aileme, küçük veya büyük yardımını esirgemeyen herkese çok teşekkür ederim.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YEMEN İÇ SAVAŞI'NDA KADINLAR VE BARIŞ ÇABALARINDA
YEMENLİ KADIN ÖRGÜTLENMELERİNİN ROLÜ

(Yüksek Lisans Tezi)

Fatma Ibrahim Yassen MAHMOUD, Aksaray 2022

ÖZET

Bu çalışma, Yemen iç savaşı sırasında ve sonrasında Yemenli kadınların durumunu (iç savaşın sosyal, ekonomik, eğitim, sağlık ve güvenlik etkilerini) ortaya koymak ve kadınların barış çabalarındaki fiili rolünü inceleme amacıyla yürütülmüştür. Bu çalışmanın önemi; Yemen İç Savaşı döneminin araştırılmasının, Yemenli kadınlar ve kadın örgütlenmelerine odaklanarak, Yemenli kadın bir araştırmacı tarafından yürütülmesidir. Giriş ve sonuç haricinde üç bölümden oluşan çalışmada ilk olarak, iç savaş ve kadın örgütlenmeleri ilişkisi üzerinde durulmuştur. İkinci olarak, kuruluşundan günümüze Yemen tarihine değinilerek iç savaş süreci detaylı incelenmiştir. Son olarak, Yemen İç Savaşı'nın kadınlara yansımaları ele alınmış ve barış çabalarında Yemenli kadın örgütlenmelerinden örnekler verilmiştir. Yapılan araştırma neticesinde Yemen'de gerek ülke içi ve gerekse de ülke dışı pek çok faktörün istikrarsızlık kaynağı oluşturduğu görülmektedir. Yemen'deki iç savaş durumundan en fazla muzdarip olanların başında Yemenli kadınların geldiği belirlenmiştir. Kadınların bu dezavantajlı konumlarının bertaraf edilmesinde ve ülke genelinde genel bir barış ortamının oluşumunda Yemenli Kadınların Birliği gibi kadın örgütlenmelerinin önemli rolü bulunsa da bunların daha fazla etkiye sahip olmasının yine bu örgütlere destek verilmesinden geçtiği tespit edilmiştir.

Bilim Kodu: 117112

Anahtar Kelimeler: Yemen, iç savaş, kadın örgütlenmeleri.

Sayfa Adedi: 76

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK

**AKSARAY UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES**

**WOMEN IN THE YEMEN CIVIL WAR AND THE ROLE OF YEMEN
WOMEN'S ORGANIZATIONS IN PEACE EFFORTS**

(Master Thesis)

Fatma Ibrahim Yassen MAHMOUD, Aksaray 2022

ABSTRACT

This study was conducted to reveal the situation of Yemeni women (social, economic, educational, health and security effects of the civil war) during and after the Yemeni civil war and to examine the actual role of women in peace efforts. The importance of this study; the research of the Yemeni Civil War period is conducted by a Yemeni female researcher with a focus on Yemeni women and women's organizations. Regardless of the introduction and conclusion, the study which consists of three parts, firstly focuses on the relationship between civil war and women's organizations. Secondly, the civil war process has been examined in detail by referring to the history of Yemen from its establishment to the present. Finally, the reflection of the Yemeni Civil War on women is discussed and examples of Yemeni women's organizations in peace efforts are given. As a result of the research, it is seen that many factors, both inside and outside the country, are sources of instability in Yemen. It has been determined that Yemeni women are at the forefront of those who suffer most from the civil war situation in Yemen. Although women's organizations such as the Yemeni Women's Union have an important role in eliminating these disadvantaged positions of women and in creating a general peace environment throughout the country, it has been determined that these organizations have a greater impact on supporting these organizations.

Science Code: 117112

Keywords: Yemen, civil war, women's organizations

Page Number: 76

Supervisor: Asst. Prof. Mehmet ÖZTÜR

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİNFORMU.....	i
ETİK İLKELERİ UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜRLER.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: İÇ SAVAŞLAR VE KADIN ÖRGÜTLENMELERİ İLİŞKİSİNE DAİR KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	3
1.1 İç Savaş Kavramı.....	3
1.2. Kadınların Savaşla İlişkisi ve Feminizmdeki Yeri.....	4
1.3. İç Savaşlarda Kadınların Durumuna Yönelik Yasal Düzenlemeler.....	9
1.4. Sivil Toplum Kuruluşları, Kadın Örgütlenmeleri ve İç Savaşlardaki Rollerini.....	12
2. BÖLÜM: KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE YEMEN.....	16
2.1. 1990 Öncesi Yemen Tarihi.....	22
2.2. Birlikten Arap İsyanlarına Yemen (1990-2011).....	24
2.3. Yemen’de İç Savaşın Başlaması ve Gelişimi.....	28
2.3.1. Arap İsyanlarının Rolü.....	28
2.3.2. Yemen Gençlik Devrimi’nin ve Husi’lerin Rolü.....	25
2.3.3. Suudi Arabistan Öncülüğündeki Koalisyonun Müdahalesinin Rolü.....	31
2.3.4. Yemen’de Güncel Durum.....	34
3. BÖLÜM: YEMEN’DEKİ İÇ SAVAŞ SÜRECİNDE KADINLAR.....	35
3.1. Yemen İç Savaşında Kadınların Durumu.....	36
3.1.1. Ekonomik, Sosyal ve Eğitime Yönelik Etkiler.....	37
3.1.2. Sağlığa Yönelik Etkiler.....	40
3.1.3. Güvenliğe Yönelik Etkiler.....	41
3.2. Barış Çabalarında Kadınlar ve Kadın Örgütlenmelerin Rolü.....	42
3.2.1. Yemenli Kadınların Birliği (Yemeni Women’s Union/YWU) Örneği.....	44

3.2.2. Diğer Kadın Örgütlenmelerinden Örnekler.....	47
SONUÇ.....	50
KAYNAKLAR.....	52
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU.....	64

KISALTMALAR

BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
GGK(STC)	Güney Geçiş Konseyi
STÖ	Sivil Toplum Örgütleri
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
ESCWA	United Nations Economic and Social Commission for Western Asia
UNDP	United Nations Development Programme
ECOSOC	Economic and Social Council (BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi)
NDC	National Dialogue Conference (Ulusal Diyalog Konferansı)
OSESGY	Office of the Special Envoy of the Secretary-General for Yemen
TAG	Yemeni women's Technical Advisory Group (Barış ve Güvenlik İçin Kadın Paktı'dır)
WIPF	Women's International League for Peace and Freedom (Uluslararası Barış ve Özgürlük Kadınları Birliği)
WLPF	World Local Production Forum (Dünya Yerel Üretim Forumu)
PDRY	People's Democratic Republic of Yemen (Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti)
YOHR	Yemeni Observatory for Human Rights
YSP	Yemen Sosyalist Partisi
YWU	Yemeni Women's Union
GPC	General People's Congress (Genel Halk Kongresi)

GİRİŞ

Yemen, Batı Asya'da Arap Yarımadası'nın güneybatısında yer alan bir Ortadoğu ülkesidir. Umman'ın batısında, Suudi Arabistan'ın güneyinde, Arap Denizi, Aden Körfezi ve Kızıldeniz ile sınır komşusudur. Yemen, ticaret yollarının ve jeostratejik noktaların kavşağında yer aldığı için coğrafi konumu ile öne çıkmaktadır. Sheba, Hadramout ve Himyar medeniyetleri de dahil olmak üzere en eski çağlardan beri önemli bir medeniyet ve mirasa sahiptir. Aynı zamanda Kuran'da bahsedilen en eski krallık olan Kraliçe Belkıs'ın yönettiği Saba Krallığı'na ev sahipliği yapmıştır. Başkenti Sana, 555,000 km² yüzölçüme sahip, nüfusu yaklaşık 30 milyon, resmi dili Arapça, milliyeti Arap olan ve cumhuriyetle yönetilen Yemen'in, sakinleri de İslam dinini benimseyen geleneksel muhafazakar bir toplumdur (Hestler ve Spilling, 2010: 7-16).

Günümüzdeki Yemen 22 Mayıs 1990 tarihinde Kuzey ve Güney Yemen'in birleşmesiyle meydana gelmiştir. Birleşmeden sonra iç ve dış nedenlerle birisi 1994 yılında ve bir diğeri 2015 yılında olmak üzere iki önemli iç savaş yaşamıştır. Özellikle 2015 yılında başlayan ve birincisine göre daha geniş çaplı olan iç savaş, başladığı günden günümüze sadece ülkeyi istikrarsız kılmakla kalmayarak Yemen'de toplumu büyük ölçüde etkilemiştir (Al-Ahmadi, 2015). Bu olumsuzluktan etkilenenlerin başında ise Yemenli kadınlar gelmektedir.

Bu çalışmanın amacı; Yemen'de 2015 Martından sonra başlayan iç savaş durumundan Yemenli kadınların nasıl etkilendiğini ve yine bu süreç içinde zaman zaman vuku bulan barış çabalarında Yemenli kadın örgütlenmelerinin (sivil toplum kuruluşlarının) rolünü belirlemektir.

Yemen'de yaşanan iç savaş özellikle kadınları güvenlik, sağlık, ekonomi ve eğitim gibi pek çok bakımdan oldukça olumsuz etkilemiştir. Gerek Yemenli kadınların iç savaş yüzünden yaşamış oldukları bu sıkıntıları giderme gerekse de Yemen'in maruz kaldığı iç savaş durumuna çözüm bulma amacıyla Yemenli kadınların oluşturdukları birtakım sivil toplum örgütlenmeleri bulunmaktadır. İşte bu çalışma bağımsızlığından bugüne istikrarsız bir durum arzeden ülkedeki gelişmelere temas ederek esas olarak 2015 Martında Suudi Arabistan ve BAE'nin (Birleşik Arap Emirlikleri'nin) öncülüğündeki koalisyonun Yemen'e müdahalesi sonrası iç savaşın yaşandığı Yemen'de kadınların bu durumdan nasıl etkilediklerini ve zaman zaman vuku bulan barış çabalarında kadınların rolünü ortaya koyması bakımından önemlidir.

Başta bir deyişle bu çalışma; ilk olarak, birlik sonrası Yemen'de yaşanan temel gelişmeleri sistematik bir şekilde ortaya koyması, ikinci olarak, 2015 Martından sonra ülkenin içine düştüğü ve günümüze kadar süren iç savaştan kadınların nasıl etkilendiğini tespitinde bulunması, üçüncü ve son olarak ise mağdur konumda yer aldıkları iç savaş sürecinde barışa yönelik adımlarda da kadınların rolünü özellikle Yemenli kadınların kurdukları örgütlenmeler üzerinden incelemesi açısından önemlidir. Dahası alan diline ve literatürüne hâkim Yemenli yazar tarafından bu çalışmanın gerçekleştirilecek olması da bir başka önemli noktadır.

Çalışmada cevabı aranacak başlıca sorular şunlardır: İç savaşın kavramsal ve teorik çerçevesi nedir? Yemen'in birlikten Arap devrimlerine (1990-2011) tarihsel gelişimi nedir? Yemen İç Savaşı nasıl vuku bulmuştur ve bunun kadınlara etkisi nasıl olmuştur? Yemen'de iç savaş ve sonrasında kadın örgütlenmelerin belirgin rolü var mıdır, varsa bunlar nasıl rol oynamıştır?

Çalışmada nitel inceleme yapılacaktır. Yemen üzerinden bir ülke incelemesi yapılarak kadınların konumuna odaklanılacaktır. Bunun yanı sıra Yemenli kadın örgütlenmelerinin barış sürecine katkıları vurgulanacaktır. Tüm bunlar ise ülkenin resmi dili olan Arapça olduğu için başta Arapça metinler olmak üzere ülkeye ve konuya ilişkin yeterli literatür taraması yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Arapça, İngilizce ve Türkçe kitap, makale, raporun yanı sıra Yemen'in ve incelenecek sivil toplum kuruluşlarının resmi web sayfaları birincil kaynak olarak kullanılacaktır. Bunun yanı sıra çalışmada; "Yemen'de 2015 Martından sonra başlayan iç savaş durumundan Yemenli kadınların oldukça olumsuz etkilendiği ve yine bu süreç içinde yeterli olanak verilmemekle beraber ülkede barışın tesisi adına Yemenli kadın örgütlenmelerinin önemli çabaları olduğu" şeklindeki temel savı destekleyici nitelikte Yemenli kadın örgütlerinin temsilcileri ile kişisel görüşmeler de yapılmıştır.

Giriş ve sonuç bölümü haricinde üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde ilk olarak; savaş (özellikle iç savaş olgusu), kadın ve barış ile örgüt kavramına ilişkin kavramsal ve kurumsal açıklamalar yapılmaktadır. İkinci olarak, savaşlarda kadınların durumu feminizmle ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. Üçüncü olarak, iç savaşlarda kadının statüsü ile ilgili en önemli yasal düzenlemeler ve mevzuatlardan bahsedilmektedir. Son olarak, iç savaşlarda sivil toplum kuruluşlarının ve kadın örgütlerinin rolü üzerinde durulmaktadır.

İkinci bölümde; Yemen'in 1990'daki birleşmesinden önceki tarihinden başlayarak, 2011 yılında başlayan Arap devrimlerinin Yemen'e sirayeti, Husilerin ülkeye girmesi ve kontrolün yaygınlaşmasıyla aktif hale gelen Yemen Gençlik Devrimi'nin (2011) başlangıcı, Suudi Arabistan öncülüğünde yabancı güçlerin müdahalesi, Yemen devriminin patlak vermesine yol açan en önemli nedenler ve bunların sonuçları incelenmektedir.

Yemen'de 2015 başından beri patlak veren iç savaş, Yemen toplumunun tüm kesimlerini her alanda ve her yönüyle etkilemiştir. Toplumun yapısındaki önemli rolü nedeniyle, Yemenli kadınlar bu iç savaştan en çok etkilenen sosyal gruptur. İşte çalışmanın üçüncü bölümünde; iç savaşın Yemenli kadınlar üzerindeki sosyal, ekonomik, eğitim, sağlık, güvenlik gibi en önemli etkileri ve genel olarak toplumun (ve özel olarak kadınların) yaşamını etkileyen diğer yönleri analiz edilmektedir. Ayrıca bu bölümde; iç savaş döneminde ve sonrasında kadınları koruma ve bakım sağlama konusunda destekleyen kadın örgütlerinin rolü ve Yemen'deki barış çabalarında rollerinin nasıl olduğu araştırılmaktadır.

1.BİRİNCİ BÖLÜM: İÇ SAVAŞLAR VE KADIN ÖRGÜTLENMELERİ İLİŞKİSİNE DAİR KAVRAMSAL VE KURUMSAL ÇERÇEVE

1.1. İç Savaş Kavramı

“İç savaş” kavramını anlayabilmek için, öncelikle “savaş” kavramı incelenmelidir. Savaş, milletlerarası çatışmalarda en yaygın ve en iyi bilinen şiddet biçimidir. Bununla birlikte savaş olgusunun tarihçiler ve hukukçular tarafından farklı tanımlanması, sosyo-politik bir bakış açısıyla savaş tanımını da farklılaştırabilmektedir. Savaş, iyi ya da kötü bir amaca ulaşmak üzere bir araç olabilmektedir. Savaşın uygulandığı bazı hedefler insanlık tarafından meşru hedefler olarak kabul edilmiştir ki bu insan uygarlığında önemli rollere (anlaşmazlıkların giderilmesi, hakların korunması, yanlışların düzeltilmesine) hizmet etmesine dayandırılmaktadır. Savaş bazılarında göre de zalimce, savurganca ve adaletsizce uygulanan bir yaklaşımdır. Eagleton gibi düşünenlerce ise savaş, basitçe uluslar arasında güç kullanımıdır (Eagleton, 1948: 389).

Savaşın, çağlar boyunca birçok farklı biçim aldığı ve kesin bir tanımı olmadığı, farklı düşünürlerin tanımlamalarına da yansımıştır. Örneğin bir savaş uzmanı olan Macmillan, onu “başka bir rejime karşı organize bir şiddet eylemi” olarak tanımlamıştır (Macmillan, 2020). Clausewitz için savaş “politikanın devamıdır” yani politikanın başka araçlarla sürdürülmesi iken bazılarında göre de politika, savaşın başka araçlarla sürdürülmesidir. Ancak bu iki formül, resmi olarak eşdeğerdir. Her ikisi de rekabetin sürekliliğini ve özünde farklılık göstermeyen amaçlara yönelik olarak dönüşümlü bir biçimde şiddet içeren ve içermeyen araçların kullanımını ifade eder. Savaş, büyük ölçekli bir oyundan başka bir şey değildir, siyasi güdüler ve ahlak tarafından yönlendirilir (Dimitriu, 2020: 645-685).

Hukukun tanımladığı şekliyle savaş, silahlı kuvvetler arasındaki çatışmayı çözmesi gereken iki veya daha fazla gruba izin veren yasal dayanaktır. Buna yakın bir tanımlamada bulunan Wright (1955: 762) ise savaşı, “iki veya daha fazla düşman grubun silahlı kuvvet yoluyla bir çatışmayı sürdürmesine eşit derecede izin veren yasal koşul” olarak tanımlar.

Bir hükümet tarafından diğerine karşı bir eylem veya bir dizi şiddet eylemi veya hükümetler arasında şiddet yoluyla yürütülen bir anlaşmazlık anlamına gelen savaş için Vasquez (2009: 30) daha spesifik bir tanım önerir: “İki veya daha fazla düşman fraksiyonu silahlı çatışmaya girme konusunda eşit derecede yetkilendiren yasal bir koşuldur”.

Savaş, sosyo-politik bir bakış açısıyla tanımlanacak olursa; kabileler, devletler, daha küçük coğrafi varlıklar, dini veya siyasi partiler veya ekonomik sınıflar gibi organik bağlar olarak algılanan ırklar veya nüfus grupları arasındaki silahlı çatışmadır (Bernard, 1944: 3).

Örneğin Mead’e göre savaş, bir insan olgusu olması itibarıyla sosyal bir icattır. Savaşın yazı, evlilik, yemek pişirme veya deneme gibi grubun kültürel mirasının bir parçası olduğu kabul edilmektedir. Başka bir anlamda savaş, bireylere belirli durumlarla başa çıkmanın tek yolunun

savaşmak olduğu inancını aşıl原因 sosyal bir yapıdır. Bu açıdan savaşın öğrenilmiş bir davranış olduğu açıktır (Mead,1940: 402-405).

Savaşı iki temel kategoriye ayırarak incelemek mümkündür. Birincisi, devletler arasında cereyan eden uluslararası savaşlardır. İkincisi, devlet içinde patlak veren silahlı çatışma niteliğindeki iç savaşlardır. Bu tür savaşlar; sınıflar, sıradan insanlar, seçkinler, milliyetler, iktidar, rakip seçkinler, bölünmüş milletler, dini azınlıklar ve dini gruplar arasında cereyan edebilir. Bu tür savaşlarda, organize askeri hazırlıklarda bulunan ve devletin uluslararası kabul görmüş sınırları içinde çeşitli grupların ya da isyancıların devlete askeri bir muhalefeti söz konusudur (Midlarsky, 1975: 395-431).

İç savaş, bir devlet ile devletin topraklarındaki bir veya daha fazla devlet dışı örgütlü aktör arasında şiddetli bir çatışma ve çağdaş dünyadaki en yaygın çatışma biçimidir. Bazen toplumlar arası çatışmalar olarak adlandırılabilen (Gleditsch, 2017: 294) iç savaş kavramı, aynı devletin sınırları içinde birden fazla taraf arasında çıkan çatışmayı ifade eder. Bu savaşın biçimleri, amaçlarına göre değişiklik gösterdiğinde, bağımsızlık ve özerklik elde etmek isteyenler vardır ve bu tür savaşlar, devrimci çatışmalar kategorisi altında sınıflandırılır. Yine belirli bir ülkenin merkezi hükümeti üzerinde kural ve kontrol dayatmayı amaçlayanlar vardır. Bunlara etnik iç savaşlar denmekte ve hedefleri ne olursa olsun, genellikle bir dizi farklı unsur içerirler ve bir devlet ile diğeri arasında ortaya çıkan savaşlardan tamamen farklıdır. Dilsel iç savaş kavramı, belirli bir ülkede yaşayan bir grup insan arasında çıkan savaşı ifade eder ve 1936'dan 1993'e kadar uzanan İspanya İç Savaşı bunun önemli bir örneğidir (Al-Halaqah, 2018).

İç savaşlar, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden günümüze değin büyük bir bilimsel ilgi görmüştür. İç çatışmaya yönelik teorik yaklaşımlar, şikayetlerin grupları isyan etmeye nasıl motive ettiğine odaklanmıştır (Gurr, 2015:12) ve birçok ampirik araştırma, iç savaşın yoksul toplumlarda (Fearon ve Laitin, 2003: 75-90) veya politik olarak istikrarsız ülkelerde (Hegre, 2001: 34) daha yaygın olduğunu göstermektedir.

İç savaşlar üzerine yapılan çalışmalar, farklı açıklayıcı faktörlere göre farklılık göstermiştir. Hemen hemen hepsinde, devletin çatışmayı yaşadığı ülkeye özgü faktörler veya süreçlerle ilgili argümanlar öne çıkartılmaktadır. İç savaşlar genellikle uzun sürelidir, resmi anlaşmalarla çözümlene olasılığı daha düşüktür ve tekrarlanma olasılığı daha yüksektir. Son olarak, iç savaşlar genellikle devletler arasındaki savaşla yakından ilişkilidir ve devletler arasındaki zayıf ilişkiler, hükümetleri rakip devletlerdeki isyanları desteklemeye motive edebilir. Buna bir örnek, İran'ın Yemen'deki Husi isyancı güçlerini desteklemesi gösterilebilir (Gleditsch, 2007: 293-309).

1.2. Kadınların Savaşla İlişkisi ve Feminizmdeki Yeri

Erkekler (özellikle genç erkekler), silahlı çatışma ve bununla bağlantılı etkilerinin kurbanlarının çoğunu oluşturmaktadır. Bu tür sonuçlar, erkeklerin birçok doğrudan şiddet biçimine maruz kalmalarının sonucudur. Bununla birlikte kadınlar da yüzyıllar boyunca savaşta birçok rol oynamıştır. Birçok ülkenin tanık olduğu acı deneyimler, kadınların eş ve anne olarak üzerlerine yüklenen ek yük ve sorumluluklar sonucunda yaşamları, fiziksel ve psikolojik sağlıkları ve sosyal ilişkileri ile ağır bedeller ödediklerini göstermektedir. Çatışma tüm sivilleri büyük ölçüde etkilese de Arap toplumlarında toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil tutumlarla ilgili olumsuz kalıp yargıların sürmesi nedeniyle kadınlar ve kızlar üzerindeki etkisi daha büyüktür (Cohan, 2013:30).

İnsanlık tarihi, çok eski zamanlardan beri çeşitli siyasi, sosyal ve ekonomik nedenlerle çatışmalar ve anlaşmazlıklarla doludur. Sonuçları ve etkileri bakımından, kadın ve savaş arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok araştırma yapılmıştır. Savaşlar, her düzeyde (siyasi, ekonomik, sosyal, psikolojik, kültürel, etnik, dini ve sivil vb.) çağlar boyunca tüm insan topluluğunu farklı biçimleriyle etkilemiştir ve kadınlar insan toplumunun önemli bir parçası oldukları için bu olumsuzlukların muhatapları olmuşlardır.

Tarihçi Margit Macmillan'ın dediği gibi "herhangi bir toplumun geçmişini ve bugününü anlamaya yönelik herhangi bir girişim, zorunlu olarak rollerden geçmeyi gerektirir". Antik çağlardan beri kadın ve savaş ilişkisinin (etkilenen ve etkileyen kadınların) varlığı yazıtlar, antik eserler, arkeolojik kazılar ve çeşitli yazılar aracılığıyla belgelenmiştir. Bunların ortak yanı kadınların hem savaşları etkileyen ve hem de savaştan etkilenen konumlarına dairdir (MacMillan, 2020).

Tarih boyunca kadınlar toplumda önemli bir yere ve role sahip olmuş, birçok milletin tarihinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bir ihtilal veya isyana önderlik eden veya savaşçılara ve ordulara önderlik eden kadınların varlığı yanında, semavi dinlerin kitaplarında da geçebilmektedir. Örneğin, büyük tahtın sahibi olan Kraliçe Bilqis/Belkıs (Yemen kraliçesi), bir Arap ülkesini yöneten Saba Krallığı'nın hükümdarı olarak bilinir (Al-Mutawakel, 2005: 13).

On dokuzuncu yüzyıldan yirmi birinci yüzyıla kadar, kadınların silahlı çatışmalara katılımı sanıldığından daha yaygındır. Kadınlar birçok ülkede devrim, bağımsızlık mücadelesi ve savaşı deneyimlediler. Ordulara katkıları lojistik, gıda, sağlık, bakım ve hizmet noktalarında daha fazladır (Anderlini ve diğerleri, 2017). Bununla birlikte birçok toplumda, kadınların statüsü ikinci sınıf olarak değerlendirilmiştir. Başarıları, katkıları ve becerileri dünyanın birçok ülkesinde, örneğin Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da, bu ülkelerden biri olan Yemen dahil olmak üzere hafife alınmıştır (Klein, 2012: 287).

Savaşın değişen doğası, savaştan etkilenen insanların alanını genişletmiştir. Hedefler artık sadece askerler değil, aynı zamanda kadınlar ve çocuklardır. Gelişmekte olan ülkelerde

meydana gelen iç savaşların çoğunda mağdurların %90'ı siviller, kadınlar ve çocuklardır. Savaşa feminist bir bakış açısıyla bakılırsa, (savaş) olarak sınıflandırılan şeyin kendisinin de sorunlu olduğu görülmektedir. Dolayısıyla savaş, barışçıl bir ortamda aniden patlak veren bir olay olarak görmek yerine; içinde geliştiği toplumsal gerçekliğin sonucu ve aynı zamanda nedeni olarak da görülebilmektedir (Cohan, 2013: 66-67). Gerek iç savaş olsun gerekse de devletler arasında olsun çatışma ve savaşın en önemli mağdurlarının kadınlar olduğu gerçeği özellikle savaşın doğasının değişmeye başladığı Soğuk Savaş sonrasında daha fazla hissedilir olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde etnik çatışmaların artmasıyla birlikte tecavüz, zorla evlendirme ve soykırım yoluyla kadına yönelik şiddet de artmış ve kadınlar bir aşağılama aracı olarak hedef alınmıştır. Porter'a (2007: 4) göre "savaş sırasında birçok kadın tecavüze ve sevdiklerini kaybetmeye, kederin başlangıcına, yoksulluğa ve şiddetli travmaya maruz kalmıştır. Ancak kurbanı aşırı odaklanma, kadınların failliğini gizlemektedir."

Klein, cinsel kölelik ve uluslararası çatışmalarda şiddeti savaş silahı olarak kullanan bazı örneklerle de işaret etmektedir. Uluslararası Barış İçin Kadın Konferansı'nda öne çıkartıldığı gibi "kadınlar, toplum çöktüğünde erkeklerden daha savunmasızdır. Tecavüz ve yerinden edilmeden eğitim, gıda, sağlık ve bakım hakkının reddedilmesine kadar, acıların yükünü kadınlar çekmektedirler." Ayrıca çatışma sonrası toplumlarda eşlerin ve babaların çatışma sırasında ölmesi nedeniyle kadınlara yoğun bir bağımlılık söz konusudur ve bunun sonucunda kadınlar barışın inşasında ve barış anlaşmalarının uygulanmasında önemli bir rol oynamaya başlamışlardır (Klein, 2012: 281-282).

Kadınlar savaşın kurbanları olabilmekle beraber bazen savaşçı konumlarıyla da öne çıkabilmektedirler. Kadınlar da erkekler kadar savaşa yatkındır ve bu nedenle erkekler gibi çatışmaların başlatıcısı da olabilirler. Biyolojik farklılıklar, kadınların çalışmak zorunda oldukları sosyal, politik ve ekonomik bağlamları olumsuzlaştıran bir faktör olarak düşünülemez. Kadınların çeşitli düzeylerde savaşlara yoğun bir şekilde katılmaları, savaşın zorunlu olarak eril bir alan olduğu varsayımına meydan okumaktadır (Agashe, 2021: 57).

1995-2005 yılları arasında kadınların 55 ülkede savaşan güçlerin bir parçası olması bu görüşü doğrulamaktadır. Kadın savaşçılar örneğin Eritre, Etiyopya, Namibya, Nikaragua, Zimbabve, Mozambik, Güney Afrika, Sierra Leone, Sri Lanka, Liberya ve Cezayir'de kuvvetlerde aktif olmuşlardır (Bouta, 2005: 5).

Kadınların katılımı, asker olarak görev alma, casusluk, cephe arkası görevler, ilk yardım, silah lojistiği gibi çok boyutlu olabilmektedir. Bu durum, çocuklarını, eşlerini, komşularını ve toplumlarını da etkilemektedir. Bunların hepsi, kadınların savaştaki önemini ve birincil konumunu gösteren, silahlı çatışmalara kadın katılımının biçimleridir (Darden, 2015: 455).

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan bu yana, kadınların savaşa katılımı çoğu zaman göz ardı edilse de kadınların savaflara daha fazla dahil olduğu görölmektedir. Ancak, bu yeni veya olağandışı bir fenomen değildir. Bazı bilim adamları, kadınların savaş durumlarına aktif katılımını analiz etme fırsatını yakalamışlar. Ayrıca, kadınların çatışma zamanlarında çoklu rollerini tanımanın önemi, son zamanlardaki birçok makalede vurgulanmıştır. Bu çalışmalarda, kadınları edilgen kurbanlar olarak görmekten ziyade sahip oldukları gücü kabul etmek gerektiği belirtilmektedir. Kadınların genellikle silahlı bir gruba katılmaya doğru olmakla birlikte gönüllü olarak da silahlı bir grup içinde kalmayı veya çalışmayı seçebilmektedirler (Shepherd, 2015: 58).

Devletlerarası savaflarda olduğu gibi iç savaflarda da daha çok mağdur konumunda bulunan kadınların, belirli durumlarda savaşçı veya aktif katılımcı olabilmelerinin arka planında bazı nedenler vardır. Örneğin, güçlü fikirleri olan bağımsız düşünürler olan kadınlar, kendilerine kendi kültürlerinin kurtarıcısı oldukları öğretildiği için savaşçı konumunu seçebilmektedirler (Alison, 2009: 3).

Bu bakımdan savaşın gerçek doğasını anlamak için kadınların niye savaşa katılımı seçtikleri, savaflardan nasıl zarar gördükleri ve savaş sonrası barış görüşmelerinde rollerinin olup olmadığını iyi anlamak gerekir. Çünkü, çoğu çatışma ve savaşın mağduru konumundaki kadınlar, savaşın her aşamasında doğrudan ve dolaylı olarak birçok rolde yer alabilmektedirler. Savaşın önlenmesinde ve savaş sırasında yaraların iyileşmesinde dolaylı olarak rol oynayabilmektedirler. Ayrıca kadınlar, savaşta muharip, barış gücü ve aktif savaş sonrası barış inşası süreçlerinde doğrudan yer alabilmektedirler (Sjoberg, 2014 :11).

Kadınların bu genel rolleri üzerine eğilen feministler; savaşın kadınları ekonomik, sosyal, psikolojik ve politik olarak etkilediğini ve barışın ancak kadınların savaş sırasında karşılaştıkları sorunlara son verilmesiyle sağlanabileceğini, kadınların toplumun bir parçası olduğunu ve toplumun yarısını oluşturduğunu göz önünde bulundurarak savunmuşlardır (Demeritt ve diğerleri, 2014: 347). Feminist yaklaşım, kadınların silahlı çatışmalar sırasında silahlı eylemciler olarak rolünü ortaya koymuş ve son yirmi yılda kadın, silahlı çatışma, barış ve güvenlik alanına kapsamlı teorik katkılarda bulunmuştur (Gilmartin, 2018: 11).

Bazı feministler, kadınları sadece savaşın “acı çeken, pasif ve zayıf” kurbanları olarak ele almanın, kadınların savaşa ve barışa katkıları hakkında yanlış varsayımlar yaratacağı konusunda uyarmaktadırlar. Kadınların hem barış girişimlerine hem de savaflara aktif katılımının rolü bu anlamda yadsınmamalıdır (Jenichen, 2010: 137).

Feministler özellikle savaflar sırasında neler olup bittiğiyle, özellikle savaşın kadınlar ve genel olarak siviller üzerindeki etkisiyle ilgilenmektedirler. Savafların kadınları, çocukları ve klişe olarak “savunmasız” olarak görülen diğerlerini korumak için yapıldığı efsanesine meydan okuyarak, kadınların toplumu yeniden inşa etmede önemli rol oynayabileceklerini öne

sürmektedirler. Özellikle çatışma çözümüne dahil olmak, sürdürülebilir barışa katkıda bulunmanın önemli bir parçasıdır (Tickner, 2004: 45).

Silahlı çatışma çözümü teorileri, barışın tesisine yönelik “resmi ve gayri resmi süreçler” olmak üzere iki yaklaşım getirmiştir. Resmi süreçler siyasi gruplar ve devletler arasındaki müzakereler iken, gayri resmi süreçler, savaşın başlangıcından bu yana birçok kadının çoğunlukla gayri resmi barışa katıldığı ve gayri resmi örgüt grupları veya sıradan vatandaşlar tarafından yürütülen girişimlerdir (MacGuinness, 2006: 65).

Tarihsel olarak barış sürecinde ve çatışma sonrası yeniden yapılanma çabalarında ikincil planda kalmakla birlikte, artan sayıda kadın ve kadın grubu, aktif katılımlarının ve barış sürecine katkılarının öneminin farkına varmaktadır. Kadınların dahil olduğu süreçler, barış fırsatlarını artırır ve varılan müzakerelerin ve anlaşmaların kalitesini artırır. Kadınların, özellikle daha iyi dinleyici olmaları, diğer bakış açılarına daha açık olmaları, erkekler gibi otoriter olmamaları, egolarını bir kenara bırakıp ikinci kez müzakereye gitmeye istekli olmaları ve daha geleneksel müzakere yöntemlerini kullanmaları onların artıları olarak görülmektedir (Klien, 2012).

Bu tür önemli özelliklerine rağmen formel süreçlerde kadınların temsili yeterli ölçüde değildir. Pek çok sivil toplumuna katılımında istekli oldukları gibi barış süreçlerinde de bu istekli konumlarını sürdüren kadınlar, Porter’a göre, “aktif barış inşacıları olsalar da genellikle barışı inşa edenler olarak tanınmazlar ve bu nedenle resmi barış müzakeresi süreçlerinden ve siyasi karar alma süreçlerinden sürekli olarak dışlanırlar”. Bu bakımdan kadınlar, daha ziyade informal yöntemlerle barış inşasında etkili olmaya çalışmaktadırlar (Porter, 2007: 5).

Snyder’a göre, kadınların barış inşasına katılmak istemessinin iki ana nedeni vardır. Her şeyden önce kadınlar, savaşın kendilerine zarar veren olumsuz koşullarını değiştirmek isterler. İkinci olarak, kadınlar, deneyimleri sayesinde kadın desteği ağırları inşa ederek bir anlamda çatışma sonrası erkek merkezli yeniden çatışmaya sevk edebilecek oluşumlara engel olmak isterler. Bu anlamda, kadınların sadece informal gruplarda yer almaları değil, aynı zamanda formel süreçlerde de yer almaları, gelecekteki toplumları inşa edecek çizgileri belirlemeleri önemlidir. Barışın inşasına elverişli resmi süreçlerde kadınların mevcudiyeti iki nedenden dolayı önemlidir. Birincisi adaleti sağlamak, ikincisi ise barışın sürdürülebilir ve kalıcı olmasıdır (Snyder, 2009: 48).

Küresel olarak kadınların ailelerde ve topluluklarda üstlendiği roller onların gayri resmi yollarla barışın inşasında kritik roller üstlenebildikleri görülmektedir. Informel ya da gayri resmi yollara bir örnek olarak şu verilebilir: Birçok kadın ailesi ve ülkesini korumak için, kocaları, erkek kardeşleri, amcaları ve oğullarına, mızrak, pala veya silahları bir kenara bırakmaya ikna ederek savaşan gruplar, kabileler, klanlar veya etnik gruplar arasındaki diyalogu kolaylaştırabilir (Porter, 2007: 3-4).

Feminist araştırmacılar, savaştan sonra barış inşası için hem resmi hem de gayri resmi süreçleri işletmenin önemini kavramışlardır. Özellikle feministlerce, savaştan sonra geniş bir barış inşası faaliyetleri; askerden arındırma, şiddetsizliğin teşviki, uzlaşma, ilişkilerin yeniden inşası, demokratik kurumların inşası, eşitlik ve kadın hakları ile i içe geçmiş olarak anılmaktadır (Agashe, 2021: 59).

Bütün bu yönleriyle kadınların çatışma sonrası uzlaşma sürecine ve barış inşası faaliyetlerine katılımı, resmi ve gayri resmi seviyelerde değerlendirilmelidir. Çoğu zaman sosyal gruplar ve toplantılar aracılığıyla informel süreçlere dahil olan kadınlar, resmi sürece de müzakere masasında etkin bir aktör olarak daha fazla dahil olmak istemektedirler. Kadınların siyasi arenaya ve müzakere masalarına katılımı, özellikle sürdürülebilir barışın tesisi için önemlidir (MacGuinness, 2006: 65). Değişen sosyo-politik ve ekonomik koşulların da zorladığı bu husus, barışa yönelik yapıcı yaklaşımların bir gereği olarak değerlendirilebilir (Agashe, 2021: 59).

1.3. İç Savaşta Kadının Statüsüne İlişkin Yasal Düzenlemeler

Geçen yüzyılın başından bu zamana kadar uluslararası insancıl hukuk önemli ve haklı bir gelişmeye sahne olmuştur. Bu gelişme; uluslararası ve uluslararası olmayan savaşlarda kadınların korunmasına yönelik kuralların oluşturulmasıyla, insani meselelerle daha alakalı hale gelmesiyle ve askeri operasyonlarda yer alan askerler ile sivil nüfus arasındaki ayırım konusuna ilgi duyulmaya başlanmasıyla doğrudan ilgilidir. Savaşlar, özellikle de iç savaşlar göz ardı edilemeyecek bir gerçek olduğundan, bu savaşların genel olarak insanlar ve özel olarak kurbanları üzerindeki etkisiyle müdahale etme isteği bu tür düzenlemeleri beraberinde getirmiştir.

İç savaş özellikle kadınların durumunu etkilemiştir. Bu nedenle, silahlı çatışmalardan etkilenen kadınları korumak için mevzuat ve yasalar çıkarılmıştır. İç savaşta onlara en iyi yardım, onlara koruma sağlayan hukuk metinlerini bilme ve anlamadır. Ancak uygulamada, kadınların iç savaş sırasındaki ihtiyaçlarını ele alan uluslararası hukuk ve iltica hukuku, tüm sadece kâğıt üzerinde yazılı haklar olarak kalabilmektedir. Çünkü atışmanın tarafları, genellikle genel ve özel koruma hükümlerine uymazlar. Beklenen çatışmaların tüm taraflarının, kadın ve kız çocuklarının hakları ve korunmasına ilişkin metinlere tam olarak saygı göstermeleridir ki bu uluslararası insancıl hukukun gereğidir.

Uluslararası insancıl hukuk; silahlı çatışma zamanlarında, insani nedenlerle, özellikle sivilleri korumayı amaçlayan kurallardan oluşur. Savaş araç ve yöntemlerine kısıtlamalar getirilmesini ve genel olarak kişilerin ve özel olarak kadınların korunmasını amaçlar. Uluslararası insancıl hukuk, uluslararası anlaşmaların kurallarından veya örf ve det kurallarından (yani ister devletlerin uygulamalarından kaynaklanan ister devletlerin yükümlülüklerinden doğan isterse

de doğrudan silahlı çatışmalardan kaynaklanan insani sorunları çözmeyi amaçlayan kurallardan) oluşur (Oberson ve Bugnion, 1998: 4).

Savaş, insan toplumları için çok eski zamanlardan beri gerekli olan bir hastalıktır. Ne medeniyetleri ne de uygarlıklara sahip olmaları onlardan kurtulmalarına yardımcı olmamıştır. Hukuksal düzenlemeler, bunun yansımalarını ve komplikasyonlarını hafifletmeye odaklanmıştır. Uluslararası hukukun gelişmesiyle birlikte 1899 ve 1907 tarihli birinci ve ikinci Lahey Sözleşmeleri, 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi ve iki Ek Protokol (savaş zamanında yaralıları, hasta, batan gemilerin askerleri, savaş esirlerinin korunması ve siviller için koruma sağlar) ortaya çıkmıştır (ICRC, 2015b: 18). Bundan sonraki süreçte ise uygulanabilirliği tartışmalı olmakla birlikte “koruma sorumluluğu” gibi uygulamalarla ciddi insan hakları ihlallerinde bulunan devletlere yönelik müdahalenin önünü açan ve sivillerin çatışmadan daha fazla koruyucu adımlara da başvurulmuştur.

Silahlı çatışmalar, uluslararası hukuka göre sadece uluslararası nitelikte değildir. İnsancıl hukuk tarafından tanımlanan ve tanınan özel kategoriler olmayan iç silahlı çatışma, iç savaş ve ayaklanma kavramlarını da içerir. Uluslararası olmayan bir silahlı çatışmanın tanımı siyasi ve hukuki soruları gündeme getirmektedir. Bu çatışmalar siyasi, hukuki ve askeri özellikleri bakımından büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Aslında bu tür çatışmalarda, ordu ve yerel kolluk kuvvetleri, ulusal yasalara göre bir dereceye kadar örgütlenmiş ve suç teşkil etmeyen iç silahlı çatışmalarda suçlu olarak kabul edilen bireyler, muhalifler veya devlet dışı silahlı gruplarla karşılaşır. Bunlar uluslararası silahlı çatışmalardan daha az vahşi ve yıkıcıdır. 1977 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin İkinci Protokolü’nde silahlı çatışma “bir devletin silahlı kuvvetleri ile muhalif güçler veya diğer örgütlü silahlı gruplar arasında silahlı çatışmalar” olarak kabul edilir (Cullen, 2010: 7-13).

Uluslararası insancıl hukukta temsil edilen, 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi ve bunların iliştiirildiği 1979 tarihli iki Ek Protokol’ün ilkeleri genel olarak ayırım gözetmeksizin her iki cinsiyete yöneliktir, ancak birden fazla yerde kadınlara özel muameleye atıfta bulunmuştur. Diğer bazı yasal beyan ve belgelere şu örnekler verilebilir: Acil Durumlarda ve Silahlı Çatışmalarda Kadınların Korunması (1966), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1979) ve 1995 tarihli Pekin Deklarasyonu (Birleşmiş Milletler tarafından dünya çapında 30.000 kadının katılımıyla düzenlenen en büyük konferans). Bunlardan Pekin Deklarasyonu, toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda küresel farkındalığın artmasında son derece önemlidir (Porter, 2007:12).

Uluslararası İnsancıl Hukuk, Savaşlar ve Silahlı Çatışmalar Sırasında Kadınların Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi’ne göre, uluslararası insancıl hukukun kadınlara sağladığı korumayla ilgili şu düzenleme vardır: İster savaşçı, ister sivil, isterse artık savaşamayacak durumda olduklarında veya gözaltında tutulduklarında erkeklerle aynı korumaya sahiptirler.

Ayrıca, uluslararası insancıl hukuk, kadınlara savaş ve çatışma zamanlarında ek koruma ve haklar tanır. Burada kadınlar üç kategoriye ayrılarak düzenleme yapılmıştır (ICRC, 2015a).

Birincisi, sivil bir kişi olarak kadınlar, dört Cenevre Sözleşmesinde ve iki Ek Protokolde öngörülen genel korumadan yararlanır, çatışmalara katılmayan bir sivil olarak, böylece sağlanan tüm haklardan yararlanır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, kadınların maruz kaldığı zarar ve acılardan ve temel özgürlüklerin ihlal edilmesinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Benzer düzenlemeler, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme hükümlerine uygun olarak Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve diğer uluslararası hukuk belgelerinde de teyit edilmiştir (Amer, 2016).

İkincisi, savaşta (ister uluslararası silahlı çatışmalarda ister iç çatışmalarda olsun) kadınların statüsüne dair düzenlenmelerdir. Kadınlar dünyanın her yerinde birçok silahlı çatışmaya katılmıştır. Örneğin İkinci Dünya Savaşı, kadınların savaşlardaki ve çatışmalardaki rolüne ışık tutmuştur. Öncelikle Alman ve İngiliz kuvvetlerinin yedek veya destek birimlerinde (mühimmat fabrikalarındaki çalışmalar dahil); Sovyetler Birliği örneğinde, “toplam silahlı kuvvetlerin %8’ini oluşturan” tüm hizmet ve birimlerde büyük bir rol üstlenmişlerdir. Bunun yanı sıra kadınlar; silahlı kuvvetlerde gönüllü olarak ya da gönüllü olmayan destek ve muharebe rollerini yerine getirmişlerdir (Lindsey, 2002: 24).

Üçüncüsü, kadınların savaş esiri statüleri ve savaş zamanlarında tutukluluk hallerine ilişkin düzenlemelerdir. Kadın tutuklularla ilgili düzenlemeler, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nin “Tutuklulara Muamele Kuralları” başlıklı dördüncü bölümünde ve 79. Maddesinde ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Uluslararası insancıl hukuk, kadınların özel hayatına saygı gösterilmesi gereğiyle birlikte, kadınların özel olarak korunmasını da vurgulamaktadır. Dördüncü Cenevre Sözleşmesi’nin 85. maddesine göre, kadınlar, erkeklerin gözaltı merkezlerinden ayrı olarak özel gözaltı merkezlerine yerleştirilmelidir. Kadınlar için ayrı uyku alanları ve sıhhi tesisler ayrılmalı, kadın tutuklulara nezaret etme görevi onlar gibi kadınlara emanet edilmelidir (Sheep, 2019).

Cenevre Sözleşmesinde silahlı çatışmalar sırasında kadınların korunmasına ilişkin Ek Protokollerdeki metinlerin çokluğuna rağmen, hukukun çatışmalar sırasında sivil kadınlara koruma sağlama yeteneği ve yeterliliği konusunda tartışmalar ve eleştiriler devam etmektedir. Bunlar arasında, sözleşme maddelerinin kadınlara karşı işlenen suçları net biçimde tanımlanının aksine onların namus ve haysiyeti temsil eden zayıf bir varlık olarak değerlendirilmesi, ayrıca kadınlara ataerkil bakış açısını yansıtmaması öne çıkmaktadır. Uluslararası insancıl hukukun 1949’da beyaz erkek tarafından kaleme alınmış olmasına ve kadınların taslak hazırlama konusunda deneyimlerinin olmamasına yönelik (özellikle kadın haklarına yönelik yasal düzenlemeleri destekleyen ancak eksikliklerini de vurgulayan bazı feministler tarafından) eleştiriler yöneltilmektedir (Sheep, 2019).

Feministler, özellikle iç çatışmalarda kadınlara yönelik daha fazla ihlalin olduğunu ve bu anlamda uluslararası yasaların ve belgelerin yaptırım gücünü sorgulamışlardır. Buna cevaben, 2000 yılında Birleşmiş Milletler kadın sorunları ve silahlı çatışmalar konusunda yeni bir yol izlemiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kadınlarla ilgili 1325 sayılı kararı kabul etmiş ve kadınların çatışma süreçlerine katılımını daha yakından gözlemleme eğilimi taşımıştır. Savaş sırasında, çatışma aşamasını takip eden yeniden yapılanma ve barış inşasında, kadınların özel etkisinin uluslararası alanda tanınması bu sayede söz konusu olmuştur (Olsson ve Tryggestad, 2001: 1).

Çatışma çözümü ve barışın inşasında kadınların rolünün uluslararası düzeyde tanınması ve çatışmaların kadınlar üzerindeki özel etkisinin uluslararası düzeyde tanınması konularında onların en iyi paydaşlar olduklarına dair dünya kamuoyuna bir mesaj niteliğindeki Güvenlik Konseyi'nin kadın, barış ve güvenlikle ilgili 1325 sayılı kararı şunları içerir: 1-Kadınların mahremiyetini dikkate alınması ve özellikle çatışmalardan etkilenen bölgelerde güvenliğin sağlanması ve barışın inşası süreçlerine dahil edilmesi. 2-Çatışma halindeki kadınların mahremiyeti konusunda barışı koruma güçlerini, polisi ve yargıyı bilinçlendirmek ve kadın ve kız çocuklarının korunmasını ve insan haklarına uyulmasını sağlamak için önlemler almak. 3- Çatışma içindeki kadın ve kız çocuklarının özel ihtiyaçlarının güvence altına alınması. 4- Askeri gözlemciler, sivil ve insani yardım polisi ve insan hakları gözlemcileri alanlarında kadınların rolünün desteklenmesi (Falch, 2010: 6).

1.4. Sivil Toplum Kuruluşları, Kadın Örgütlenmeleri ve İç Savaşlardaki Roller

Son yıllarda Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar/NGO's), iç savaş yaşayan ülkelerde barışın inşası sürecine büyük önem vermektedir. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana gelişen STK'lar, London School of Economics'teki Sivil Toplum Merkezi'ne göre, "ortak çıkarlar, hedefler ve paylaşılanlar etrafında dönen zorlayıcı olmayan kolektif eylem arenasına" atıfta bulunmaktadır. Sivil toplum ile devlet, aile ve piyasa arasındaki sınırlar genellikle karmaşık, belirsiz ve tartışılabilir olsa da teorik olarak kurumsal biçimleri devlet, aile ve piyasaninkilerden farklıdır (Hutter ve diğerleri, 2004: 1).

Sivil toplum kuruluşu tanımı, ülkeden ülkeye değişmekte ve hatta literatürde rastlandığı gibi farklı araştırmacılar bu kavramı farklı biçimde algılayabilmektedirler. Esasen ilk bakışta yanıltıcı biçimde basit gibi görünen STK terimi son derece geniş bir kuruluş manzumesini kapsamı sebebiyle zor bir tanımı da beraberinde getirmektedir. Sivil toplum kuruluşları, dernekler, kurumlar ve kooperatifleri içeren geniş ve kapsamlı bir kavramdır. Bunlar daha çok gönüllü derneklere dayanan, toplumsal çıkarlar için çalışan ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar olarak bilinir (Şahin, 2007: 31).

Başka bir anlamda STK'lar, "bir hükümete veya uluslararası kuruma tabi olmayan, organizatörlerin kamu, hükümet tarafından veya hükümet tarafından yeterince karşılanmadığını düşündüğü bir ihtiyaca yanıt olarak bazı hayırsever veya diğer değerli görevleri yerine getirmek üzere oluşturulmuş, kamu yararına çalışan bir kuruluştur" (Anderson, 1996: 344).

Fransız araştırmacı Gazano (2001: 96) ise; "farklı milletlerden, uluslararası karakterde, işlevlerde ve faaliyetlerde bulunan, kâr amacı gütmeyen ve ilgili devletin iç hukukuna tabi olan, doğal bir araya gelen veya özel tüzel kişiler" olarak tanımlamıştır. Bu tanım, oluşum ve faaliyetin uluslararası niteliğine odaklanmaktadır. Bir başka Fransız araştırmacı Fontanel'e (2005: 9) göre ise, sivil toplum kuruluşu, "uluslararası faaliyet yürütmek için farklı milletlerden bir grup, bir harekettir. Yani birden fazla ülkeye uzanır ve kâr amacı gütmeyen". Bu tanım, kuruluşun uluslararası olması gereken ve kâr amacı gütmeyen faaliyetinin niteliğini öne çıkarmıştır.

Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının geçmişi en az 1839'a kadar uzanmaktadır. 1914 yılına kadar 1083 STK olduğu tahmin edilmektedir. Uluslararası STK'lar kölelik karşıtı harekette ve kadınların oy hakkı hareketinde önemli rol oynamış ve Dünya Silahsızlanma Konferansı sırasında önemi zirveye ulaşmıştır. Bununla birlikte, "sivil toplum örgütü" ifadesi, ancak 1945'te BM'nin kurulmasıyla birlikte, BM Şartı'nın 10. Bölümünün 71. Maddesinde, hükümet veya üye devlet olmayan kuruluşlar için "danışmanlık" rolüne ilişkin hükümlerle popüler olarak kullanılmaya başlanmıştır. "Uluslararası STK" tanımı ilk olarak ECOSOC'un (BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin) 27 Şubat 1950 tarihli 288 sayılı kararında kullanılmıştır ve burada "uluslararası bir anlaşma ile kurulmamış herhangi bir uluslararası kuruluş" olarak tanımlanmaktadır. STK'ların ve diğer "büyük grupların" sürdürülebilir kalkınmadaki hayati rolü Gündem 21'in 27. Bölümünde kabul edilmiş ve BM ile STK arasında istişare ilişkisi için yoğun düzenlemelere yol açmıştır (Yılmaz, 2012: 158).

Birleşmiş Milletler'in kuruluşundan bu yana, uluslararası sivil toplum kuruluşlarının sayısı artmıştır. Bunun nedeni, bireylerin tepkisinden ve sivil toplum inşa etme ihtiyacına yönelik artan farkındalıktan kaynaklanmaktadır. 2000'den sonraki çağdaş dönemde, uluslararası STK'ların kalkınma süreçlerinde ve temel değerlerin gelişiminde rolleri aartmıştır (Saadi, 2012: 35).

Günümüzde STK'lar; yapıları, faaliyetleri ve türleri açısından büyük farklılıklar göstermekte ve uluslararası kalkınmada giderek daha hayati ve önemli bir oyuncu haline gelmektedirler. Sivil toplum kuruluşları, araştırma yapmak, proje uygulamak, savunuculuk yapmak ve birçok konuda kamuoyu ve siyasi bilinç düzeyini yükseltmek dahil olmak üzere çok çeşitli (başta insani yardım ve sosyal yardım kuruluşları olmak üzere) faaliyet ve etkinliklerde bulunmaktadır (Saadi, 2012: 35).

Sivil toplum kuruluşları birtakım özellikleri ile karakterize edilir. Birincisi, kâr amacı gütmeyen STK'lar özel kazanç veya kâr elde etmeyi amaçlamazlar ve sadece misyonlarını sürdürmek faaliyet yürütürler. İkincisi, sivil toplum kuruluşları, devletin yasalarına bağlı olarak çalışırlar. Ancak kurucuları ve seçilmiş veya atanmış yönetim kurulu üyeleri tarafından kontrol edilirler. STK'nın yasal statüsü, temel insan haklarından biri olan örgütlenme özgürlüğüne bağlıdır. 1996 yılında yayınlanan ve 152 STK tarafından onaylanan Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, sivil toplum kuruluşlarına insanların koşullarını geliştirme ve iyileştirme, toplumun tamamı veya belirli sektörler için hassas ve kritik konuları ele alma yetkisi vermektedir (Kaya, 2008: 25).

STK'lar örgütlenme biçimlerine, kapsamalarına ve finansman kaynaklarına göre sınıflandırılabilir. Örneğin STK'lar; yerel, ulusal ve uluslararası olarak sınıflandırılabilir. STK'lar tematik olarak sosyal, ekonomik ve sürdürülebilir kalkınmaya odaklanırlar. İç savaşlarda çatışma çözümü, silahsızlanma ve insani yardım gibi çok çeşitli faaliyetlerin yanı sıra kadınların desteklenmesini ve insan haklarının korunmasını da desteklemektedirler (Kaya, 2008: 26).

STK'lara dair bir başka sınıflandırma operasyonel ve istişari (danışma) şeklindedir. Buna göre operasyonel STK'lar, iç savaş ve çatışma alanlarında aktif yardım sağlarlar ve barışın sağlanmasında aktif rol oynarlar. Diğerleri yani istişari STK'lar fikir üretkenlerdir. Rehberlik sağlamak ve danışma amaçlı "araştırma merkezleri" kurarak da faaliyet yürütebilmektedirler. Sık kullanılan diğer sınıflandırmalar arasında "yardım amaçlı" STK'lar ve "kalkınma odaklı" STK'lar da bulunmaktadır (Saadi, 2012: 35).

Performans ve sayı açısından STK'lar, iç savaşların yaşandığı bir dönemde barışı tesis etme sürecinin çok önemli bir bileşeni olmuştur. STK'ların her sorunu çözmesi beklenmese de iç savaş yaşayan ülkelerde bu kuruluşlar, çatışmanın yoğunluğunu azaltıp barışı tesis edebilmektedirler. Savaşlar sırasında en önemli temel işlevlerinden biri, acil yardım gerektiren bölgelere insani yardım ulaştırmaktır. Ayrıca politik, sosyal ve ekonomik kalkınmaya yönelik rehabilitasyon faaliyetleri bulunmaktadır (Saadi, 2012: 36).

STK'ların önemli bir rolü insani yardıma ilişkindir. Birçok sivil toplum kuruluşu iç savaşlar ve çatışmalar sırasında veya hemen sonrasında insani yardım amaçlı faaliyet yürütmektedir ki bunlar arasında Kızıl Haç, World Vision, Care, Oxfam, Save the Children Fonu sayılabilir. İnsani yardım kapsamına giren tıbbi yardım, yiyecek, barınma, giyecek ve iş imkânları dahil olmak üzere yaptığı yardımlar, iç savaş ortamında en çok talep edilen şeylerden biridir. STK'ların insani yardımları, Kongo Cumhuriyeti, Liberya, Haiti, Doğu Timor, Sudan, Yemen gibi yardım sağlanan ülkelerde benzer çabalara öncülük ederek veya mevcut çabaları kurumsallaştırarak sivil toplumun gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. İç savaşlarda, STK'lar insani yardıma odaklanırlar ve çatışan taraflar arasında genellikle tarafsız bir pozisyon alırlar (Vedder, 2007: 5).

İnsani yardım kuruluşları, iç savaşlarda kimin haklı kimin haksız olduğuna dair bir değerlendirme yapmayan bir konumdadır. Çünkü bu yardımlar insan hayatını korumayı amaçlar ve bu her şeyden önce ahlaki bir girişimdir hatta suçluların haklarını gözetmektedir. Bununla birlikte STK'lar, yardımlarının iç savaşları orantısız bir şekilde artırdığından, giderek daha fazla endişe duymaktadır (Vedder, 2007: 5).

STK'lar, iç savaş sonrası rehabilitasyon, yeniden yapılanma ve barış inşası sürecine de katkı verebilmektedirler. İç savaşların yaşandığı ve durumun vahim olduğu ülkelerde STK'lar; amacının insani yardım olduğu ve siyasi, ekonomik ve sosyal kalkınmaya yönelik rehabilitasyon faaliyetleri üstlenebilmektedir. Yeniden yapılanma, durumu daha iyi anlamaya ve iç savaşın oluşturduğu çevreye daha yakından bakmaya yardımcı olur. Tüm farklı ülkelerde ve ortamlarda meydana gelen iç savaşlar olsa da benzerlikleri yıkımdır ve bunun etkilerini azaltmayı amaçlar (Yılmaz, 2012 :162).

Uzun süreli iç savaşlarda tüm sosyal, ekonomik ve altyapı yönleri çok olumsuz neticelendiği için (vatandaşların kitlesel yıkım, eğitim ve ulaşımın kesintiye uğraması, okulların kapanması, sağlık sistemlerinin çökmesi vb.) iç savaşlardan zarar gören ülkeler çok yönlü dış yardıma ihtiyaç duyarlar. Bu yardımlar çatışma sonrası ülkenin yeniden yapılanması ve barışın tesisi için sürebilmektedir. Bu doğrultuda STK'lar, çatışma sürecinde olduğu gibi çatışma sonrasında da ülkenin temel kurumlarının işlerlik kazanmasına ve barışın ülke içinde tesisine katkı verebilirler. Bu STK'lar içinde kadın örgütlenmelerinin de önemli payı vardır.

Dünyada yetmişli yıllardan itibaren kadın örgütlerinin faaliyetleri istikrarlı ve sürekli bir artış göstermiştir. Kadın örgütleri, iç savaşlar ve çatışmalardan muzdarip birçok ülkede ortaya çıkmıştır. “Kadın örgütleri” terimi, kadınların refahını ve cinsiyet eşitliğini ilerletmek için çalışan, kadınların yönettiği tüm gönüllü kuruluşları ifade eder (Kumar, 2001: 24).

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Uluslararası Barış ve Özgürlük Kadınları Birliği (WILPF) 1915'te savaşın sona ermesi için lobi yapan birkaç gruptan biri olarak kurulmuştur. Savaşan ve tarafsız uluslardan 1000'den fazla kadını seferber etmiştir. En eski kadın barış hareketi olarak bugüne kadar aktif kalmıştır. 1930'larda Rusya'da kadınlar bir kadın barış hareketi oluşturmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Soğuk Savaş'ın patlak vermesi, barış konularında sivil toplum aktivizmine çok az yer bırakmıştır. Bu, 1960'larda Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da yeni nesil barış aktivistleri olan Vietnam'daki savaşa karşı kitlesel gösterilerin patlak vermesiyle yavaş yavaş değişmiştir. Afrika'da birçok grup kurtuluş hareketlerini desteklemiştir. Toplumsal hareketler yetmişli yıllarda tüm dünyada etkin olmuştur (Plastas, 2011: 5).

Günümüzde dünyadaki kadın örgütlerinin tam sayısını belirlemek zordur. Resmi istatistikler, yalnızca hükümete veya herhangi bir düzenleyici kuruma kayıtlı olan kuruluşları içerir. Öte yandan, birçok kayıtlı kuruluş sadece kâğıt üzerinde vardır. Ayrıca, birçok tabandan kadın örgütü, salt refah ya da ekonomik örgütler olarak kategorize edilmektedir. Bu sorunlara

rağmen, yüzlerce aktif kadın örgütü de bulunmaktadır. İç savaşlar sırasında birçoğu barış meselelerine odaklanan kadın grubu ve örgütü ortaya çıkmıştır. Taban aktivizminden uluslararası ağlara ve kampanyalara kadar, kadınlar barışın inşasına yeni bir enerji ve odak getirip uluslararası ve bölgesel karar alma kurumlarıyla birlikte çalışmaktadırlar (Kumar, 2001: 24).

Kadınları, sivil toplum kuruluşlarını kurmaya motive eden birkaç neden vardır. Feministlerin de destek verdiği pek çok kadın, savaş ve çatışma durumunu, erkeklerin egemen olduğu ve ahlaki olarak iflas etmiş siyasi arenanın ürünü olarak görmektedirler. Birçoğu için, kadın örgütlerine katılım, bir kadının sesinin duyulabileceği sosyal adalet arzusunun bir dışavurumudur. Bazı kadınlar, çabalarını seferber ederek ve birlikte hareket ederek siyasetin yapılma şeklini değiştirecek gücü oluşturabileceklerini inanarak sivil topluma katılırlar. Özellikle barış görüşmeleri bağlamında, kadınlar genellikle kimliklerini ve kendilerini - anneler ve bakıcılar olarak ve ayrıca sivil toplumdaki sahip oldukları alanı- erkek liderleri barış ve uzlaşma lehine etkilemek için stratejik bir şekilde kullanabilirler (Judy, 2003: 9).

Birçok toplumda, özellikle de erkeklerin egemen olduğu ve aile bağlarının hakim olduğu toplumlarda kadınlar, konuşmaktan çekinirler, özgüvenleri yoktur. Ayrıca bir fark oluşturabilecek ve değişebilecek adımlar atmaktan korkmaktadırlar. Bununla birlikte, kadınların ulusal ve uluslararası kuruluşların desteği ve eğitimi ile bir adım attığı birçok durumda ve zaman içinde çoğu güçlenir ve resmi etkinliklerde bulunabilirler (Judy, 2003: 9).

Kadınların inisiyatif alarak oluşturdukları ya da etkinliklerini test ettikleri alanlardan birisi de iç savaş ve sorası barış süreci girişimleridir. Bunun önemli bir örneğini ise Yemen'deki iç savaş ve sonrasında faaliyetleri ile öne çıkan kadın örgütlenmeleri teşkil eder. Yemenli Kadınların Birliği (Yemeni Women's Union/YWU), Yemen Feminist Anlaşma Örgütü, Barış Ortakları Girişimi, merkezi İstanbul'da olan Dokuz Kadın Grubu ve Belqis Kadınları da dahil olmak üzere, kadınların Yemen'de iç savaşı sona erdirmeye ve barışı inşa etmeye yönelik önemli çabaları söz konusu olmuştur (UNICEF, 2021: 11).

2. BÖLÜM: KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE YEMEN

Yemen, eski çağlardan 1990'da modern cumhuriyetin kuruluşuna kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetlerin en ünlüleri Saba, Katban, Himyar ve Hadramevt'tir. Romalılar döneminde bu coğrafyaya "Mutlu Yemen" ya da "Mutlu Arabistan" denilmektedir. "Cennet" ve "bahçe" kelimeleri ile de özdeşleşen bu ülkede, Sana'nın Aden'e doğru olan bahçeleri, Araplar arasında, Yunanlıların Alcinous'un bahçelerinden daha ünlüdür ve bu Aden, "haz yeri" olarak adlandırılmıştır (Voltaire, 1817: 57). Ayrıca MS 1. yüzyıldan kalma anonim bir Romalı denizci tarafından yazılmış bir vakayinamede Yemen'den; şehirleri her

türlü malla dolup taşan ve Akdeniz dünyası ile efsanevi Hint limanları Muziris arasındaki ana bağlantıyı sağlayan “Frankincense ülkesi” olarak bahseder (Tharoor, 2010: 1-3).

Ticaret yollarının ve jeostratejik noktaların kavşağında yer alan Yemen, tarihsel süreç içinde büyük güçlerinin ve bölgesel güçlerin rekabet alanı olmuştur. Yemen, Arap Yarımadası’nın güneyinde, Batı Asya’da, özellikle Arap Yarımadası’nın güney ucunda, Umman Sultanlığı ile Suudi Arabistan arasında yer almaktadır. Aden Körfezi üzerinden Kızıldeniz’i Hint Okyanusu’na bağlayan Bab al-Mendeb Boğazı’na bakmaktadır, çünkü bu boğaz dünyanın en hayati su nakliye yollarından biridir.

2.1. 1990 Öncesi Yemen Tarihi

Yemen eski çağlardan beri birçok işgalcinin eline geçmiş ve farklı hanedanlar tarafından yönetilmiştir. 16. yüzyılın başlarında Yemen, başta Hollandalılar ve Portekizliler olmak üzere yabancı işgalcilerin eline ve kontrolüne geçmiştir. Kızıldeniz’i, Portekiz tehlikesinden kurtarmak amacıyla Osmanlı Devleti Yemen’e gelmiştir. Ayrıca Osmanlılar, Mekke ve Medine’deki İslami kutsal yerleri korumak için Yemen’e gelmiştir. Çünkü Yemen, Mekke ve Medine’nin güney kapısı olarak kabul edilmektedir (Al Fakih, 2020).

Yemen, iki Osmanlı hükümdarına tanık olmuş ve Yemen’deki Osmanlı egemenliğinin ilk dönemi 1539’dan 1636’ya kadar sürmüştür. Yemen’deki ilk Osmanlı egemenliği sırasında Avrupa ile ticaret artmış ve uluslararası kahve ticaretine büyük ilgi gösterilmiştir. Yemen’in güneybatısında Mocha limanından yürütülen bu ticaret, daha sonraki süreçte ismini buradan alarak Mocha kahvesi olarak da ünlenecektir. İkinci Osmanlı egemenliği, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında Kızıldeniz bölgesinde büyük bir etki olarak ortaya çıkmış ve Kuzey Yemen’in kontrolünü ele geçirmiştir. Osmanlılar, Kızıldeniz’deki İngiliz kontrolünü engellemek için Tihama’daki yetkilerini genişletmeye başlamışlardır. Osmanlı ve İngiliz çıkarları çatışması sonrası iki güç arasındaki sınırın çizilmesi (kuzey ile güney arasındaki sınır) 1905’te olabilmıştır. 1914 yılında iki taraf arasında imzalanan anlaşma ile Yemen, tarihinde ilk kez bölünmüştür. Böylece İngilizlerin kontrol ettikleri bölgeye verilen isim olan Güney Arabistan, bölünmüş Yemen’i de içermiştir. Kuzey Yemen’in 1 Kasım 1918’de Osmanlı Devleti’nden, Güney Yemen’in de 30 Kasım 1967’de Birleşik Krallık’tan bağımsızlığını kazanmalarının ardından 22 Mayıs 1990’ta Yemen Cumhuriyeti adı altında birleşmiştir (Hestler ve Spilling, 2010: 25).

Birinci Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı egemenliği sona ermiş ve Kuzey Yemen bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylece Zeydi lideri İmam Yahya Hamideddin (Yahya Muhammed Hamideddin el-Mütevekkil) Kuzey Yemen Mütevekkili Krallığı isminde kapalı teokratik bir devlet kurmuştur. Kuzey Yemenlilerin %60-70’ini temsil eden Şafii mezhebinin marjinalleştirildiği, İsmaili mezhebinin de %6’yı geçmediği ve Yemen Yahudilerinin zimmi

sayıldığı bir yönetim kurulmuştur. İmam Yahya'nın 14 Şubat 1948'de öldürülmesinin ardından halefi İmam Ahmed, birden fazla teşebbüse maruz kalmasına rağmen Mütevekkili Krallığı'nı 44 yıl (1918-1962) korumayı başarmıştır. Ancak İmam Ahmed'e suikast girişimi 19 Eylül 1962'de başarılı olmuştur (Suleiman, 2015).

İmam Ahmed'in 1962'de vefatından sonra oğlu Muhammed el-Bedir, sadece bir hafta iktidarda kalabilmiştir. Onun imamet muhafızlarının komutanı Albay Abdullah el-Sallal, meslektaşlarının katılımıyla ve başta Abdurrahman el-Beydani olmak üzere bir grup siville koordineli olarak darbe gerçekleştirmiştir. 26 Eylül 1962 devrimi Kuzey Yemen'de gerçekleşmiş, Yemen Mütevekkili Krallığı dönemi sona ermiş ve son imamlar Suudi Arabistan'a kaçmıştır. Ülke, Cemal Abdül Nasır önderliğindeki Mısır'ın Yemen devrimiyle birlikte kendi nüfuzu altında iktidarı desteklediği ve Suudi Arabistan'ın da imameti (Zeydilik) desteklediği (İmam Bedir ve onu destekleyen kabilelerin yanında durduğu ve onu yeniden eski koltuğuna geri getirmeye çalıştığı) bir iç savaşa sürüklenmiştir. Beş yılda binlerce kişinin öldüğü çatışmalar sonucunda 1967'de kralcılar yenilgiyle karşı karşıya kalmışlardır. İç savaş, cumhuriyetçilerin zaferi, Şubat 1968'de Sana'daki kraliyet kuşatmasının kaldırılması, İngiltere'nin Güney Yemen'den çekilmesi ve Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sona ermiştir. Sonuç olarak, Mısırlılar güçlerini geri çekmiş ve Abdurrahman el-İryani cumhurbaşkanı olarak Sallal'in yerini almıştır. İç savaş nihayet 1970 yılında İmam Bedir'in İngiltere'ye sürgün edilmesiyle sona ermiştir. Cumhuriyetçiler, bir grup ordu liderinin ülkenin kontrolünü ele geçirdiği ve ülkeyi muhafazakâr bir yönde yönettiği 1974 yılına kadar süren bir hükümet kurmuştur. Bu savaş 26 Eylül Devrimi, Yemen Savaşı veya Kuzey Yemen İç Savaşı olarak adlandırılmıştır (Suleiman, 2015).

Güney Yemen'deki Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti için ise 1960'lar çalkantılı geçmiştir. İmam Bedir'in devrildiği sıralarda Güney Yemen'de İngiliz sömürgeciliğine karşı 30 Kasım 1967'de tam bağımsızlıkla sonuçlanan 14 Ekim devrimini yaşamıştır. Güney Yemen'de 25'ten fazla saltanat ve şeyhliğin birleştirilmesi ve Marksizme ve sosyalist kampa bağlılığını açıkça ilan eden tek Arap sistemi olan ilerici bir sosyalist sistemin kurulması planlanmıştır. Bu doğrultuda güneydeki sosyalist sistem; eğitim, sağlık, kadın hakları, sosyal adalet düzeyinde büyük sosyal, ekonomik ve siyasi dönüşümler gerçekleştirmiş, yeni ve eşit bir vatandaşlık kimliği oluşturma ve bölgesel farklılıkları gidermeye çalışma başarısı göstermiştir. Sınırları, bayrakları ve yönetici aileleri olan yirmi beşten fazla şeyhlikten (ve Aden kolonisinden) oluşan güneydeki rejim bu farklılıkları ortadan kaldırmak için sıkı bir girişimde bulunmuştur (Hestler ve Spilling, 2010: 27).

Yemen 1970'lerde savaşın harap ettiği ekonomilerini canlandırmak için dış yardıma güvenmiştir. Ali Abdullah Salih liderliğindeki Yemen Cumhuriyeti, Batı tarzı bir piyasa ekonomisini benimsemiştir. 1980'lerde ekonomi onun yönetimi altında büyümüş ve Suudi Arabistan ve Batı Avrupa, Yemen Cumhuriyeti'ni desteklemiştir. Yemen Demokratik Halk

Cumhuriyeti (PDRY) Devlet Başkanı Qahtan al-Shabbi'nin liderliğinde ancak Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki diğer komünist ülkelerden gelen mali yardımla ayakta kalabilmiştir. 1986'da radikal Marksistlerin görüşleri ile hükümetin görüşleri çatıştığında bir iç savaş patlak vermiştir. Yaklaşık aynı zamanlarda, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte mali yardımların da kuruması, Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin yardım için kuzey komşusuna yönelmesi, 1990 yılında Kuzey Yemen'de Ali Salih rejimi ile birlik ilanı ile sonuçlanmıştır (Dimaj, 2017).

2.2. Birlikten Arap İsyanlarına Yemen (1990-2011)

Yemen Cumhuriyeti kurulmuş ve Yemen halkı tek bir devletin parçası olmasıyla halk, doğrudan halk seçimlerine, ifade özgürlüğüne ve bağımsız yargıya dayalı demokratik bir hükümet sistemi istemiştir. Kuzeyin sayısı güneyin nüfusunun beş-altı katı olmasının da etkisiyle Sana, hükümetin merkezi olmuştur. Yemen'in başkanı Ali Abdullah Salih iken yardımcısı Güney Sosyalist Partisi lideri El-Beidh olmuştur. Hükümet üç kuzeyli ve iki güneyliden oluşan beş kişilik bir organdan oluşmuştur. Birlik bir özgürlük duygusu getirmiş ve Yemen başarılı bir siyasi rönesansa yönelmiştir. Birlik, başta Libya, Irak, Mısır başta olmak üzere birçok ülke ile iyi ilişkiler kurmuştur. Libya, Yemen'e 50 milyon dolar yardımda bulunmuş ve Arap Ekonomik Kalkınma Fonu Yemen'e 19,4 milyon sterlin kredi vermeye karar vermiştir (Ayalon, 1992: 718).

Birleşik devleti oluşturan iki sistem arasındaki farklılıklara rağmen Yemen topraklarının çoğu yüzyıllardır ilk kez en azından siyasi olarak birleştirilmiştir (Jonsson, 2017: 4). Bu ülkede Ali Abdullah Salih, Arap Yemen rejiminin kurucusudur. Çoğunluğu Saleh ailesi ve Haşid Kabile Konfederasyonu'nun bir parçası olan Sanhan kabilesiyle bağlantılı olan politikacılar, subaylar, aşiret liderleri ve işadamlarından oluşan çekirdek ağlarına sahip güçlü bir rejim geliştirmiştir. Akrabaları ve yakın müttefikleri tarafından yönetilen savunma ve güvenlik güçlerini güçlü bir şekilde kontrol etmiştir. 1990'daki Yemen birliğinden sonra Abdullah bin Hüseyin El-Ahmar, İslami bir geçmişe sahip siyasi bir grup ve Müslüman Kardeşler ideolojisinin bir uzantısı olarak Al-İslah olarak bilinen Yemen Cemaat Partisi'ni kurmuştur (Brehony, 2015: 234).

Saleh, 1980'lerde ve 1990'ların başında böl ve fethet stratejisini kullanmıştır. Aynı strateji 2000'li yıllarda da görülmüştür. Bu, yoksulluğun artmasına, devletin gelirinin azalmasına, ekonomik durgunluğa ve kontrolün giderek tekelleşmesine yol açmıştır. Gazetecilerin kovuşturulması yoluyla kamusal medya özgürlüğüne de kısıtlamalar getirilmiştir (Brehony, 2015: 234).

Yemen'in yeniden birleşmesinden sonra, birliğin iki ortağı (Konferans Partisi ve Sosyalist Parti) arasında anlaşmazlıklar patlak vermiş, iki taraf karşılıklı suçlamalarda bulunmuş ve iki ortak arasındaki anlaşmazlık, 1993'te yapılan parlamento seçimlerinin ardından eş

görülmemiş bir aşamaya ulaşmıştır. Konferans birinciliği kazanmış ve Islah Partisi (o günkü konferansın müttefiki) ikinci sırada yer alırken, güney partisini temsil eden sosyalist parti üçüncü sırada yer almış ve Genel Halk Kongresi parlamento sandalyelerinin en büyük payını almıştır. Yemen Sosyalist Partisi'nin liderleri, yönetme hakkına sahip olduklarını savunmuşlar ve siyasi gücün ademi merkeziyetçi olduğu yeni bir federal anayasal sistem önermişlerdir. Buna kaşın kuzeyli liderler, herhangi bir federalizm konuşmasını bir ayrılma planı olarak yorumlamışlardır. Salih, GPC (Genel Halk Kongresi)'nin çoğunluk pozisyonunu kontrol ettiği üçlü bir koalisyon kurmakta ısrar etmiştir. Ancak YSP (Yemen Sosyalist Partisi) liderleri 50-50 kotadan daha azını kabul etmeyi reddetmişlerdir (Day, 2010: 5).

Gerginlik olayları 1994'ün başlarında başlamış ve Salih'in 27 Nisan'da Sana'daki Al-Sabeen Meydanı'nda yaptığı konuşmasının ardından doğrudan bir çatışmaya dönüşmüştür. 4 Mayıs'ta Kongre'ye bağlı güçler ile Beydh liderliğindeki sosyalist güçler arasında geniş çaplı bir çatışma başlamıştır. Güney Yemen'in eski Cumhurbaşkanı Ali Salem Al-Beidh, Yemen Arap Cumhuriyeti'nin başkenti Sana'ya katılmayı reddetmiştir. Aynı ayın 21'inde Al-Beidh ayrılık ilan etmiş ve bu duyurunun sonuçları sahada Salih'in "meşruiyet" adına savaşı ve "birlik ya da ölüm" sloganını yükselten koalisyonu lehine dönmüştür (Schmitz, 1995: 33).

Sosyalist yanlısı güney güçleri, özellikle Suudi Arabistan'dan gelen güçlü bölgesel desteğe sahip olmuştur. Katar hariç Körfez ülkeleri de benzer şekilde güneye destek vermişlerdir. 21 Mayıs'ta geniş çapta başlayan iç savaş, Sosyalist Parti'ye bağlı cephenin çökmesi ve El-Beidh'in ve bazı güneyli liderlerin ülke dışına çıkarılmasıyla sona ermiştir. İç savaştan sonra Salih'in partisi, Al-Islah ile geçici bir ortaklık kurarak hükümetin kontrolünü ele geçirmiştir. El-Beidh'in yerini yani başkan yardımcısı pozisyonunu Abd Rabbo Mansour Hadi almıştır (Al-Ahmadi, 2015).

1994 iç savaşından sonra, Sana'daki yetkililer, güneyden birçok subayı ve kamu görevlisini zorla emekli etmiş ve yerlerini kuzeyliler almıştır. On binlerce güneylinin kamu hizmetinden çıkarılması da dahil olmak üzere maruz kaldıkları dışlayıcı politikalar ve marjinalleştirme sonucunda güneylilerin tepkisini çekmiştir. Sosyalist Güney Yemen iç savaştan çok önce ekonominin kötü gidişi ve yanlış yönetilmesi Güney Yemen'i birliğe doğru iten ana faktörlerden biriyken şimdi bu tür yeni sorunları karşılarında bulmuşlardır (Al-Ahmadi, 2015).

Güneyliler, güneyin ekonomik ve petrol gelirlerinin kuzeydeki insanların lehine işlediğini iddia etmişlerdir. Güneylilere göre, güneydeki toprak ve petrol sözleşmeleri çoğu durumda cumhurbaşkanına yakın kuzeyliler tarafından yağmalanmış ve Yemen'in güneydeki petrol haklarından elde edilen karlar kuzeylilerin ceplerini doldurmuştur (Human Rights Watch, 2009).

Güneylilerin emekli maaşlarının dondurulmasının çoğu durumda siyasi amaçlı olduğu ve ancak bireyin siyasi bir protestoya katılmasından sonra bu işlemin gerçekleştiği öne sürülmüştür. Kaldı ki güneylilerin protestolarının temelinde ekonomik sıkıntılar yer almıştır.

2000'lerin ortalarına gelindiğinde, çoğu güneyli, onun gelir ve ulusal politika planlaması üzerinde sıkı bir denetimi sürdürmeyi amaçladığını fark ederek Salih'e olan güvenini kaybetmiştir. 2000'lerin başında, merkezi hükümetin otoritesine muhalefet, ilki Husiler de dahil olmak üzere birçok grup tarafından ekonomik gerileme ve şiddetli siyasi baskı ortamında hem kuzeyde hem de güneyde büyümüştür. Özellikle ülkede bundan sonraki süreçte kuzeyde, Husilerin etkinliği, güneyde ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkması ve El-Kaide'nin ülkede alan bulması en önemli üç gelişme olmuştur (Human Rights Watch, 2009).

Yemen'deki Saada'da ortaya çıkan Husiler, Husi Ensarullah Hareketi veya Al-Shabab Al Mü'min olarak da bilinen manevi lideri Bedir el-Din el-Husi'ye atıfta bulunulan siyasi bir hareketin adıdır. Zeydi mezhebine mensup olan Husi hareketi, Suudi Arabistan tarafından desteklenen faaliyetler karşısında dini geleneklerini savunmak isteyen genç odaklı bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Husi grubu aslında 2004 yılında Yemen hükümetiyle ilk çatışmalarının patlak vermesinin ardından ortaya çıkmış, ancak kökleri geçen yüzyılın seksenlerine kadar uzanmaktadır. Talepleri, bağımsızlık değil, daha fazla özerklik ve Zeydi bölgelerindeki ekonomik geriliğe, siyasi marjinalleşmeye ve ayrımcılığa son verilmesidir. Bu noktada Husiler, ulusal meselelerde daha büyük bir rol oynamak ve Zeydi kültürel ve dini haklarının daha fazla tanınmasını istemişlerdir (Ensar Allah, 2019).

2004'te hükümet karşıtı gösterilerin ardından çatışma altı yıllık bir iç savaşa dönüşmüştür. 2004-2010 yılları arasında alevlenmiştir. Yemen ordusu ile Hüseyin Bedreddin el-Husi'nin destekçileri arasındaki ilk çatışma, hükümetin kendisini silahlı terör örgütü kurmakla suçlamasının ardından başlamış ve Bedreddin'in ölümüyle sona ermiştir. 2009 ve 2010'un son turundaki savaş, bazı Husi isyancıların Suudi sınırına girmesini ve Suudi sınır köylerini kontrol etmelerini içerirken, bu da Suudi Arabistan'ın ilk kez askeri müdahalesine yol açmıştır. Böylece iç savaş yeni bir boyut kazanmış ve 2010 yılında ateşkes ile savaş sona ermiştir (Boucek, 2010: 5-9).

Salih düzenli olarak Husileri İran'ın vekilleri olmakla suçlamış ve ABD ve Suudi desteğini çekmeyi planlamıştır. Husiler Ortadoğu'daki İran yanlısı bir takımyıldızın parçası olarak kabul edilebilir. Çoğu analist, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi İran Yaptırımlar Komitesi'ne sunulan Nisan 2015 raporuna göre, Husilerin silahlarını Yemen karaborsasından elde ettiği ve İran'ın 2009 yılında Husilere küçük miktarlarda silah göndermeye başladığı vurgulanmıştır. İran'la siyasi bir yakınlığı bulunan Husiler'e İran'ın desteği 2011'den sonra artmıştır (Juneau, 2016: 656).

2007'de Güney Yemen'de Güney Hareketi kurulması ülkede başka bir istikrarsızlık kaynağı olmuştur. Zira bu, 14 yıllık birlikteliğin ardından güneyin ayrılması ve Yemen'in iki kesimi arasında geri çekilme çağrısında bulunan bir harekettir (Dahlgren, 2008: 1-2). Güney Hareketi ideolojik bir temelde oluşmamış, bileşenleri siyasi, sosyal ve ekonomik kaygılardan kaynaklanmıştır. Avukatlar, akademisyenler, öğrenciler, gazeteciler ve güneydeki çok sayıda

kişi protestoların kapsamını genişletmiştir. Kısa süre sonra, Yemen Sosyalist Partisi liderliğindeki güney siyasi partilerinin şubeleri ile Islah Partisi'nin yerel şubeleri, Nasırcılar ve Baasçılar, harekete destek sağlamak için ağlarını kullanmışlardır (Human Rights Watch, 2009).

Güney'in Kurtuluşu için Barışçıl Hareket Yüksek Konseyi, Güney Hareketi'nin ana fraksiyonunu temsil eder. Güneyliler için daha fazla iş fırsatı, yolsuzluğa son verilmesi ve güney illeri için daha fazla petrol kazancı payı talepleri bulunmaktadır. Bir yorumcunun belirttiği gibi: "Güneylilerin iş, siyaset ve orduda kuzeyli patronaj ağlarından dışlandığına dair bir his var." Çoğu insan değişimi gerekli görmekte birlikte tüm güneylilerin ayrılma konusunda hemfikir olduğu söylenemez. Yemen merkezi hükümeti ile Güney Yemen'deki ve ötesindeki siyasi muhalefet grupları arasındaki bir çatışmada arabuluculuk yapmak için birçok girişimde bulunulmuştur. Örneğin, 2009 yılında Arap Devletleri Ligi Genel Sekreteri Amr Musa Yemen'i ziyaret ederek Yemen'in birliğini, güvenliğini ve istikrarını destekleme taahhüdünün yanı sıra kapsamlı bir ulusal diyalog çağrısında bulunmuştur (Stracke ve diğerleri, 2010: 5).

Güneydeki sorunu çözmek için Yemen'de daha fazla istikrara yönelik pek çok çözüm önerileri öne sürülmüştür. Hükümetin daha şeffaf olması, yozlaşma ile mücadele, insan haklarına saygı gösterilmesi, siyasi muhalefetin barışçıl bir şekilde örgütlenmesine izin verilmesi, Sana hükümeti ile Güney Hareketi temsilcilerinin açık görüşmeler yapması öneriler arasındadır. Sürgündeki Yemen Sosyalist Partisi liderlerinin -özellikle Ali Salem Al-Beidh, Haider al-Attas ve eski güney Cumhurbaşkanı Ali Nasser Muhammed- bu sürecin bir parçası olması, sürgündeki liderlerin çoğu devletin dışından muhalefet örgütlediği sürece Yemen'in istikrarsız kalmaması için önemlidir. Ayrıca, daha muhafazakâr kuzeyle asimilasyondan sonra sosyal itibarını kaybeden güneyli kadınlar da dahil olmak üzere, ülke içindeki siyasi muhalifler uzlaşma çabalarına dahil edilmelidir (Day, 2010: 12).

Yemen'in de içinde bulunduğu Arap Yarımadası'ndaki El Kaide varlığı, ülke ve bölge için başka bir istikrarsızlık kaynağıdır. Ekim 2000'de Aden limanında ABD Donanması destroyerine (USS Cole) gerçekleştirdiği ve Amerikan ordusundan çok sayıda ölüme ve yaralanmaya neden olan terör saldırısının ardından uluslararası ilgiyi büyük ölçüde çekmiştir. Ayrıca petrol tesislerini ve yabancı turistleri hedef alan birçok terör operasyonu gerçekleştirmiştir. Terörle mücadele, 2000 yılından bu yana, özellikle 11 Eylül'den sonra ABD-Yemen ilişkilerinin temel dayanağı haline gelmiştir. 2009 yılında, Yemen'deki El Kaide unsurlarının Suudi Arabistan'dan kaçan El Kaide unsurlarıyla birleşmesinden sonra Nasır El-Wahaishi liderliğindeki Arap Yarımadasındaki El Kaide Örgütü oluşturulmuştur (Kendall, 2018: 3).

El Kaide örgütü, 2011 halk ayaklanması döneminde Yemen'in tanık olduğu siyasi kargaşa ve güvenlik açığından yararlanmaya çalışmıştır. Abyan ve Shabwa'nın bazı bölgelerinde küçük

aşırılık yanlısı devletlerin kurulduğunu duyurmuş ve ardından örgüt, Yemen’de Husi milislerinin meşru hükümete karşı darbesinin ardından başlayan iç savaşıla birlikte varlığını genişletmiştir (Kendall, 2018: 3).

2.3. Yemen’de İç Savaşın Başlaması ve Gelişimi

2.3.1. Arap İsyanlarının Rolü

Arap devrimleri veya Arap Baharı terimi, Batı medyası tarafından önerilen Batılı bir terimdir. “Siyasi protestolardan birçok Arap ülkesinde meydana gelen orijinal savaşıa kadar bir dizi faaliyet” olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, Arap dünyasındaki siyasi sistemde temel bir değişikliğe yol açan ve protestocular ile güvenlik güçleri arasındaki savaşların patlak vermesiyle çok hızlı bir şekilde yayılan bir dalga halini almıştır (Mousa, 2018).

2011, Tunus’tan Mısır’a, Libya’dan Suriye’ye ve Yemen’e kadar Arap halk devrimlerinin yılıdır. Bu ülkeler arasındaki ortak paydanın baskıcı yönetimlere karşı devrim, adalet ve özgürlük bulma, yolsuzluğa son verme ve yaşam koşullarını iyileştirme olduğu görülmektedir. Arap Baharı devrimlerinin siyasi ve toplumsal değişimine bakıldığında birçok kişi; bu devrimlerin gerçek bir değişim getirmediğini ve çoğunun siyasi ve insan hakları aktivistlerine karşı daha sert ve daha ölümcül rejimlere yol açtığını ve insan hakları ve demokrasiye daha düşman olduğunu söyleyebilir. Bununla birlikte, Arap Baharı devrimlerinin başta gençler, kadınlar gibi en marjinal gruplar olmak üzere toplumun birçok kesiminin ortak bilincinin şekillenmesine önemli katkılarda bulunduğuna şüphe yoktur. Aynı zamanda onlara feminist bir kesişimsellik perspektifinden politik ve sosyal değişimin önemini ve gerekliliğini öğretmiş ve ifade özgürlüğü için daha fazla platform ve örgütlenme için daha etkili fırsatlar sağlamıştır. Kahire’de yaşayan bir aktivist olan Nur Sultan, “bu devrimler siyasi olarak başarısız olmuş olsa da gerçek bir toplumsal değişim getirmeyi, insanların algılarını genişletmeyi ve dikkatlerini geleneksel anlamda siyasi değişim kavramından daha geniş olan kesişen meseleler üzerinde çalışmaya çekmeyi başarmışlar” demektedir (Sultan, 2021).

Doğasına, amaçlarına ve araçlarına göre Arap dünyasında yirminci yüzyılın başından bugüne kadar pek çok devrim vakası ve modeli vardır. Cezayir Kurtuluş Devrimi, Mısır’daki 1919 devrimi, Libya’daki Ömer Muhtar Devrimi ve Fas’taki Abdel Karim el-Hattabi devrimi gibi. Kızıldeniz’i geçerek Arap dünyasının doğu kısmına gidersek, kurtuluş devrimi doğrudan Aden’de ortaya çıkar. Ancak bu devrimlerin hepsi temelde Arap ülkelerinin uğradığı sömürgeciliğe ve işgale başkaldıran ulusal kurtuluş hareketleridir. Toprağı ve halkı yabancı işgalinden kurtarma hedefi olan bu devrimlerin amacının birliğine rağmen araçları farklıdır (Ealwi, 2011: 38).

Yirmi birinci yüzyılın devrimleri şimdiye kadar cumhuriyetçi bir doğaya sahip devrimler olarak nitelendirilse de (yani bunların kitleler tarafından başlatıldığı ve yönetildiği anlamına

gelir ki) bu onları Arap devrimcilerinden ayıran şeydir. Ordu, mevcut devrimlerin seyrinde önemli bir rol oynamış olsa da bu devrimler son tahlilde daha çok orta sınıf kitleler tarafından gerçekleştirilen sivil devrimler olarak anılmaktadır. Özellikle yaklaşık 25-35 yaş arası gençlik gruplarının yanı sıra protesto hareketlerini etkileyen iç ve dış değişkenler bulunabilmektedir. Değişim ideolojisi Arap bölgesine çeşitli nedenlerle ve değişen bir role sahip olan iç siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerden dolayı gelmiştir. Ortadoğu'daki ülkelerin çoğu, bir kısmı Arap dünyası coğrafyasında yer alan otoriter rejimlerdir ve bu nedenle bu rejimlerde ifade ve medya özgürlüğü yoktur (Al-Jazeera, 2018).

Arap ülkelerindeki adaletsiz kalkınma politikası, toplumsal farklılıkların en önemli sebeplerinden biridir. Çünkü toplumun sınıfları arasında sosyal farklılıklara neden olur. Mali ve idari yolsuzluk, vatandaşla ilişkilerde temel kural olarak görülmüş, yönetimin ve toplumun bütününe kemiren kanserli bir hastalığa dönüşmüştür (Salamuh, 2011: 160).

Ortadoğu'daki çoğu ülke, özellikle Arap Baharı ülkeleri olmak üzere ekonomik gerilemeden muzdariptir. Artan eşitsizlik ve artan yoksulluk baskıları ile bağlantılı olan işgücü piyasası dengesizliklerinin bir sonucu olarak gençlerin ekonomik olarak marjinalleşmesi, mevcut rejimlerde “hoşnutsuzluğu” kışkırtmak için bir katalizör konumundadır. Sorun, sadece iş fırsatlarının olmamasıyla sınırlı değildir, aynı zamanda işgücü piyasasındaki fırsatların çoğunun gençlerin elde ettikleri eğitim niteliklerine uygun olmaması, Arap ülkelerindeki yüksek nüfus artış hızı, ulusal altyapı eksikliğidir (Salamuh, 2011: 160).

İktidarın söyleminde yaşanan güven ve inanılabilirlik krizi, sosyal ve ekonomik sorunlara çözüm bulamamaları ve daha fazla özgürlük ve siyasi katılıma izin vermeyi reddetmeleri nedeniyle siyasi sistemin meşruiyet çöküşü hızlanmıştır. Böylece Arap Baharı devrimlerinin patlak vermesine neden olan tüm sebepler ortaya çıkmıştır (Mousa, 2018).

Arap devrimlerine yol açan içsel nedenler ve faktörlerin yanında, devrimlerin gerçekleştirildiği ülkelerin sınırları dışında da faal faktörler bulunmaktadır. Bu dış etkenler, Ortadoğu'da değişimin meydana gelmesinde genel olarak ihmal edilemeyecek bir role sahiptir. Dış faktörlerin ve nedenlerin etkisinin boyutunda iki eğilim vardır: Bazıları Arap devrimlerinin bir iç endüstri olduğuna ve dışsal bir unsur rolüne sahip olmadığına inanmamaktadır. Bazı ideolojik akımlar, Batı ülkelerinden, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nden planlama ile gelen Arap devrimlerinden ne olduğuna dair hipotez ortaya koyma eğilimindedir. Bununla birlikte, bu hipotezi, bölgedeki ve dünyadaki Amerikan politikasının dönüşümleri ve son on yılda tanık olduğu düşüşlerle çelişir bulunabilir (Abdul Shafi, 2012: 84). Bu düşüşün kanıtı, Irak'taki Amerikan kuvvetlerinin başarısızlığının yanı sıra Afganistan ve Taliban hareketini kontrol edememesi ve Amerikan başkanının birden fazla vesileyle ABD'nin artık yönetemeyeceği açıklamalarıdır (Niblett, 2009). Nitekim 2021 yılında ABD'nin Afganistan'dan çıkması, uluslararası kamuoyunda ABD'nin hegemonyasına yönelik önemli bir tartışmayı ateşlemiştir.

Ancak yine de dış faktörün Arap sokağının hareket etmesinde ve orada değişiklikler meydana getirmesinde etkili bir güce sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, WikiLeaks'in ortaya çıkardığı gizli belgelere dayanarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin Mısır'da demokrasiyi destekleyen örgütlere milyonlarca dolar ödediği, bazıları ise bu belgelerin ve sitenin kendisinin aktif bir rol oynadığı öne sürülmektedir. Ayrıca bu belgeler Arap yöneticiler ve çevreleri hakkında birçok gizli konuyu ve bu ülkelerdeki yolsuzlukların boyutunu ortaya çıkarmıştır (Mousa, 2018).

Dolayısıyla iç ve dış etkenlerin ortaya çıkardığı Arap Baharı, Tunus ve Mısır'ı sarsmış, Suriye, Yemen ve Libya'da da derin bir iç savaşa sahne olmuştur. Özellikle Arap Baharı'nın ya da "devrimlerin" olduğu ülkelerde bölgesel ve uluslararası müdahaleler, iç savaşları tetikleyici olabildiği gibi "devrimlerin" amaçlarından uzaklaşmasında belirleyici de olabilmiştir (Alfaqih, 2020).

Dış etkenlerin rolü öne çıkartıldığında Arap Baharı kavramına eleştirel bir duruş da söz konusudur. Bu konuda Arap Kışı terimi de kullanılabilmektedir. Hem iç hem de dış faktörlerin bu isyanlarda etkisini ortaya koyanlar ise daha çok Arap İsyanları kavramını tercih ederek ihtiyatlı davrandıkları söylenebilir. Bu anlamda tıpkı Arap İsyanlarında olduğu gibi ve onun bir sirayeti olması hasebiyle Yemen İç Savaşı'nın doğru bir şekilde anlaşılması için hem iç hem de dış faktörlerin etkisinin göz ardı edilmemesi gerekir.

2.3.2. Yemen Gençlik Devrimi'nin ve Husi'lerin Rolü

Yemen'in iç savaşlarla dolu siciline siyasi karakterli bir devrimi ekleyen Yemen Gençlik Devrimi veya 11 Şubat Devrimi, Yemenlilerin otuz üç yıldır yaşadığı sosyal koşulların yansıması denebilir. Özellikle kıtlık, yolsuzluğun yayılması ve başkanın akrabalarının devletin eklemleri üzerindeki kontrolü gibi nedenlerle Yemen devrimi eş zamanlı olarak gelişmiştir. Bu devrim, bölgenin tanık olduğu ayaklanma dalgasından da etkilenmiştir. Tunus'ta başlayan ve ardından Mısır'a Libya, Yemen ve Suriye'ye yayılan Arap isyanları Arap rejimlerinin geri kalanını siyasi, ekonomik ve sosyal koşulları düzeltmek için proaktif önlemler almaya ve reformlar yapmaya teşvik etmiştir (Alqadamiu, 2015: 44).

Tunus ve Mısır devrimleri ile başlayan süreç, Yemenlilere devrim yapmalarında manevi bir doz ve güçlü bir destek olmuştur. Yemen'deki protestolar öncelikle 15 Ocak 2011'de Sana Üniversitesi'nde başlamıştır. Tunus ayaklanmasını desteklemek için bir grup öğrenci Tunus büyükelçiliğine doğru yürümüştür. Gösteri, Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'in görevden alınması çağrısının yanı sıra Tunus ayaklanmasını destekleyen tezahüratlar da içermiştir. Beş gün boyunca devam eden protestolar, iki gün ara vererek yeniden sokaklara taşınmıştır. Görünen o ki, 14 Ocak'ta Zeynel Abidin Bin Ali rejiminin devrilmesi, Yemenlileri protestoya devam etmeye ve Salih'in ayrılmasını talep etmeye teşvik etmiştir. Yemen hükümetinin aldığı

önlemler, hükümetin yaptığı tehditler bile protestocuların sokaklara dökülmesine engel olamamıştır. 22 Ocak'ta Yemenli aktivist Tawakkol Karman tutuklanmıştır. 24 Ocak'ta Yemen cumhurbaşkanının Yemen'in Tunus olmadığını açıklaması, hükümetin Yemen'deki rejimi hedef alan herhangi bir harekete veya protestoya tüm gücüyle yanıt vereceğini göstermiştir (Almuzafarii, 2012: 506-521).

Aksine, 27 Ocak'ta Yemen cumhurbaşkanını istifaya çağıran kitlesel bir gösteri yapıldığında ve Yemen muhalefet partileri aynı yılın 3 Şubat'ında büyük bir miting düzenlenmişlerdir. Sana, Taiz ve Aden'deki Yemenli kitlelerin rejim değişikliği talep ettiği protestolar, 11 Şubat 2011'de Mısır Devlet Başkanı Muhammed Hüsnü Mübarek'i iktidardan indirmedeki Mısır ayaklanmasının başarısıyla aynı zamana denk gelmiştir. Salih, 2 Şubat 2011'de Meclis'te yaptığı konuşmada, 2013'te sona eren görev süresinden sonra yeniden aday olmayacağını, yetkisinin oğullarına da devredilmediğini vurgulamıştır. Ayrıca siyasi ve seçim reformlarının önünü açan ve yoksulluğu azaltan yeni anayasa değişiklikleri yapma sözüne ek olarak muhalefeti bir ulusal birlik hükümeti kurmaya çağırmıştır (Almuzafarii, 2012: 506-521).

11 Şubat 2011 devriminin patlak vermesiyle birlikte Yemen, yaşanan en belirgin evrelerden biri olan siyasi bir evre yaşamıştır. Yemen Islah Partisi (Kardeşler), Yemen Sosyalist Partisi, Arap Sosyalist Baas Partisi ve Nasırcı İttihatçı Halk Örgütü, Milliyetçi Parti, El-Hak Partisi, Eylül Meclisi ve Yemen Birliği gibi partiler de bu devrimde temsil edilmiştir. Husiler, rejimin devrilmesini talep etmek ve halkın gidişini tüm Yemen vilayetlerinde tek bir çatı altında değerlendirmek amacıyla 21 Şubat 2011'de Saada vilayetinde Dahyan ilçesinde ilk gösterilerini organize eden halk devrimine katılmışlardır. Amaç, Yemen'i baskı ve tiranlıktan kurtaracak bir değişim talep etmektir. Husiler, geri kalan vilayetlerde halk devrimlerini desteklemişlerdir. İsyana El Kaide örgütü ve ayrılma talep eden güney muhalefeti eklenmiştir. Devrimde en büyük ve en önemli role sahip olan Husiler tüm devrimci hareket alanlarına ayak basmışlar ve unsurları başkent Sana'da meydanlara dökülmüşlerdir. Dirençli Gençlik adını verdikleri bir gençlik bloğu da kurmuşlardır (Al-Shuja'a, 2012: 95).

Devrimci harekette mezhep, partizan ve hatta aşiret çatışması ortaya çıkmıştır. 21 Mart'ta Kuzey Askeri Bölge Komutanı ve Birinci Tümen Komutanı Tümgeneral Ali Mohsen el-Ahmar Yemen devrimine desteğini açıklamıştır. Bu aşamada, Islah Partisi yandaşları oturma kamplarındaki etkilerini artırmış ve Şeyh Abdul Majid Zindani liderliğindeki Islah Partisi yükselişe geçmiştir. Hem otorite hem de muhalefet, olayların gidişatını etkilemek için aşiretleri yanına çekme stratejisine başvurmuştur. Aşiretlerin en büyüğü olan Yemen kabilesi, daha sonra Haşîd kabilesi ve Güneydeki Mudjaj aşiretleri Cumhurbaşkanı Salih rejimine karşı ülkedeki en büyük aşiret üçgeninin direklerini tamamlamışlardır (Allam, 2012: 136-137).

Tümgeneral Ali Muhsin, Ali Abdullah Salih'e ağır bir darbe olan devrime katıldığında, Husiler, rejime karşı yürüttükleri savaşların birinci sorumlusu olarak Ali Muhsin'i görmüşlerdir. Böylece nifak ve düşmanlık çemberini üçüncü bir tarafa doğru genişletmişlerdir.

Başkan Salih, özellikle Sünni-Şii çatışması üzerinden devrimi bir şiddet ve iç savaş döngüsüne sürüklemeyi amaçlamıştır (Alqadamu, 2015: 44).

Salih, muhalif aşiretlere karşı ayırım gözetmeksizin silahlı hava gücünü kullanmış ve bu bombalama sonucunda Şeyh Sadık el-Ahmar'ın Sana'daki evi yıkılmış ve ailesinden 5 kişi öldürülmüştür. Al-Ahmar ailesi, Sana'da Cumhurbaşkanlığı Sarayı camisini bombalamış, 3 Haziran 2011 Cuma günü, Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'e suikast girişiminde bulunulmuştur. Sana'daki Cumhurbaşkanlığı sarayı camisinde meydana gelen bombalı saldırıda yaralanan Salih, tedavi görmek için Riyad'a gitmiş ve sonrasında nekahat dönemini Suudi Arabistan'da geçirmiştir (Alqadamu, 2015: 44).

Yükselen siyasi olaylar karşısında Yemen'deki durumun kanlı bir şiddete kayması, iktidar ile muhalefet arasındaki karşı şiddetle karakterize edilen Yemen devrimci hareketi nedeniyledir. Özellikle Yemen Devlet Başkanı Salih'in Haysiyetin Cuması olarak bilinen olayda öldürülmesinin ardından, Körfez'in Yemen krizini çözme girişimi başlamıştır. Körfez İşbirliği Konseyi, krizin çözümü için bir siyasi anlaşma taslağı sunmuştur. Suudi Arabistan, güney komşusunda olanlardan en güvenliği tehdit eden aşiretlerin elindeki silahların yayılmasını önleme, müdahale gerekçesi olarak sunulmuştur (Alqadamu, 2015: 45).

Kronik ve karmaşık meseleler (Güney, Husiler, El Kaide) nedeniyle Yemen'de barışçıl bir güç transferini içeren ve devrimin devam etmesi ve genişlemesi korkusuyla bir çözüm düşünülmüştür. Özellikle bölgesel ve uluslararası örgütlerin girişimlerinde yerel konsensüs (Yemen) ve ABD ve Rusya'nın desteği elde etmek için büyük özen gösterilmiştir (Bakir, 2012: 84-85).

Birleşmiş Milletler'den Faslı diplomat Jamal bin Omar Körfez girişiminin uygulanmasını denetlemek için özel elçi olarak görevlendirilmiştir. Söz konusu Körfez girişimi, 23 Kasım 2011'de, gücün güvenli bir şekilde devredilmesi (cumhurbaşkanının yetkilerini yardımcısına devretmesi ve muhalefetin başkanlığında bir hükümetin kurulması) ve tüm tarafların güvenlik ya da siyasi gerilim unsurlarını ortadan kaldırma taahhüdü de dahil olmak üzere beş ilkeyi içermiştir. Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinin, Avrupa Birliği ve ABD'nin girişimin uygulanmasına tanık oldukları ve girişimin uygulama için iki mekanizma belirledikleri görülmektedir. İlki bir ulusal anlaşma hükümeti oluşturma, Barış İşleri Komitesi'nin oluşturulması ve erken cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılması, ikincisi ise ulusal diyalogun tekrarlanması, Temsilciler Meclisi seçimlerinin yapılması ve anayasa taslağının hazırlanmasıdır. Bu inisiyatif Riyad'da Kral Abdullah bin Abdülaziz ve BM temsilcisinin yanı sıra çok sayıda Körfez ülkesi temsilcisinin huzurunda imzalanmıştır. Girişim, Halkın Kongre Partisi ve müttefikleri ile Ortak Toplantı Partileri (Blok) ve siyasi ortaklarının temsilcileri tarafından imzalanmıştır (Saad, 2016).

Körfez girişimine yönelik farklı tepkiler verilmiştir. Yerel tepkiyle ilgili olarak, Yemen Meclisi başkanlığındaki Ortak Toplantı Bloku tarafından temsil edilen muhalefet partileri,

Arap dünyasında siyasi kriz ve Yemen devrimi olarak adlandırılan şeyi çözmek için Körfez girişimine çok olumlu yaklaşmışlardır. Husiler ve Güney Hareketi bu girişimi reddetmiştir. Çünkü bu girişimi, rejimin yeniden üretilmesini ve Salih'in otoritesinin sağlamaştırılması olarak görmüşlerdir. Ayrıca Suudi Arabistan'ı güç ve nüfuzu ile Yemen'i yeniden bölmeye çalışmakla suçlamışlardır. Bu bağlamda, Değişim Gençliği, özellikle 20 Aralık 2011'de (Yaşam Yürüyüşü) olarak adlandırılan büyük mitingler düzenlemiştir (Saad, 2016).

Uluslararası tepkiye gelince, Suudi Arabistan Krallığı, özellikle muhalefet ve rejim arasında gerçekleşen görüşmelerin sponsoru olarak kabul edildiğinden, girişimi memnuniyetle karşılayan ilk ülke olmuştur. Suudi Kralı Abdullah, girişimi kabul etmeyi Yemen tarihinde yeni bir sayfanın başlangıcı olarak değerlendirmiştir. Dönemin ABD Başkanı Obama, bu olayı olumlu ve önemli bir adım olarak nitelendirerek, ülkesinin Yemen cumhurbaşkanının girişime uygun olarak yetki devri kararını memnuniyetle karşıladığını söylemiştir. Avrupa Birliği de kendi adına Yemenli partilerin Körfez girişimine imza atmasını ve barışçıl güç transferini memnuniyetle karşılamıştır (Almuzafarii, 2012: 506-521).

Abd Rabbo Mansur Hadi, %65'lik bir katılım oranıyla, %99 veya 6 milyondan fazla oy alarak ülkenin cumhurbaşkanı seçilmiştir. 25 Şubat 2012'de yeni cumhurbaşkanı Temsilciler Meclisi'nde yemin etmiştir. 1994'te başkan yardımcısı görevini yürütmüş olmakla birlikte gözle görülür bir siyasi varlığı olmadığı gerekçesiyle, cesur kararlar alma yeteneği bazı kesimlerce sorgulanmıştır. Ancak cumhurbaşkanı olduğunda güçlü ve kendinden emin performansı olduğu söylenebilir. Başkan "Hadi", eski rejimin liderleriyle, güç merkezlerini kökünden söküp atmak için düzeltici bir devrimle işe koyulmak yerine kademeli olarak süreci yönetmeyi yeğlemiştir. 2012'nin sonuna kadar eski rejimden kalma güç unsurlarını tasfiye etmiştir. 7 Nisan 2012'de Cumhurbaşkanı, Salih'in iki üvey kardeşi Tümgeneral "Muhammed Salih el-Ahmar" ve "Ali Salih el-Ahmar"ın Hava Kuvvetleri Komutanlığı'ndan çıkarılmasını içeren bir dizi karar yayınlamıştır. Ordunun dörtlü mekanizmaya (kara, deniz, hava ve hudut kuvvetleri) ayrılarak ordunun, Savunma Bakanlığı'nın ve mevcut Genelkurmay Başkanlığı'nın yeniden yapılandırılması kararı almıştır (Fadli, 2013: 401).

2012 Eylül ayında, 3 milyar Suudi Arabistan'dan olmak üzere toplam 6 milyar dolar topladığı Körfez Girişimi'nin ekonomik bir mekanizması olarak Yemen'i desteklemek için Riyad'da bir bağış konferansı düzenlenmiştir. Arap Fonu 510 milyon dolar, yabancı ülkeler açısından ise güvenlik ve askeri durum açısından en üstte 1.846 milyon dolar ile ABD yer almıştır. Ayrıca 8 Ekim 2013'te başlayıp 11 Ocak 2014'te sona eren ve birkaç aşamada gerçekleştirilen yeni seçimler öncesinde anayasayı gözden geçirmek amacıyla kapsamlı bir ulusal diyalog başlatılmıştır (Saad, 2016).

Bu doğrultuda Yemen Ulusal Diyalog Konferansı Cumhurbaşkanı Abd Rabbo Mansour Hadi'nin başkanlığında ve Özel Elçi Jamal bin Omar tarafından temsil edilen Birleşmiş Milletler ve Körfez İşbirliği Konseyi'nin himayesinde gerçekleştirilmiştir. Genel Halk

Kongresi ve müttefiklerinin 112 koltuk ile en büyük paya sahip olduğu ve onu takiben Güney Hareketi (85 koltuk), ardından Yemen Islah Partisi (50 koltuk), gençlik, kadın ve sivil toplum örgütleri (40 koltuk) olarak dağıtılmıştır. Sosyalist Parti (37 koltuk), Husiler (35 koltuk) ve hükümette dört parti, Halk Güçleri Birliği, Yemen İttihatçı Mitingi, El-Hak Partisi, Ulusal Barışçıl Devrim Güçleri Konseyi (16) koltuk olarak dağıtılmıştır. Kararlar oyların %90'ının çoğunluğuyla kabul edilmiştir. Yani yaklaşık 509 üye ve yeter sayıya ulaşamaması durumunda, yüzde 75'e düşer ki, bu da 424 üyeye denktir ve bu, kararların alınmasında uzlaşma koşulunun sağlanması gerektiği anlamına gelir, çünkü hiç kimse çoğunluğa sahip değildir (National Dialogue Document, 2013: 327).

Ulusal Diyalog, tartışılan ve üzerinde anlaşmaya varılan konuların ele alınmasıyla ilgilenir. Sa'ada sorunu ve Güney Hareketi, yerinden edilenler, fonların ve yağmalanan toprakların geri alınması, devlet- inşa, iyi yönetim ve özel ordu kurmanın temelleri, kapsamlı bağımsızlık ve silahlı kuvvetler konusu, anayasa taslağı, ulusal uzlaşma ve geçiş dönemi bu konular arasındadır. Çoğu akım ve partinin ulusal diyaloga katılmasına rağmen, Yemenlilerin başından geçen tehlikeli ve zor olaylar sırasında, özellikle devrimle etkileşime giren ve rehberlik ve nasihat etmeye katkıda bulunanlar olmak üzere, bazı şahsiyetler marjinalize edilmiştir (National Dialogue Document, 2013: 327).

Siyasi aktivist Tawakkol Karman, Yemen'deki kapsamlı ulusal diyalogun ilk gününde resmi Facebook sayfasında şunları söylemiştir: “Gençlerin öldürülmesine karışanların ve cinayetlerin kışkırtıcılarının çoğunun konferansa katılmaya zorlandığı bir zamanda, hayali ve gerçek olmayan bir dekoratif temsil. Bu nedenle ve başka nedenlerle bizim talep ettiğimiz ve çağrıda bulunduğumuz diyalog konferansının bu olmadığı söylenebilir” (Bufijlin, 2013). Yemenli aktivist Tawakkol Karman, Ali Abdullah Salih'in başkanlığındaki Halk Kongresi Partisi'nin Ulusal Diyalog Konferansı'nda en geniş alana sahip olduğunu ve Başkan Salih'i “kaçmakla” suçlamıştır. “Körfez girişiminin” kendisine dünyayı aldatmaya devam etmesi için bir kılıf sağladığını belirtmiştir. Körfez girişimine imza atmasına rağmen, Salih'in kararlar ve direktifler vermeye ve silahlı kuvvetlerle toplantılar düzenlemeye devam ettiğini ve bunun iade anlaşması yetkisiyle çeliştiğini söylemiştir (Bufijlin, 2011).

Öte yandan Husiler, Körfez girişimini reddetmiş ve Hadi'nin kazandığı seçimleri tanımamıştır. Grubun sözcüsü, Yemen Times gazetesine verdiği röportajda, “Değişim Meydanları”nda grubun diyaloga katılacağını ve kendi ifadesiyle Yemen için tek çıkış yolu olarak göreceğini doğrulamış, ancak bu daha sonra reddedilmiştir. 31 Mayıs 2013'te diyaloga katıldıklarını duyurmuşlar ancak sonra geri çekilmişlerdir. Diyalogun dış vesayet (özellikle ABD) altında olmaması başta olmak üzere on şart öne sürmüşlerdir. Güney Hareketi fraksiyonları ise, bu diyalogun sahadaki gerçeği örtbas etmenin bir aracı olduğunu ve bağımsızlığı yeniden tesis etmek için yıllarca barışçıl bir mücadele yürüttüklerini, ancak bu

konferansın, Yemen toplumunun çeşitli kesimlerinin zayıf temsilinin bir sonucu olduğu vurgulanmıştır (Al-Shuja'a, 2012: 107-108).

Yemen diyalogunda, etkili çözümler sağlamak için ihtisas komitelerinin oluşturulmasına rağmen, bu sorunlardan biri Saada meselesidir. Şiiler ve Selefiler arasındaki mezhep sorunu, Husi saldırıları ve marjinalleştirilmesi, Güney Hareketi sorunu ve onların ayrılma talepleri ne olursa olsun, devleti (merkezi veya federal) kurmak ve tüm bu sorunları çözmek için iki proje üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Ülkenin birleşmeden önce Yemen'in iki bölgesinin sınırlarına göre kuzey ve güney bölgelerine bölünmesi veya belirli coğrafi ve bölgesel kriterlere göre ülkenin altı bölgeye bölünmesi talebi yer almıştır (Alqadamiu, 2015: 46-47).

Hollanda Redboud Üniversitesi tarafından (Awam) Yemen Kalkınma Vakfı ile işbirliği içinde, tüm vilayetleri kapsayan 50 sivil toplum kuruluşu ve ağ ile yapılan görüşmeler yoluyla Yemen Ulusal Diyalog Konferansı'nın etkinliği hakkında sunulan bir araştırma çalışması bulunmaktadır. Bu araştırmaya göre, siyasi kaprislerin ve dar partizan çıkarların baskın olduğu konferans üyelerinin seçiminde şeffaflık eksikliği, katılımcıların haritasının belirlenmesinde önyargı ve dengedeki başarısızlık olumsuzluklar arasındadır. Konferansın sonuçlarını sahada uygulayacak hiçbir mekanizma olmaması da en önemli bulgulardan birisi olmuştur (Elayah, 2016).

Geçiş aşaması, ülkeyi hızla yeni bir siyasi krize sürükleyen bir siyasi başarısızlık, yolsuzluk ve kötü yönetim yolu oluşturmuştur. Yemen'deki geçiş aşamasının başlangıcı sona ermiş, ülkedeki iktidar dizginlerini ele geçirene kadar askeri ve siyasi nüfuzlarını azar azar genişletmiştir. Silahlı Husi milisler ise, eski Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'e bağlı güçlerin yardımıyla başkent Sana'ya girmişler ve Yemen devletinin merkezine güç kullanarak girmişlerdir (Elayah ve Mohamed, 2019). Husiler ve Salih, ihtilafın uzunluğuna (aralarındaki birçok savaşa) rağmen farklılıklarını (geçici de olsa) bir kenara koymayı başarmışlar ve Başkan Hadi ve hükümetine karşı siyasi ve askeri bir ittifak kurmuşlardır (Almadhhajiu, 2016).

Husi milislerin (Arhab) ve (El-Cevf) bölgelerini ele geçirdikten sonra yayılmaya başlamış ve sonra Sana'yı ele geçirmiştir. Cumhurbaşkanı Hadi ve hükümet personelini ev hapsine zorlamıştır. Hadi 22 Ocak 2015'te istifa etmiştir. Husilerin dayattığı ev hapsinden kaçtıktan sonra 21 Şubat'ta ülkenin güneyindeki ticaret merkezi olan ve geçici başkent ilan ettiği Aden'e kaçan Hadi oradan istifasını geri çekmiştir. Husiler ilerlemeye devam etmiş ve Aden'in güneyine doğru ilerlemiştir (Juneau, 2016: 635).

Husiler Aden'e ulaşmış ve uluslararası havaalanını ve şehrin geniş alanlarını kontrol altına almış ve Başkan Hadi'ye ve "Güney Direnişi"ne sadık güçler Aden'i savunmak için direnmeye devam etmiştir (Alqadamiu, 2015: 46-47). Birleşmiş Milletler, geçiş sürecini raydan çıkarmak için Husileri desteklediği anlaşılan eski Cumhurbaşkanı Salih'e yaptırımlar ve seyahat yasağı getirdiğini duyurmuştur. Ancak Husiler, Aden'e doğru ilerlemeye devam etmiştir. Bu durum,

Hadi'yi Suudi Arabistan'dan askeri yardım ve sığınma talep etmeye sevk etmiştir (Almadhhajiu, 2016).

2.3.3. Suudi Arabistan Öncülüğündeki Koalisyonun Müdahalesinin Rolü

24 Mart 2015 tarihinde Cumhurbaşkanı Hadi, KİK devletlerine Yemen'i Husilerden, El Kaide'den ve IŞİD'den korumak için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini, bunun güç kullanımı olduğunu belirten bir talepte bulunmuş ve bu talep kabul edilmiştir. 26 Mart'ta Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51'inci maddesinde öngörülen egemenliğin savunulması ilkesine dayanılarak ve Yemen'de yaşananların tüm bölge için bir tehdit olduğu düşünülmüştür. İki gün sonra Suudi Arabistan Kralı Salman bin Abdülaziz'den Husi güçlerine baskınlar düzenleyen hızlı bir yanıt gelmiştir. Mısır, Fas, Ürdün ve Sudan'a ek olarak, Körfez İşbirliği Konseyi'nde Umman dışında temsil edilen on ülkeden oluşan bir koalisyon oluşturulmuştur (Human Rights Watch, 2018).

25 Mart 2015 tarihinde Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon, Husi Ensarullah Hareketi'ne yönelik Kararlılık Fırtınası Operasyonu başlatmıştır. Suudi Arabistan'ı askeri harekate sevk eden şeyin sadece Sana'nın Husilerin eline düşmesi olmadığı düşünülebilir. Ancak Hudeyde limanını kontrol etmeleri stratejik olarak önemlidir. Tahran ve Sana arasındaki hava köprüsünün yanı sıra Bab el-Mendeb Boğazı'nı kontrol etmek ve Suudi sınırına yakın Husi askeri manevralarının önlenmesi amaçlanmıştır. Husilerin Suudi Arabistan'ı Asir, Cizan ve Necran'ı restore etme arzusuyla ve savaşın Riyad'a ulaşacağını söyleyerek tehdit ettiğini öne süren Suudi Arabistan, müdahalenin yayılmacı İran tehdidine yanıt olarak geldiğini söylemiştir (Clausen, 2018).

12 Mayıs 2015'te, operasyon sona ermiş ve insani bir ateşkes ilan edilmiştir. Bunun yerini, Umutları Geri Kazanma Operasyonu olarak bilinen yeni bir operasyon aşaması almıştır. Aslında isim değişmiş ama tüm işlemler aynı kalmıştır. Silah kullanımının sınırlandırılması ve önerilen bir siyasi çözüme doğru hareket edilmesi vurgulanmıştır (Stephens, 2015). Husi milisleri de dahil olmak üzere tüm taraflarca kabul edilmiş siyasi süreci sürdürmeyi, sivilleri korumayı, silahların Husi Ensarullah Hareketi milislerine ulaşmasını engellemeyi ve Hadi'ye meşruiyet kazandırmayı hedeflemiştir. Yemen'in geleceği için tüm Husi savaşçılarının sokaklardan çekilmesi ve tıbbi ve gıda yardımının yoğunlaştırılması da planlanmıştır (Shabaneh, 2015).

Yemen'deki BM arabulucusu Ismail Ould Cheikh Ahmed yaptığı açıklamada, çatışmanın taraflarını "Yemen'deki çatışmanın kalıcı olarak sona ermesi şartıyla düşmanlıkların sona ermesine tamamen saygı duymaya" çağırmıştır. Bununla birlikte, Umutları Geri Kazanma Operasyonu'nun yanı sıra Husi milisleri ve eski Cumhurbaşkanı Salih'in güçlerinin Cizan ve Necran sınır bölgelerine yönelik çatışmayı genişletici eylemleri sürmüştür (SWI, 2016).

Çatışma hızla Yemen’de bir yıkım eylemine, ekonomik ve sivil altyapısının yok edilmesine ve insani krize dönüşmüştür. Yemen Veri Projesi, 26 Mart 2015 ile 25 Mart 2018 tarihleri arasında Yemen’de 1.652 koalisyon hava saldırısının gerçekleştiğini belirlemiştir. Çoğu rastgele veya yanlış tespit edilmiş askeri olmayan hedeflere yapılan saldırılar sivil hedefleri olumsuz etkilemiştir. Ağır yetersiz beslenme ve kolera salgınları savaş sırasında 600.000’den fazla insanı etkilemiştir (Bachman, 2019).

Bir Birleşmiş Milletler raporu, koalisyonun yalnızca ilk yılda, yani 2015 yılında, %60’ı sivil olan 8.530 kişinin ölümünden ve 48.800. kişinin yaralanmasından sorumlu olduğunu doğrulamış ve o zamandan bu yana Yemen’i en kötü krizlerden biri haline getirmiştir. Bu korkunç durum Suudi (Arabistan)-Emirlik (BAE) bombalamasının bir sonucuyken, diğer yandan Suudi koalisyonu ABD’nin yardımıyla Yemen limanlarını ve hava limanlarını kapatmıştır. Yemen savaşının kurbanlarına geniş çaplı insani yardım erişimi de engellenmiştir (Orkaby, 2017:1-2). Bachmann’a (2019) göre, “abluka öncelikle açlık tehdidini bir pazarlık ve bir savaş aracı olarak kullanmaktadır.”

Öte yandan güney sorunu yeniden ortaya çıkmış ve 2017’de Aidarous Al-Zubaidi önderliğinde Güney Geçiş Konseyi kurulmuştur. BAE tarafından desteklenen Yemen Güney Hareketi ile de Hadi’ye doğrudan meydan okuyarak güneyde egemen bir devlet kurma amacı güdülmüştür (Clausen, 2018). BAE’nin Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyona katılmasına rağmen BAE çok yönlü bir üs inşa etmiş ve ABD ile terörle mücadele için işbirliği yaparak El- Kaide ve Yemen’deki Müslüman Kardeşler gibi İslami siyasi grupların yükselişini engellemeye çalışmıştır. Hadi’nin güçleri ise, Husi-Salih ittifakına karşı Güney Geçiş Konseyi’nin güçleriyle işbirliği yapmıştır. Onların mücadelesi, 2017 yılına ikinci Yemen iç savaşının başka bir parçası (savaş içinde savaş) haline gelmiştir (Sharp ve diğerleri, 2015: 7).

BAE’nin Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyona katılmasına rağmen BAE çok yönlü bir üs inşa etmiştir. Daha açık bir şekilde söyleyebiliriz ki BAE, ABD ile terörle mücadele için işbirliği yapmış, örneğin (Al- Kaide) ve Yemen’deki Müslüman Kardeşler gibi İslami siyasi grupların yükselişini engellemeye çalışmıştır (Clausen, 2018).

2017 yılının sonunda iç savaşın en önemli olayı eski Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih’in Husiler tarafından öldürülmesi olmuştur. Salih, öldürülmeden kısa bir süre önce stratejisini değiştirmiş ve Suudi Arabistan’a yönelik düşmanca söylemleri durdurmuş ve kriz, Salih’in ülkesine yönelik saldırıları durdurması halinde koalisyonla ilişkilerde “yeni bir sayfa” açmaya hazır olduğunu ilan etmesiyle başlamıştır. Aslında Salih ile Husiler arasındaki ittifak ortak bir temele, yani düşmanlara dayanıyormuş ve Salih’in düşman algısının değişmesiyle ittifak sona ermiştir (Salisbury, 2017: 14-15).

Hükümet güçleri Ocak 2018’de bir aksilikle karşı karşıya kalmış, BAE destekli Geçiş Konseyi ile Hadi hükümeti arasında bir iç savaş çıkmıştır. Geçiş Konseyi Aden’in kontrolünü ele geçirmiş ve Hadi hükümeti bunu ülkenin meşruiyetine ve birliğine bir meydan okuma olarak

görmüştür. Güney Geçiş Konseyi, 28 yıldır devam eden birliğin ayrılık ilanını duyurmuştur. Ayrılıkçılar, Aden'deki hükümet karargahının kontrolünü ele geçirmiş ve Ocak ayında hükümet ile ayrılıkçılar arasında şiddetli çatışmalar çıkmıştır. 30 Ocak'ta BAE, geniş politikasının bir parçası olarak bir askeri üs inşa etmek amacıyla Sokotra adasının kontrolünü önceden haber vermeden ele geçirmiştir. Böylece BAE; Süveyş Kanalı ve Yemen ile Afrika Boynuzu arasındaki Bab al-Mandab Boğazı'ndan geçen ticareti kontrol etmesini sağlama amacı taşımıştır. Böylece BAE, bir yandan meşru Yemen hükümetini desteklemek için "Arap koalisyonunun çabalarının" bir parçası olduğunu söylerken diğer yandan ileride olası Suudi Arabistan'la arasını açabilecek tarzda kendi stratejilerini uygulamaya koymuştur (Igrouane, 2019).

Bu anlamda Yemen iç savaşı, dış müttelikleri tarafından desteklenen yerel gruplar arasındaki basit bir iç savaşın ötesindedir. Yemen savaşına dış aktörlerin dâhil olması, özellikle bölgesel güçlerin Yemen'deki çıkarları, bölgesel emelleri ve savaş sonrası için potansiyel durumları gibi birçok faktörü dikkate almayı gerekli kılmıştır. Haziran 2018'de, Suudi liderliğindeki koalisyon, onu kaybetme tehdidinin Husileri iç savaşı sona erdirmek için bir anlaşma müzakere etmeye sevk edeceğini umarak, Husilerin elindeki liman kenti Hudeyde'ye doğru ilerlemiştir. Hudeyde, limanlarında malları vergilendirerek milyonlarca dolar alan Husiler için önemli bir gelir kaynağıdır ve isyancıların elindeki bu topraklarda yaşayan 18 milyondan fazla Yemenli için de önemli bir can simidi konumundadır. Koalisyon, Hudeyde'nin kıyı bölgesini geri almak için büyük bir taarruz kampanyasını başlatarak insani krizi şiddetlendirmiştir. Bu, Birleşmiş Milletler'i müdahale etmeye ve savaşı durdurmak için bir anlaşmayı müzakere etmek üzere özel bir elçi göndermeye sevk etmiştir. Savaşan taraflar arasında Stockholm Anlaşması'nın yapılması barış adına önemli bir adım olmuştur (Burrowes ve diğerleri, 2021).

17 Aralık 2018'de Birleşmiş Milletler, uluslararası alanda tanınan Yemen hükümeti ile Husi hareketini İsveç'te Yemen'deki sorunu çözmeye çalışmak amacıyla yaptığı görüşme sonrasında Stockholm Anlaşması olarak bilinen Hudeyde'de bir ateşkes anlaşmasını ilan etmiştir. Stockholm Anlaşması, Kızıldeniz limanı ve Hudeyde şehri üzerinde savaşı engelleme amacı taşır. Hudeyde limanı insani yardımın ulaştırılması için ana kapıdır, aksi durum Yemen'i büyük bir kıtlığa sürüklenme potansiyeli taşır. Stockholm Anlaşması uyarınca, Husiler ve Yemen hükümeti ileri güçlerini Hudeyde kentinden ve üç limanından çekmeyi taahhüt etmiş, anlaşma ayrıca mahkumların değişimi için de çağrıda bulunmuştur (Edroos, 2018).

Ateşkes kırılgan kalmış ve Yemen hükümeti ve Husiler birbirlerini birkaç kez ateşkesi ihlal etmekle suçlamışlardır. Aralıklı çatışmalar 2019'a kadar devam etmiştir. Haziran ayında BAE, zaferin giderek daha olası görünmediği için güçlerini Yemen'den sessizce çekmeye başlamıştır. Üst düzey bir yetkili daha sonra geri çekilmenin Aralık ateşkesini desteklemeyi amaçladığını iddia etmiştir (International Crisis Group, 2019).

Aralıklı çatışmalar uzun süre devam etmiş ve 5 Kasım 2019'da Güney Geçiş Konseyi güçleri ile Yemen hükümetine bağlı güçler arasında Aden valiliğinde Riyad Anlaşması imzalanmıştır. BAE de 20 Ağustos'tan 24 Ekim 2019'a kadar süren bu müzakerelere katılmıştır. Riyad Anlaşması, tüm taraflar için kapsamlı bir çözümün uygulaması hakkında birçok soruyu yanıtsız bırakması, anlaşmanın yeni bir hükümetin kurulmasını ve imzalandıktan sonra 30 gün içinde Aden'de bir dizi güvenlik sektörü reformunu gerektirmesi nedeniyle daha önceki kötü hazırlanmış ve başarısız olmuş anlaşmalarla aynı özelliklere sahiptir. Reformlar, yeni karma güvenlik güçlerinin oluşturulmasını, askeri birliklerin şehirden çıkarılmasını ve ağır silahların Suudiler tarafından denetlenecek bölgelere taşınmasını içermiştir. Ancak anlaşma, tarafların bu adımları hangi sırayla atacaklarını belirtmemiştir (International Crisis Group, 2020).

2020'nin başlarında, COVID-19 pandemisinin dünyaya yayılmasıyla birlikte, Güney Geçiş Konseyi (STC) Güney Yemen bölgelerinde özerk yönetim ilan etmiş ve bakanlıklara, yerel yönetim ofislerine ve Aden'deki merkez bankası binasına el koymuştur (Burrowes ve diğerleri, 2021).

2.3.4. Yemen'de Güncel Durum

Yemen, iç savaşla birlikte ekonomisinin daha kötüleştiği, altyapının tahrip olduğu ve büyük kayıplara neden olan akut bir insani krize girmiştir. Birleşmiş Milletler 2016'da Yemen nüfusunun dörtte üçünden fazlasının yeterli su, yiyecek ve ilaç gibi temel ihtiyaçlardan yoksun olduğunu tahmin ederken, gıda ithalatının ana kaynağı 2016'nın sonunda etkin bir şekilde engellenmiş ve 2018'de Hudeyde şehrine düzenlenen saldırıyla durum daha da kötüleşmiştir. 2018'de yaklaşık 16 milyon Yemenli kıtlığın eşiğindeyken, ülke son yüzyılda dünyanın en kötü kıtlığıyla karşı karşıyadır (Burrowes ve diğerleri, 2021).

Yemen Yüksek Yardım Komitesi, İran destekli Husi milislerinin, Yemen'in Hudeyde vilayetindeki Hodeidah ve Saleef limanlarına 88'den fazla yardım, ticari ve petrol gemisine bazı yardım gönderilerinin dağıtımını engellediğini bildirmiştir. Yemen'deki Yüksek Yardım Komitesi başkanı, uluslararası kuruluşlara, arzı durdurmak yerine devlet düzeyindeki en yoksul gruplar için gıda paylarını (hisselerini) artırma çağrısında bulunmuştur. Aynı zamanda, insani yardımın hak edenlere güvenli bir şekilde ulaştırılmasını sağlamak için gözetim mekanizmalarının devreye alınması gerektiğini vurgulamış, çünkü bu yardım kriz ve afet zamanlarında uluslararası yasalara ve anlaşmalara göre bu gruplara özel olarak gelmektedir (Yemeni High Relief Committee, 2020).

Yemen İç Savaşı yedinci yılını savaşı durduracak herhangi bir umut belirtisi göstermeden tamamlamak üzeredir. Gözlemciler, imzalanan anlaşmaların sona erdiğini ve durumun yine eskiye döndüğünü ve herkes kabul etmedikçe bu gelişmelerin doğuracağı sonuçların tehlikeli olduğuna inanmaktadırlar. Güney Geçiş Konseyi'nin Yemen'deki Dışişleri Ofisi Direktörü

Abdul Salam Qassem, “Sputnik”e verdiği röportajda, “Yemen sahnesinin artık siyasi ve askeri düzeyde farklı tarafların ilgisini çektiğini ve bunun büyük tehlikeler taşıdığını” söylemiştir. Ortamı sakinleştirmeyi ve barışa ulaşmayı başaramayan iki barış deneyimi vardır. Bunlar, özellikle hükümleri uygulamadan durumu olduğu gibi bırakmak isteyen Stockholm ve Riyad Anlaşmaları’dır. Dışışleri Bakanlığı yetkilisi, meşruiyet içinde bölünme ve ihanetler olduğunu, meşruiyetin hiçbir rolü veya etkisinin olmadığını, Yemen’deki siyasi güçler ve Geçiş Dönemi için tüm durumun Birleşmiş Milletler tarafından gözden geçirilmesi gerektiğini açıklamıştır (SPUTNIK, 2020).

Yemenli bir yazar ve siyasi analist olan Abdul Hafeez al-Hatami, topçu ve füze bombardımanı ve hafif silahlarla yapılan baskınlar arasındaki askeri operasyonların Aralık 2018 sonunda Hudeyde Anlaşması’nın imzalanmasına rağmen durmadığını söylemiştir (Human Rights Watch, 2019).

11 Haziran 2018’de koalisyon kolera tedavi merkezini bombalamıştır (Davi, 2018). Zaman geçtikçe, aynı zamanda, insan hakları ihlalleri çok büyümüş. İnsani İhtiyaçlara Genel Bakış Raporu 2019, “çatışmaların ve iç savaşların yoğunlaşmasıyla birlikte, ayırım gözetmeyen saldırılarda ve sivil can kaybına karşı acımasız önlemler alan uluslararası insancıl hukukun potansiyel ihlallerinde bir artış olduğuna” dikkat çekmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’ne göre, gerçek sivil kayıp sayısının çok daha yüksek olması muhtemeldir. Binlerce kişi çatışmalar nedeniyle yerinden edilmiş ve milyonlarca insan gıda ve tıbbi bakım eksikliğinden muzdariptir (Human Rights Watch, 2019).

Yemen’deki çatışmanın birçok aktörü vardır ama en çok etkilenen Yemenlilerdir. Kısacası Yemenliler sadece ateşkes istememekte aynı zamanda bakanlıkların ve polis gibi devlet kurumlarının, mahkemelerin sıradan insanlara hesap vermesini ve yetkililerin performansı üzerindeki kontrolünü sıkılaştırmasını istemektedirler. Yemenliler de cumhurbaşkanının Suudi Arabistan’ı, BAE’yi ve diğerlerini ziyaret etmesini, ancak sadece bir ziyaret için gitmesini ve ardından geçici başkenti olarak seçtiği Aden’e dönmesini istemektedirler. Savaşı durdurmanın Yemen’e otomatik olarak barış getirmeyeceği giderek daha açık hale gelmektedir. Çünkü ulusal politikacılar ile sahadaki meseleleri kontrol eden silahlı gruplar arasında ve bu iki aktör grubu ile bir bütün olarak toplum arasında bir kopukluk bulunmaktadır (Jamih, 2018).

3. BÖLÜM: YEMEN’DEKİ İÇ SAVAŞ SÜRECİNDE KADINLAR

Son Yemen İç Savaşı yedi yıl önce başlamış olmasına rağmen etkileri günümüze kadar uzanmaktadır. Yine genel olarak etkileri Yemen toplumunun tüm kategorilerine yansımakla birlikte sosyal, ekonomik, sağlık ve güvenliğin tüm yönlerine verdiği ciddi zarar nedeniyle özellikle Yemen’deki kadınlar için daha zor bir süreç olmuştur. Bu anlamda Yemen’deki iç

savaşın kadınların hayatını nasıl etkilediği ve Yemen'deki barış çabalarında kadın örgütlerinin rolünün ne olduğu çalışmanın bu kısmında üzerinde durulacak temel hususlardır.

3.1. Yemen İç Savaşında Kadınların Durumu

Tüm iç savaşlarda siviller, kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere çok sayıda zarar gören vardır. Mart 2015'te Yemen'de iç savaşın başlamasından Kasım 2015'e kadar 5.700'den fazla sivil öldürülmüş ve bunların 830'u kadın ve çocuklardan oluşmuştur. Yemen'deki insan hakları ihlalleri iddialarını araştıran Ulusal Otorite (hükümet), iç savaştan bu yana 1.620 kadının öldürüldüğünü ve yaralandığını duyurmuştur (Anderlini vd., 2017: 4). Yemen'in içinde bulunduğu kriz nedeniyle Yemenlilerin %76'sından fazlasının insani yardıma ihtiyacı bulunurken, örneğin sadece 2021'de milyonlarca kadın yardıma ihtiyaç duymuştur (OCHA, 2021).

Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'na (2020) göre, kadınların ekonomik katılımı ve fırsatları, raporda belirtilen dört temel açık arasında ikinci en büyük açıktır. Rapor, mevcut savaş nedeniyle siyasi ve ekonomik sistemlerin çökmesi sonucunda Yemen'in 2006'da 115, 2021'de ise 155. sırada yer aldığı için, Yemen'in cinsiyet eşitsizliğinde bir gerileme olduğunu göstermiştir. Rapor, 2020 yılında erkeklerin işgücüne katılım oranının %72,2, kadınlarda ise %6,3 olduğunu göstermektedir. Ayrıca, mesleki çalışma gibi teknik pozisyonlarda veya bazı yönetim pozisyonlarında çalışan kadınlar ve erkekler arasında büyük bir boşluk vardır, çünkü kadınlar erkeklerin %83'üne kıyasla %17'yi temsil etmektedir (Institute for Economics & Peace, 2020).

Yemen, insani gelişmede 189 ülke arasında 179. sırada yer alarak dünyanın en düşük ülkeleri arasındadır. Çatışma ve savaş Yemen'deki insani gelişme durumunun bozulmasına neden olmuştur (World Economic Forum, 2020). Yemenli kadınlar zorluklara ve zulme rağmen, yıkıcı ekonomik ve sosyal yansımalara uyum sağlamayı başarmıştır. Yemenli kadınlar birdenbire ailenin ilk ve asıl geçimini sağlayanlar olmuşlardır. İç savaş sırasında erkeklerin savaşırken ölme veya yaralanma olasılığı daha yüksektir. Bu, pek çok kadın ve kız çocuğunun normalde erkeklerin sahip olduğu rolleri üstlendiği anlamına gelir (UNICEF, 2021).

Haynes ve Stevens tarafından, Yemen'de Lahj, Taiz ve Ma'rib gibi çeşitli alanlarda yapılan ve çatışmanın kadınlar üzerindeki etkisinin nasıl anlaşılabilceği üzerine yürütülen çalışmalardan birinde, katılımcılar erken yaşta evliliklerdeki artışları tartışmışlardır. Birçok kadın, öncelikle yaralanma veya erkeklerin eksikliği nedeniyle yeni roller ve sorumluluklar üstlenmiş ve bazı kadınlar için bu değişiklikler güçlenirken, diğerleri için ek bir yük oluşturmuştur (Moyer ve diğerleri, 2019: 26).

Bu durum, sosyal dışlanma, kültürel normlar ve kaynaklara sınırlı erişim nedeniyle kadınlar için özellikle zordur. Bu, odak grup görüşmeleri ile doğrulanmıştır. Kadınlar, temel insani

hizmetlere ve hayatta kalma araçlarına erişmek için kültürel engellerin üstesinden gelememesi, özellikle kadınların hane reisi olduğu haneler için artan bir sömürü ve istismar riskinin yanı sıra artan savunmasızlığa yol açar. Hukuki korumanın zayıflığı kadınları, erkek çocuklarını ve kız çocuklarını orantısız bir şekilde etkilemekte, ağır hak ihlallerine karşı daha savunmasız hale getirmekte, onları sömürüye maruz bırakmakta ve adalet önünde birden çok engelle karşılaşmalarını sağlamaktadır (Gressmann, 2016: 14).

İç savaş, Yemenli kadınlar arasında okuma yazma bilmeme oranlarının artmasına da neden olmuştur. Erkeklerin %73'üne kıyasla kadınların sadece %35'inin okuryazar olduğu bir realite vardır. Reşit olmayan kız çocuklarında evlilik oranlarının artması, toplumsal şiddet, tecavüz vakaları ve maruz kaldıkları kötü algısı, her geçen gün artan birçok zorlukları tetikleyebilmektedir. Uluslararası kuruluşlar, Yemenli kadınların çektiği acıların boyutunu, yaşadıkları dramlar, aşırı yoksulluk, gıda güvensizliği ve aile üyeleri, yetkililer ve toplum tarafından kendisine yönelik kitlesel şiddete maruz kalmasıyla tasvir etmişlerdir (Institute for Economics & Peace, 2020).

3.1.1. Ekonomik, Sosyal ve Eğitime Yönelik Etkiler

Çatışma ekonomik faaliyetleri büyük ölçüde kesintiye uğratmış, bu da kamu ve özel sektörde istihdam ve gelir fırsatlarında önemli bir azalmaya yol açmıştır. GSYİH'deki kümülatif kayıpların 49,9 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Komisyonu, Yemen'in gayri safi yurtiçi hasılasının 2014 ile 2020 arasında yüzde 50 daraldığını söylemiştir (UNICEF, 2021).

Petrol ihracatının düşmesi, Yemen riyalinin dolar karşısında önemli ölçüde değer kaybetmesi, Suudi liderliğindeki askeri koalisyonun Husilerin kontrolündeki limanları ablukaya alması ve şirketlere ve altyapıya maddi zarar vermesi Yemen ekonomisini oldukça olumsuz etkilemiştir. İç savaş iş fırsatlarını önemli ölçüde azaltırken, çoğu kamu sektörü çalışanına Ağustos uzun süre düzenli veya tam ödeme yapamamıştır. Özel sektördeki işçilerin yaklaşık yüzde 55'i işini kaybederken, tarım ve balıkçılık sektörleri ciddi şekilde kısıtlanmıştır (Al-Ammar ve Patchett, 2019: 5). Ayrıca çatışmanın tarafları, toplumsal cinsiyet normlarıyla birlikte, kadınlara ve kız çocuklarına daha fazla kısıtlama getirerek hareketlerini etkin bir şekilde kısıtlamış, hizmetlere erişimlerini azaltmıştır (Gressmann, 2016: 33-34).

Devam eden savaş ve ekonomik çöküş, piyasaları ve kurumları bozmuş, sosyal ve ekonomik altyapıyı tahrip ederken, eşitsizlikler keskin bir şekilde artmıştır. Kişi başına düşen GSYİH, Yemen'de 1960'tan bu yana görülmeyen bir seviye olan 3.577 dolardan 1.950 doların altına düşmüştür. Yemen, gelir eşitsizliği açısından dünyada ikinci sırada yer almakta ve son beş yılda gelir eşitsizliği düzeylerinde diğer 100 ülkeyi geride bırakmaktadır (UNDP, 2019).

Öte yandan iç savaş, yoksulluk sınırının altındaki nüfus 2014'te yüzde 47 iken 2019'da 75'e yükselmiş ve mevcut durumun devam etmesiyle yoksulluk oranlarının daha da artması beklenmektedir (UNICEF, 2021). Kentsel düzeyde, kadınların reisi olduğu ailelerde yoksulların yüzdesinin %20,1 olduğunu görülmektedir. 2020 yılındaki bu durum daha da vahim bir tablo çizmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından Eylül 2019'da yapılan bir araştırmaya göre, iç savaş devam ederse Yemen 2022'ye kadar dünyanın en fakir ülkesi olarak nüfusunun %79'u yoksulluk sınırının altında yaşayacaktır (UNDP, 2019).

İç savaş başladığından bu yana reisi kadın olan hanelerin sayısı artmıştır (IASC, 2015: 1). Kadınların reisi olduğu ailelerin oranı yüzde 9'dan yüzde 30'a yükselmiştir. İç savaş, kadınlar üzerindeki ekonomik baskıları da artırmış ve çatışmada babalar, kocalar ve erkek kardeşler öldürülmüştür (Anderlini vd., 2017: 4). Yemen'de devam eden iç savaş nedeniyle kadınları dul bırakması veya erkekleri evden uzaklaştırması, artık ailelerinin geçim kaynağı olan kadınların ev içi iş yükünün önemli ölçüde artmasına neden olmuştur (Heinze, 2016: 2- 4).

Erkeklerin çatışma nedeniyle kaybedilmesi, kadınların normalde erkeklerin sahip olduğu toplumsal rolleri üstlenmeye zorlanmaları anlamına gelmektedir. Ancak, sosyal dışlanma ve kültürel normlar nedeniyle hareketlilik eksikliği ve kaynaklara sınırlı erişim nedeniyle bu rolleri üstlenmeleri zordur (Gressmann, 2016: 14). Hanelerinin yüzde 10 ila 30'unu oluşturduğu tahmin edilen ve reisi kadın olan haneler, zor bir ortamda ailelerinin geçimini sağlamak için mücadele etmekte, potansiyel olarak onları sömürü ve istismara açık hale getiren olumsuz koşullarla baş etmek durumunda bırakmaktadır (Gressmann, 2016: 35).

Bazı kadınlar bu ek sorumluluklarla güçlenmiş hissederken, çoğu zaman tamamen hazırlıksız oldukları bir rol karşısında aldıkları daha fazla sorumluluklar nedeniyle ezilmektedir (Heinze, 2016: 4-5). Çatışmadan etkilenen insanların yarısı istihdam ve geçim kaynaklarını kaybetmiştir (Gressmann, 2016: 38). Bu durum, bireylerin kaybedilmesi sonucu aile yapısının değişmesine neden olmuş ve bu durum kadının kişisel güvenliğini, mal ve hizmet alma gücünü olumsuz etkilemiş veya dullar zorla evlendirilebilmekte ve kadın miras haklarını koruyamayabilmektedir.

Gençlerin yaşadığı büyük kayıplar nedeniyle toplumsal durumun kadınların yaşamına olumsuz etkisi, kadın sayısının artmasına ve erkeklerin azalmasına neden olmuştur. Gençlerin savaş eylemlerine katılması, ekonomik durumlarının bozulmasının yanı sıra hayat pahalılığı, güvenlik ve istikrarın olmaması aile kurma ihtimalini olumsuz etkilemiştir. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, kayıp ve tutukluların eşleri, kocalarının geleceğine ilişkin belirsizlik nedeniyle kafa karışıklığı yaşamakta ve bu durum üzerlerindeki psikolojik, sosyal ve ekonomik baskıyı artırmaktadır. Savaşın daha da sekteye uğrattığı bu kötüleşen koşullar ışığında boşanma davaları da artış göstermiştir Ekonomik koşullar esas olarak Yemenli kadınların sosyal statüsüne yansımıştır (YOHR, 2017: 22-23).

Kadın Hakları ve Kadın Barış Ortakları gönüllü üyesi Ashwaq Shujauddin, iç savaşın toplum üzerindeki etkisini şöyle anlatmaktadır: *“Sana’da yaşam bütünüyle durmuş durumda. Bir hayalet kasaba gibi görünüyor. Elektrik yok, yakıt yok, su yok. Sokaklarda ve dükkanlarda kimse yok, kapalı ... erkek, kadın ve gençlerin çoğu işlerini kaybetmişler... Çocuklarımla geleceği nedir? Bizi, bugünü ve geleceği öldürüyorlar”* (UN Women, 2015). Daha fazla kadının geleneksel erkek rolünü üstlenmek zorunda kalmasıyla, değişen cinsiyet rolleri aileler içindeki gerilimi artırmış, hatta aile içi ve cinsiyete dayalı şiddete yol açmıştır. Ayrıca, kadınlar kendi hakları ve hemcinslerinin hakları için mücadelede kamusal alanda giderek daha aktif hale geldikçe taciz, şiddet ve iftiranın hedefi haline gelmişlerdir. İtibarları zedelenen Yemenli kadınlar, geçim kaynaklarını kaybetme, boşanma ve sürgün edilme riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Anderlini ve diğerleri, 2017: 4).

Öte yandan iç savaş, kadınların çalışma ortamında bazı değişikliklere neden olmuş, bu da Yemenli kadınları sosyal ve kültürel kısıtlamaları aşmaya ve genellikle erkeklerin işgal ettiği işlerde çalışmaya itmiştir. Yemenli kadınlar için özellikle STK’lar sektör haline gelmiş ve Yemen’de kadınlar tarafından tercih edilen kurumlar olmuştur. Bu da işgücü piyasasında cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yardımcı olacak daha fazla fırsat sunmaktadır (Noor, 2021).

Araştırmalar, iç savaşın ilk başlarda işgücündeki kadınları erkeklerden daha fazla etkilediğini göstermektedir. 2015 yılında erkek istihdamı %11, kadın istihdamı ise %28 azalmıştır. Bu rakamlar yerel düzeyde farklılık gösterirken, Sana’da kadın istihdamı özel sektör ağır darbe aldığı için %43 azalırken, Aden’de çalışan kadın sayısı aslında %11 artmıştır. Finansal ihtiyaç da kadın istihdamının artmasına neden olmuştur. Kadınların yeni iş kurmaları, genellikle evde yiyecek üretmek veya internet ve sosyal medya üzerinden kıyafet ve aksesuar satmak gibi ev işlerini kapsar. Başarılı işler kuranlar, akrabalarını gelirleriyle destekleyebildiler ve bazı dullar, ölen kocalarına ait olan işletmeleri sürdürmüşlerdir (Al-Ammarve Patchett, 2019: 5). Bazı örnekler kadınların çalışabileceğini ve her türlü işe katılabileceğini kanıtlasa da Yemenli kadınların çoğu hala kamu ve özel sektörde liderlik ve teknik rollere daha fazla katılmada sosyal dışlanmadan muzdariptir (Noor, 2021).

Yemen’deki çatışma ve savaşın eğitim üzerinde de önemli olumsuz yansımaları olmuştur. Ülke çapında eğitim ve eğitim sistemlerinin parçalanması, özellikle tüm erkek ve kız çocukları için öğrenme ve genel bilişsel ve duygusal gelişim üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Eğitim alanında yardıma ihtiyacı olan çocuk sayısı 2014 yılında 1,1 milyondan 2020 yılında 5,5 milyona artarak 2021 yılında 5,6 milyona (%52 kız) ulaşmıştır. Ayrıca 603.171 öğretmenin de desteklenmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra 2.507 okulun yıkıldığı ve/veya hasar gördüğü ve/veya eğitim dışı amaçlarla kullanıldığı bildirilmiştir (OCHA Yemen, 2021: 62).

Yemen’deki insan hakları aktivistleri, Yemen’de yedi yıldır devam eden iç savaşın ülkenin eğitim sistemini doğrudan olumsuz etkilediğini, kamplardaki kız çocuklarının daha fazla etkilendiğini belirtmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR),

Yemen'deki çatışmadan kaynaklanan istikrarsızlık ve yerinden edilmenin, kızların eğitimlerine devam etme yeteneklerini daha da kötüleştirdiğini belirtmiştir. Yemen'deki ev sahibi yerleşim yerlerinde yerinden edilenlerin yüzde 26'sını (bir milyon) teşkil eden kızlar, ailelerine yemek pişirme, su getirme ve ebeveynlerinin yokluğunda kardeşlerine bakma konusunda yardım ettiklerini belirtmiştir. Güvenlik sorunları, kadın öğretmen sayısındaki azalma ve onlar için uygun tesislerin olmaması nedeniyle kız çocukları eğitimi terk etme konusunda en savunmasız gruplardır (Al-Tamimi, 2021).

Bu nedenle, özellikle okulların hasar gördüğü, kapatıldığı veya tam olarak çalışmadığı bölgelerde ve çatışma ve savaşa ilgili diğer kısıtlamalarda temel eğitim hizmetlerinin sürdürülmesine yönelik yardımın desteklenmesi gerekmektedir. Yemen'deki birçok öncelikli alanda yerinden edilmiş ve en savunmasız kadınlar için eğitim sisteminin temelden ve doğrudan yenilenmesine yönelik ciddi adımlar atmak için çalışmak, okulların rehabilitasyonu, ek dersliklerin inşası dahil olmak üzere birçok faaliyetin uygulanması yoluyla kızların kayıtlarının artırılması sağlamak gerekir. Ayrıca, acil durum alanında eğitim yoluyla öğretmenler de dahil olmak üzere eğitim personelinin yeteneklerinin artırılmasına odaklanılmalıdır.

3.1.2. Sağlığa Yönelik Etkiler

Çatışmaların ve savaşın devam etmesi, genellikle kadınlar ve çocuklardan oluşan hassas gruplarda yoğunlaşan doğrudan ölümlerin yanında dolaylı etkileri de bulunmaktadır. Çünkü çatışmalar erkeklere göre kadınlar arasında ölüm sayısında artışa neden olabilir. Yemen'deki savaş ve çatışma, kadınların sağlık durumunu etkilemiş, sağlık sisteminin bozulmasına neden olmuş, artan kötü sağlık ve beslenme oranlarıyla temsil edilen kadınların üreme sağlığına ciddi zararlar vermiştir (Moyer ve diğerleri, 2019: 26).

Çocuk doğurma çağındaki kadınların, özellikle hamile ve emzikli kadınların, doğum öncesi bakım, güvenli doğum, doğum sonrası bakım, aile planlaması, acil obstetrik bakım ve yeni doğanlar dahil olmak üzere üreme sağlığı hizmetlerine erişimi sınırlı veya hiç yoktur. UNFPA'ya (United Nations Population Fund) göre, çocuk doğurma çağındaki 2,2 milyon Yemenli kadın risk altındadır (Sikurajapathy ve Al-Fotih, 2017). Sağlık hizmetlerine erişim çatışmadan etkilenmiş ve sağlık sistemi önceki kapasitesinin yarısından daha azıyla çalışmaktadır. Özellikle ilaç, ekipman ve personel eksikliği ciddi ölçüde hissedilmektedir (Al Naami ve Moodley, 2017: 6).

Yemen'deki sağlık tesislerinin yıkılması veya kapatılması ve başta kadınlar olmak üzere sağlık personelinin azalması, en önemli sağlık hizmetlerinden biri olarak kabul edilen temel sağlık hizmetlerine erişimde yaklaşık 9,9 milyon kadın ve kız çocuğunun mağduriyetine yol açtığını göstermektedir (OCHA Yemen, 2021: 69).

Yemen'deki sağlık hizmetlerinin yetersizliği, uzman personel eksikliği, temel tıbbi malzeme eksikliği ve kadın doktor eksikliği, Yemen'in Arap bölgesinde en yüksek anne ölüm oranına sahip olmasına neden olmuştur. Yemenli bir kadın, doğum sırasında her iki saatte bir, neredeyse tamamen önlenebilir nedenlerden dolayı ölmektedir (Sikurajapathy ve Al-Fotih, 2017).

5 milyon kadın doğurganlık çağında ve 1,7 milyon hamile ve emziren kadının bulunduğu Yemen'de sağlık tesislerinin yaklaşık %49'unun zarar görmesiyle, Yemen'deki kadınların çektiği acı artmaktadır. Yemen'de yerinden edilmiş yaklaşık 4 milyon insanın %73'ünü kadınlar ve çocuklar oluştururken, yerinden edilmiş ailelerin yaklaşık %30'u 2015'te iç savaşın tırmanmasından önceki %9'a kıyasla şu anda kadınlar tarafından yönetilmektedir (UNDP, 2019).

Üreme sağlığı hizmetlerinin nüfusun yaklaşık 1/3'üne verilebildiği Yemen'de COVID-19 karşısında kadınlara yönelik sağlık hizmetlerinin de önemli ölçüde azaldığı görölmektedir. Çünkü bir yandan etkili sağlık sisteminin yaklaşık %15'i, evrensel sağlık kapsamının %20 ila %30 oranında azaltılmasına katkıda bulunan Covid-19'a karşı tahsis edilirken, COVID-19'la ilişkili korku ve kısıtlı erişim nedeniyle de daha az hasta sağlık hizmeti almaktadır. Dahası, 2020'de Covid-19 pandemisinin yayılması ve sınırlı fonlamanın anne ve çocuk sağlığı hizmetlerinde önemli bir düşüşe yol açması nedeniyle 2021'de kadınlar arasında beklenen sağlık ihtiyaçlarının 2020'deki seviyelere kıyasla %10'dan fazla oranda artmıştır. Üreme sağlığı, günlük tıbbi konsültasyonlar, aşılama hizmetleri, travma bakımı, kadınlar için acil bakım ve anne ve çocuk sağlığı dahil olmak üzere birincil, ikincil ve özel bakım desteği ihtiyacı artmaktadır. Ayrıca hastalıkları önlemek, tespit etmek, araştırmak ve bunlara müdahale etmek için çalışan sağlık programlarını desteklemeye de ihtiyaç vardır (OCHA Yemen, 2021:70).

3.1.3. Güvenliğe Yönelik Etkiler

İç savaş, Yemen'de milyonlarca kadın, erkek ve çocukların hayatını alt üst etmiştir. Yemen'de insanlar çatışmaların ayırım gözetmeyen etkilerine, uluslararası insani hukuk ihlallerine, kara mayınlarına ve savaşın patlayıcı kalıntılarına maruz kalmışlardır. Özellikle cephe hattının yakınında bulunan siviller, her gün öldürölme, yaralanma ve yerinden edilme gibi savaşın ani sonuçlarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. 2020'de, çoğunluğu Al Hudaydah, Taiz, Al Jawf, Saada, Al Bayda ve Marib valiliklerinde kaydedilen, %39'u kadın ve çocuk olmak üzere 2.000'den fazla sivil kayıp bildirilmiştir (OCHA Yemen, 2021: 77).

İç savaş, güvenlik güçlerinin yetersizliği, silahlı grupların çoğalması, silahların çoğalması, çok sayıda yol kontrol noktasının olması, çocukların ve gençlerin yaygın olarak askere alınması, artan tutuklama ve gözaltı riskleri ve çoğu şehirde sokağa çıkma yasaklarının uygulanması kadınların can güvenliğini ve hareket kapasitesini sınırlamaktadır. Krizden önce, kadınlara

genellikle bir erkek akraba (ikamet yeri dışındaki hareketler) veya başka bir kadın veya çocuk (ikamet yeri içinde) eşlik etmesi gerekmektedir. Bu kısıtlama, çatışmanın bir sonucu olarak artarak kadınların hizmetlere erişimini erkeklere göre daha zor hale getirmiş ve çatışma, özellikle diğer şehir veya illere hareket özgürlüğü konusunda yeni kısıtlamalara yol açmıştır (Gressmann, 2016: 34).

Arap Yarımadası'ndaki El-Kaide gibi aşırılıkçı İslamcı gruplar tarafından kontrol edilen bölgelerde, kontrol noktalarındaki erkekler, kadınlara erkeklerin eşlik etmesi konusunda giderek daha fazla ısrar etmesi, kadınların işe gitmesini zorlaştırmaktadır. Hastaneler ve okullar da dahil olmak üzere kamu hizmetlerinde çalışan kadınların en fazla olduğu Abyan'da bu durum ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Abyan'daki bir kadının söylemine göre; "kadınlar artık her zaman müsait bir erkek refakatçisi olmadığı için artık kolayca işe gidemiyor (Gressmann, 2016: 34) ve kadınların yalnız seyahat etmeleri de yasaklanmıştır (Jarhum, 2016: 6).

Yapılan bir hanehalkı anketi araştırmasına göre; katılan kadın katılımcılar, kriz öncesi kadın özgürlük hareketini sınırlayan başlıca faktörler olarak kültürel kabul eksikliği (%51) ve ulaşım maliyetlerini (%24) görmektedirler. Ancak daha sonraki süreçte kültürel kabul hâlâ ilk sırada yer alırken, "güvenlik eksikliği" artık kadınların hareket özgürlüğünün önündeki en büyük ikinci engeldir. Erkek katılımcılar için ana engeller şu anda güvensizliktir (%55), milislerin kontrolündeki bölgelerde erkekler özellikle kontrol noktalarında hedef alınmakta ve seyahat ederken tutuklanma veya alıkonma riskine maruz kalmaktadır ve kadınlar erkeklere göre daha az durdurulmaktadırlar (Gressmann, 2016: 34).

2016 yılında Oxfam, CARE ve GENCAP tarafından Taiz ve Hacca gibi bazı bölgelerde kadın ve kız çocuklarının güvenliğine yönelik tehdit hakkında birçok araştırma yapılmıştır. Kadınlar ve kız çocukları hava saldırısı risklerine maruz kalırken (sırasıyla yüzde 51 ve yüzde 36'ya göre), Abyan (yüzde 24,4) ve Aden'de (yüzde 17) "kaçırma" riski daha belirgindir. Marjinalleştirilmiş gruplardan kızların özellikle şiddet ve silahlı gruplar tarafından kontrol noktalarında ve adam kaçırma olaylarında sık sık taciz edilme riski altında olduğu bildirilmektedir (Gressmann, 2016: 11,27).

3.2. Barış Çabalarında Kadınlar ve Kadın Örgütlenmelerin Rolü

Birleşmiş Milletler ve birçok hükümet, kadınların görüşlerini ve endişelerini dikkate alarak çatışmayı çözmek için diplomatik çabalar yürütmüştür. Ancak, yalnızca insani müdahalenin duyarlılığını artırmak için değil, aynı zamanda barışı tesis etme çabalarının etkili olmasını ve tüm Yemen toplumunu temsil etmesini sağlamak için çok daha fazlasının yapılması gerekmektedir. Bu anlamda özellikle Yemenli kadın örgütlenmelerine önemli roller düşmektedir. Bunun için, kadınların barış sürecine katılımı ve katkılarının etkinliğini artıran

erişilebilir finansal, teknik ve politik olarak desteklenerek yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde genişletilmelidir (Al Naami ve Moodley, 2017: 2-3).

Oxfam ve Saferworld, ulusal ve uluslararası barış görüşmelerinden dışlanmalarına rağmen, rollerinin olumlu etkisini en üst düzeye çıkarmak için kaynaklara sahip olmasalar da kadınların gayri resmi barış yapımcılar ve barış koruyucular olarak yer almaya devam ettiklerini bildirmektedirler. Oxfam tarafından yakın zamanda yapılan bir araştırma, kadın liderlerin barışı teşvik etmede ve geniş aileler ve daha geniş topluluk içindeki günlük sorunları çözmede aktif bir rol oynadığını ortaya koymuştur (Al Naami ve Moodley, 2017: 2-7).

Kadınların müzakereci, arabulucu, imzacı ve tanık olarak dahil edilmesi, bir anlaşmanın en az iki yıl sürmesi olasılığını %20, en az 15 yıl sürmesi olasılığını ise %35 artırmaktadır. Kadın gruplarının katılımı ile barış anlaşmasının sonucu arasında pozitif bir ilişki vardır. Kadınlar daha az dahil olduğunda, anlaşmaya varma olasılığı düşüktür ve kadın grupları hiç katılmadığında anlaşma olasılığı daha düşüktür (Crespo-Sancho, 2018).

Erkekler ve kadınlar farklı deneyimlere sahiptir ve farklı roller oynarlar. Kadınlar genellikle politik, ekonomik ve sosyal olarak marjinalleşmiş olsalar da barış ve istikrarda hala önemli bir rol oynarlar. Yemenli kadınlar iç savaş zamanlarına önemli ölçüde katılmışlar, ancak barış zamanlarında eksik bırakılmaya çalışılmıştır. Barış İnşa Edicileri Üzerine Saferworld Raporu, iç savaşların ve çatışmaların dinamiklerinin Yemenli kadınları nasıl etkilediğine ve Yemenli kadınların resmi barış süreçlerinde dışlandığına ve siyasi katılımlarının güvensizlikle sınırlı olduğuna dair bir anlayışa işaret etmektedir. Bu da kadınların kamusal alanlara daha az erişime sahip olduğu ve dolayısıyla daha az erişime sahip olduğu anlamına geliyor. Barış süreçlerinin inşası da dahil olmak üzere kamusal siyasi faaliyetlere ve karar alma süreçlerine katılma fırsatları daha azdır (Saferworld, 2017).

Örneğin Yemenli kadınlar, Kuveyt (2016), Cenevre (2018) ve Stockholm (2018) barış müzakerelerinde hazır bulunmuş ancak katılımları heyetler tarafından kabul edilmemiştir. Bu arada, kadınların sahadaki ihtiyaçları ve girdileri uluslararası toplum tarafından göz ardı edilmiştir (Buringa, 2021: 15).

Bununla birlikte OSESGY'ye (Office of the Special Envoy of the Secretary-General for Yemen) göre Yemenli kadınlar, marjinalleştirilmelerine ve resmi siyasi çalışma ve siyasi kurumlardan dışlanmalarına rağmen barış, güvenlik ve yönetim konularına aktif olarak katılmışlardır. Ulusal Diyalog Konferansı sırasında kadınların katılımı ve sivil katılımı artmış ve bu aktif katılım iç savaşa rağmen o zamandan beri devam etmiştir. Bir dizi ulusal girişim ve BM kararları aracılığıyla kadınların çeşitli alanlarda ve iç savaşlar ve çatışmalar sırasındaki rolünü geliştirmek için ulusal veya uluslararası düzeyde bazı çabaları vardır. Sivillerin tahliyesi, savaştan etkilenen bölgelerdeki yaralıların bakımı, insani yardımın müzakere edilmesi ve kadınları cinsiyet mağdurlarından korumak için bazı projelere öncülük etmek, kadınların hizmetlere erişimini kolaylaştırmak gibi. Ayrıca yaşamsal hizmetlerin ve altyapının

çökmesi veya iç savaşın bir sonucu olarak tahribatı ışığında ailelerinin ve topluluklarının devamlılığını sağlamak için önemli rol oynamışlardır (OESGY, 2018).

Yemenli kadınların 2015’de başlayan iç savaş sırasında kurtarma, arama, tedarik misyonları, ihtiyaç sahipleri için kaynaklar (tıbbi, barınma, yiyecek) ve ihbar hatları kurma ve psikolojik destek sağlama gibi önemli görevler üstlenmişlerdir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Yemen Özel Temsilcisi bu rolü şu şekilde ifade etmiştir: *“Yemen’deki kadınların savaşı sona erdirmeye ve barışı inşa etme cesaretine sahip ve kararlılığından hala o kadar ilham alıyorum ki, onlar Yemen’de gerçekten barışın şampiyonlarıdır”* (Pandya, 2015: 1-2).

3.2.1. Yemenli Kadınların Birliği (Yemeni Women’s Union/YWU) Örneği

Yemen’de kadın sorunlarına olan ilgi birbirini takip eden birkaç dönemin istikrarı sayesinde gelişmiştir. Bunlardan ilki, yirminci yüzyılın ilk on yılında kurulan sivil toplum kuruluşlarının çocuklara ve kadınlara yönelik eğitim ve sağlık hizmetlerine ilgisi olmuştur. Ancak bu derneklerin üyelikleri erkeklerle sınırlı olmuştur. Daha sonra yirminci yüzyılın ortalarında sivil toplum örgütleri kadın sorunlarına sempati duymaya başlamış ve Aden Sendikalar Konferansı, kadın erkek eşitliği ilkesinin tanınması çağrısında bulunan sivil toplum örgütlerinin ön saflarında yer almıştır (ESCWA, 2009: 10).

1960 yılında kurulan “Arabistan Kadınlar Derneği” ilk kadın sivil toplum örgütüdür. Aynı dönemde Aden kentindeki kadınlar da siyasi örgütlenmelere yönelmişlerdir. Ancak kadınların genel koşulları (özellikle erkek ve kadın dünyaları arasındaki ayrım ilkesini günlük hayatta uyguladığı için) sivil toplum kuruluşları ataerkil yapıdan etkilenmiş ve kadınlar tamamen oluşturulmuş kadın dernekleri kurmaya yönelmişler. Güneyde yaklaşık 200 kadının yer aldığı Güney Yemen Ulusal Kurtuluş Cephesi ve onlarca kadının yer aldığı Güney Yemen Kurtuluş Örgütü ise kadınlara önem veren iki siyasi parti olmuştur (ESCWA, 2009: 11).

Güney Yemen’deki en eski kadın örgütü olan ve 1970’de kadınlara oy hakkı verilmesinde etkili olan Yemenli Kadınların Birliği 1968’de kurulmuştur. Güney Yemen’deki kadınların yararlandığı çok ileri reform talebinde bulunmuştur. Bu reformlar arasında, evlilik sözleşmesine kızın rızasını gerektiren ve evlilik için asgari yaşı belirleyen Aile Yasası ve çok eşliliğin istisnai durumlar dışında yasaklanması, kısırlık, ölümcül hastalık ve eşlerin aileye karşı ortak sorumluluğun tesis edilmesi bunlar arasındadır. Güney Yemen’deki kadınların koşullarını iki faktörün ileriye ittiği açıktır. Birinci etken, siyasal sistemin ilerici ve özgürlükçü olan ideolojik yöneliminden, ikincisi ise kadın sorunlarının benimsenmesinde kuzey ve güney rejimleri arasında yaşanan rekabetten kaynaklanmaktadır. Kuzeydeki rejim geleneksel muhafazakâr bir ilkeyi benimserken, güneydeki rejim açık ve liberal bir ilkeyi benimsemiştir (Encyclopedia, 2021).

Yemen'deki kadınların genel koşulları, sınıf, ırk, bölge, dini durum, bireysel koşullar ve diğer faktörlere göre farklılık göstermektedir. Örneğin, daha önce sosyalist olan güneydeki kadınlar, kuzeydeki kadınlara göre uzun süredir siyasi yaşama daha fazla erişebilmişlerdir. 1990'da birleşmeden önce de güney kesimi yaklaşık bir asırdır İngiliz işgaline maruz kaldığı dönemde güneyde feminizmin büyümesi, birleşmeden sonra bir grup feminist derneğin oluşumu üzerinde etkisi olduğu düşünülmektedir (Al-Sakkaf ve Friedrich, 2012: 2).

Kuzey Yemen, feminist çalışmanın kız okulları kurmakla sınırlı kaldığı muhafazakâr bir ülke iken, feministler birleşme sonrasına kadar toplumun değerleri ve yönelimleriyle çatışmaya çalışmamışlardır. 1990 yılında Yemenli Kadınların Birliği güney ve kuzeyden temsilcilerini birleştirmiş ve üyelerinin çoğu Sosyalist Parti'den ve solcu Marksist akımdan oluşmuştur (Molyneux, 1979: 5-20).

Yemenli Kadınların Birliği, farklı yaş gruplarından, ekonomik ve sosyal sınıflardan ve siyasi görüşlerden kadınları üyeliğine dahil eden tek bir birlik haline gelmiştir. Birlik, çeşitli valiliklerde 23 ana şube ve çeşitli müdürlüklerde 165 kadın faaliyet merkezini bünyesinde barındırmaktadır. Birlik ayrıca, misyonu ve genel hedefleri aracılığıyla, kadınları güçlendirmeye ve sürdürülebilir kalkınmaya etkin bir şekilde katkıda bulunma yeteneklerini desteklemeye, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmaya ve uzmanlıklarına ve yeterliliklerine göre hak eşitliğini teşvik etmeye ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmada aktif olmaya çalışır. Yemenli Kadınların Birliği ayrıca ülke genelinde pek çok sivil toplum örgütüne de ilham kaynağı olmuştur. Ayrıca kadın örgütlenmeleri ve aktivistleri noktasında Arap isyanlarının da önemli bir ivme oluşturduğu da söylenebilir (Al-Sakkaf ve Friedrich, 2012: 2).

Sivil toplum kuruluşlarında yer alan kadınların sayısının arttığı ve kadın sorunlarına olan ilginin arttığı birleşme sonrasında, kadın ve erkek arasındaki eşitliği tanıyan yasalar kabul edilmiştir. 1994 yılında Ulusal Kadın Komitesinin kurulduğu, 1996 yılında kadın konulu ilk ulusal konferansın yapıldığı, 2000 yılında Kadın İşleri Yüksek Kurulunun kurulduğu ve 2001 yılında ilk Yemenli kadının bakan olarak atanmasıyla elde edilen başarılar izlenmiştir. Yemen'de yapılan bir saha araştırması, 2000 yılında Yemen'de bulunan toplam 2776 derneğin yüzde 46'sının yerel toplulukların gelişimi ile ilgilendiğini ve 1994'ten önce kurulan derneklerin yüzde 52'sinin kadınların koşullarını iyileştirmeyi hedeflerinden biri olarak kurulmuştur. Bu oran 1994'ten sonra kurulan ve toplumsal cinsiyet konularıyla doğrudan ilgilenen toplam örgütlerin yüzde 71'ine ulaşmaktadır (ESCWA, 2009: 12).

Eylül 1995'te Dünya Konferansı'nın Pekin'de toplanması, Yemenli kadınların bu küresel etkinliğe katılımı ve 1996'da kadın işleriyle ilgilenen ilk hükümet organı olarak Ulusal Kadın Komitesi'nin kurulması, Pekin Platformu tarafından yayınlanan eksenleri uygulamak için birçok plan ve program geliştirilmiştir. Ayrıca devletin Yemen toplumunda kadının rolünü ilerletme çabalarını da içeren uluslararası organlar ve bağışçılar tarafından yapılan baskı,

alışan kadın örgütlerinin oluşumunu teşvik etmiştir. Yemen'deki kalkınma zorluklarının öncelikleri arasında kadın konusunu ne çıkaran bir gerçekle yüzleşmek için kadınların siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda güçlendirilmesi ve haklarını savunmayı amaçlamışlardır. Mevcut savaş öncesi kadınların gerçekliğini gözden geçirirken, Yemenli kadınları erkeklerle birlikte kamusal alanda ön plana çıkaran Ulusal Diyalog Konferansı'nda kadınların katkıları olmuştur (YOHR, 2017: 16).

Helen Lackner'e göre, Arap Baharı devrimi Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde patlak verdiğinde ve Yemen'e ulaştığında Yemenli kadınlar protestolarda nc ve dinamik bir rol oynamıştır. Kadınlar için kesinlikle devrim niteliğinde bir an olmuştur. Bu devrim; siyasi söylemde temel bir değişikliği yansıtması, ayaklanmanın ülke nüfusunun büyük bir bölümünü kapsayan bir kitle hareketi olması, geleneksel bölgesel ve sosyal bölünmelerin üstesinden gelme isteğini yansıtması ve rejimin radikal bir dönüşümünü gerektirmesi bakımındandır. Yemen devrimi sırasında kadınların kamusal alandaki varlığı "kadınlar için sembolik bir sembol haline gelmiştir" (2016: 142).

Gazetecilerden birinin sözleriyle; *"2011 ayaklanması sayesinde Yemen'de kadınların görünme yüzdesi artmış ve Yemenli aktivistler kadınların dahil edilmesini, zorunlu evlilik yaşının, anne ölümlerinin ve okuma yazma bilmemenin sona ermesini ve eğitime erişimlerini talep etmiştir. Yemenli kadınlar ayaklanmalara katılımları için ağır bedeller ödemişlerdir. Çok sayıda kadın öldürülmüş, yaralanmış, hapsedilmė ve işkence görmüşlerdir"*. Yemen devriminin en önde gelen yüzlerinden biri, popüler protestonun n saflarında yer alan ve birkaç ay boyunca Sana'nın merkezinde oyalanan 2011 Nobel Barış dl sahibi ve sosyal aktivist Tawakkol Karman'dır. Bazı Yemenlilerin kendisine "devrimin annesi" lakabını takmasıyla ayaklanmanın Yemen 2011'in uluslararası yüzü olmuş, kadınların Arap Baharı'na yaygın katılımı kadın hakları için bazı olumlu etkiler getirmiştir (Holt, 2020: 9).

Yemenli kadınlar, ayaklanmayı takip eden altı aylık barış görüşmeleri olan Ulusal Diyalog Konferansı'nda temsil edilmek için başlangıçta kendilerini dışlayan bir sisteme başarıyla meydan okumuşlardır (Al Naami ve Moodley, 2017: 2). Tawakkol Karman'a göre, kadınların Ulusal Diyalog Konferansı'na aktif katılımı "bir dönüm noktası olmaya devam etmektedir" Yemen'in geçiş dönemindeki Başbakanı Muhammed Salem Basendwa (2011-2014); kamusal alana katılımlarını artıran kadınlara kadın örgütlerinin seçim kotaları getirmesi talebini destekleyerek, Kadın Ulusal Komitesi'nin Dünya Kadınlar Günü vesilesiyle ulusal kadın hareketleri ile işbirliği içinde sunduğu Mart 2012 belgesine destek vermiştir (Al-Sakkaf ve Friedrich, 2012: 4). Karman'a göre, kadınların abalaları ve yapıcı öneriler, konferansın Yemen'in bildiği en iyi siyasi belgeler arasında yer almaya layıktır (2018: 217).

Kadınların barış inşasına katılımının nemi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 31 Ekim 2000 tarihinde kabul edilen 1325 sayılı Kadın, Barış ve Güvenlik Kararında kabul edilmiştir. Savaşın etkilerine ve kadınların yaşamları üzerindeki yansımalarına ve siyasi

iradenin zayıflığına rağmen kadınların siyasi sürece ve kamusal hayata katılımının önemi vurgulanmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı 1325'e göre Yemenli kadınların siyasi aktivizmi, üç BM Özel Temsilcisi Jamal Benomar, Ismail Ould Cheikh Ahmed ve Martin Griffiths tarafından desteklenmiştir (Nasser, 2019).

olarak Tawafaq veya Yemenli Kadın Barış ve Güvenlik Sözleşmesini (Paktı) oluşturmak için işbirliği yapmıştır. Tüzük doğrudan BM Kadınları tarafından yönetilmiş ve 2018'in sonlarında yaklaşık 60 Yemenli kadını kapsayacak şekilde büyümüştür. OSESGY'ye göre, 2016 yılında Özel Elçilik Ofisi, Pakt'tan yedi Yemenli kadından oluşan bir heyeti Kuveyt'e davet etmiş, ancak kadınlar müzakerelere doğrudan dahil olmamışlardır. Eylül 2018, Yemenli Kadın Teknik Danışma Grubunun sekiz üyesi, Yemen konusunda Cenevre İstişarelerine gitmiştir. Özellikle ekonomi, siyaset ve güven inşası üzerine olan bu istişarelere katkıda bulunmak için üç bildiri sunmuşlardır. Aralık 2018'de, grubun altı üyesi taraflara danışmak için Stockholm'de bulunmuş ve Özel Elçi ve ekibiyle her gün istişarelerde bulunmuşlardır (OSESGY, 2018).

3.2.2. Diğer Kadın Örgütlenmelerinden Örnekler

Yemenli Kadınların Birliği haricinde yer alan diğer kadın örgütlenmeleri içinde ismi en öne çıkan Barış ve Güvenlik İçin Kadın Paktı'dır (Altawafq Alnswe). Yemen'de barış inşası alanında çalışan en önde gelen feminist gruptur ve kuruluşu 1325 sayılı Karara dayanan diğer girişimlerin ortaya çıkmasını teşvik etmiştir. Grup, Ekim 2015'te BM Kadınlar tarafından Kıbrıs'ın Larnaca kentinde düzenlenen bir konferansta kurulmuştur. Konferansa, tamamı Ulusal Kadın Komitesi başkanı tarafından aday gösterilen, siyasi yelpazenin her yerinden ve Yemen'in farklı bölgelerinden 40 kadın katılmıştır (Mutaher, 2021).

Diğer kadın örgütlenmelerinden birisi de Dokuz Kadın Grubu'dur. Yemenli kadınların savaşı durdurmak için yürüttüğü çabaların birleştirilmesi bağlamında, Dokuz Kadın Grubu Koalisyonu kurulmuştur. Kampanyaya dokuz kadın ve gençlik ağı, 1000'den fazla şahsiyet, 50 dernek ve sivil toplum örgütü ile BM Genel Sekreteri'nin Yemen'deki savaşı durdurma çağrısını destekleyen Yemen'deki dokuz siyasi parti temsilcisi yer almıştır. Bu feminist oluşumun misyonu, aynı zamanda, barış çabalarını ve kadınların önderlik ettiği girişimleri desteklemek için destekleyici bir yerel ve uluslararası kamuoyu oluşturmaktır (Eawn, 2020). Dokuz Kadın Grubu tarafından yürütülen kampanya, barış mesajları da dahil olmak üzere Hadramawt, Aden, Marib, Sana, Taiz, Ibb ve Saada gibi bir dizi Yemen valiliğini doğrudan kapsayacak şekilde başlatılmıştır (Eawn, 2020).

Bu girişimler ya Yemenli Kadınların Barış ve Güvenlik Paktı, Kadınların Barış için Sesleri ve Yemen İçin Kadınlar Ağı gibi tek bir ağı ya da Barış Ortakları İttifakı ve Feminist Zirve gibi bir grup ağı temsil etmektedir. Kaçırılanların Anneleri Derneği, Barış İçin Hadramawt

Kadınlar, Geleceğin Nesilleri ve Dokuzlar Grubu gibi tüm bu oluşumlar, Yemen'deki savaşı sona erdirmeye, barış çağrısı yapma ve kadınların barış müzakerelerine ve barış inşasına katılmalarını talep etme hedeflerini paylaşmaktadırlar. Yemenli kadınların sesini uluslararası platformlarda yükseltmeye, feminist dayanışma oluşturmaya, başta kadın ve çocuklar olmak üzere sivillerin acılarını hafifletmeye, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı çıkmaya, koruma programlarını desteklemeye, mahkûm ve tutukluların davalarını takip etmeye, kapasite geliştirmeye ve insani yardım ve yardım sağlamayı hedeflerler (Mutaher, 2021). Üstelik bu tür faaliyetlerde bulunan örgütlenmelerin ve aktivistlerin sayısı da bunlarla sınırlı değildir.

Örneğin, 2015'te Yemen'de iç savaş patlak verdiğinde, Yasmine Al-Qadi ve kız kardeşi Intisar, çalışmaları kadınları ve gençleri desteklemeye odaklanan, kadın liderliğindeki bir kuruluş olan Marib Kızları Vakfı'nı kurmuştur. Ülkesinde barış inşasında görev almış bu vakfın kurucusu Al-Qadhi Mart/Mart 2020'de Uluslararası Cesur Kadınlar Ödülü'nü kazanmış ve Sana'daki Arap İsyanlarında demokrasi yanlısı protestolar sırasında yerel gazetelerde makale yazan ilk kadınlardan biri olmuştur. Vakfın projeleri kadına yönelik şiddeti hedef almaktadır. Yasmine Al-Qadi, vakıf aracılığıyla çocukların ve gençlerin silahlı istihdam edilmesiyle mücadele etmek için üst düzey askeri yetkililerle birlikte çalışmakta ve yerel ve uluslararası toplumla koordinasyon sağlayarak yerinden edilmiş kadınları desteklemeye özen göstermektedir (Mutaher, 2021). Vakfın insanları çatışmalarda arabuluculuk yapmak için eğitime konusunda çalışmaları da bulunmaktadır (Salisbury, 2020).

Yemenli insan hakları aktivisti ve "Mwatana İnsan Hakları Örgütü" başkanı Radhya Al-Mutawakel ise, RAW in WAR (Reach All Women in WAR) örgütünden 2020 Anna Politkovskaya Ödülü'nü kazanmıştır. The American Time dergisi tarafından dünyanın en etkili 100 figüründen biri olarak gösterilmesinden sonra (Al-Hadath) kanalında Hosnia Malih ile bir televizyon röportajında şöyle demiştir: "Yemenliler açlıktan ölmüyor, kasten aç bırakılıyor." Yemen'deki insani felaket, ancak savaşan tarafların hesap verme sorumluluğu olmadan kullandıkları saldırı yöntemleriyle ilişkilendirilerek anlaşılabilir. Suudi Arabistan liderliğindeki Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere Yemen'deki mevcut çatışmanın tüm tarafları tarafından iddia edilen insan hakları ihlallerini belgelemek gerekir. BM Güvenlik Konseyi'nin Yemen'deki insani kriz hakkında bilgi verdiğini ve bunu yapan ilk kişi olduğu öne sürülmektedir (Malih, 2019).

Kadınlar İçin Aile Geliştirme Merkezi direktörü Ruqayya Al-Zuhri ile yapılan kişisel bir röportajda Al-Zuhri aile merkezinin faaliyetleri hakkında bazı açıklamalarda bulunmuştur. Al-Zuhri, kendisini ziyaret etmek ve savaştan etkilenen kadınlara destek alanındaki projelerini görmek için (TİKA'ya) resmi bir mektup göndermiştir. Kadın Merkezi'nin faaliyetlerini beğenen TİKA, Merkezin kapasitesini artırmak ve savaştan etkilenen kadınlara dikiş makinesi, yemek pişirme gereçleri, hamur işleri ve parfüm gibi araçlarla destek projelerine destek olmak

amacıyla TİKA ile Aile Merkezi arasında ortaklık sözleşmesi imzalanmıştır. Ayrıca savaştan etkilenen kadınlara 500 \$ tutarında gelir getiren projeler açmaları için araçlarla destekliğini söylemiştir (Al-Zuhri ile kişisel görüşme, Aralık 2021).

Bu tür faaliyetler Yemen'in koşulları düşünüldüğünde çok değerlidir. Örneğin Manar ile yapılan röportaj bunu doğrulamaktadır. Mansoura semtinden, yirmili yaşlarında, kocası savaşta ölen dul bir kadın olan Manar Salem, bir erkek ve iki kızı olmak üzere 3 çocuğuyla, kiralık evde oturan kocasının ölümünden 6 ay sonra askerlik maaşının kesildiğini söylemiştir. Çocuklarının masraflarını karşılamasına yardımcı olacak uygun bir iş bulamadığını, Kadın Gelişim Merkezi'nin kek, hamur işleri ve pastacılık kursları verdiğini görünce kayıt olduğunu ve ayda 30 saat olmak üzere 4 ay eğitim gördüğünü, mezun olunca kek ve hamur işleri yapmaya başladığını ve evinden çalıştığını söylemiştir. Türk ajansı TİKA tarafından finanse edilen proje kapsamında aile merkezinden 500 dolar destek aldığını belirten Manar, kendine güvenmeye, çocuklarının masraflarını karşılamaya ve ekonomik alanda güçlenmeye başladığını ve bu yönleriyle Mansoura'da ünlü olduğunu belirtmiştir (Salem ile kişisel görüşme, Aralık 2021).

SONUÇ

İç savaşta Yemenli kadınların durumunu ve barış çabalarında kadın örgütlerinin rolünü araştırmayı amaçlayan bu çalışmada; iç savaşın başlamasının en önemli sebeplerinden birinin ülke içindeki güç mücadelelerinden kaynaklandığı ve güç mücadelesinin dış güçlere yansımalarının da ülkeye Suudi Arabistan ve BAE liderliğinde koalisyonun müdahalesi ile karşılık bulduğu görülmüştür. Ülkenin 1990 öncesi kuzey ve güney olmak üzere ayrılmasından kaynaklı olarak buradan gelen sorunların birlik sonrasına da sirayet ettiği gözlenmiştir. Bu çerçevede ülkenin değişik dönemlerde birçok iç savaşa sürüklendiği görülmüştür. Özellikle 2011 Arap isyanlarının Yemen'e de ulaşmasıyla ülke içi dinamikler iç savaşa götürürken, Husiler, Salih ve Hadi üzerinden yürütülen güç mücadelesi bölgede Husi etkinliğini kırma ve kendi stratejilerini uygulamaya koymaya yönelik Suudi Arabistan ve BAE koalisyonun müdahalesini beraberinde getirmiştir. Bu ise ülkenin iç savaş sürecini tetiklemiş ve içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

İç savaşın sebepleri ne olursa olsun, savaş geride kurbanlar bırakmıştır. Kadınlar bu iç savaşın en çok etkilenen ve korunmaya muhtaç mağdurları arasında yer almıştır. Bu çalışma, Yemenli kadınların iç savaşta durumuna ilişkin tüm yasal düzenlemelerin kadınlara yeterli korumayı sağlamakta yetersiz kaldığı sonucuna varmıştır. Araştırmada savaşın kadınları olumsuz etkilediği ve kadınlara hayatın her alanında acı çektiğini ortaya koymuştur. Bu etkilerin özellikle ekonomik, sosyal, eğitim, sağlık ve güvenlik konularında hat safhada olduğu gözlenmiştir.

Bütün bu olumsuzlara rağmen Yemen'de bulunan kadın örgütlenmeleri ve aktivistlerin gerek iç savaşın kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerini bertaraf etmede gerekse de iç savaş sürecinde yürütülen barış çabalarına katkı vermede önemli roller üstlendikleri belirlenmiştir. Özellikle uluslararası platformlarda yürütülen barış girişimlerinde kendilerine aktif olarak rol verilmesi de üstlerine düşen görevi yapmaya istekli oldukları görülmektedir. Bu anlamda Yemenli Kadınların Birliği, Barış ve Güvenlik İçin Kadın Paketi ve Dokuz Kadın Grubu gibi kadın örgütlenmelerin rolleri yadsınamaz derecede Yemen toplumu ve geleceği için önemli olduğu görülmüştür. Bu örgütlere verilecek destek bunların potansiyellerini daha fazla artırıcı nitelikte olacaktır. Yemenli kadınların durumu bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise, onların iç savaşın hem mağdurları hem de barış gönüllüsü ya da çözüm üreticisi konumunda oldukları söylenebilir.

Bu çalışma, Yemenli kadınların savaş zamanı ve sonrasındaki gerçekliğini ortaya çıkarmakla ilgilenen kadın çalışmalarına gerçek bir katkı olarak görülebilir. Çalışma, iç savaş sırasında Yemenli kadınlarla ilgili gerçekleri ve savaşın onlar üzerindeki etkisini ortaya koymada kişisel

saha görüşmeleri ile desteklenmiştir. Bunun, araştırmaya daha güvenilir ve gerçekçi bir değer kattığı da söylenebilir.

Çalışmanın bulgularına dayanarak, bu çalışma, iç savaştan sonra uzun süreler boyunca Yemenli kadınların statüsü üzerindeki etkileri vurgulamak için, araştırmacılara ve araştırma konusuyla ilgilenenlere (iç savaşta Yemenli kadınlar ve barış çabalarında kadın örgütlerinin rolü hakkında) yol göstericidir. Ancak bu konuya özellikle ilgi duyan araştırmacılara; tüm Yemen eyaletlerinde, Yemenli kadınların durumunun gerçekliğini belgeleyen saha ve anket çalışmalarına dayalı olarak barış çabalarında çalışan kurumların faaliyetlerinin fiili sonuçlarını derinlemesine analiz edilebilecekleri çalışmalara yönelmeleri önerilebilir.

KAYNAKLAR

Abdulshafi, A. (2012). The Arab Revolutions: Causes, Paths, and Outcomes: The Arab Center For Human Studies - Al-Bayan Magazine in Saudi Arabia, 9(2), 73-90.

Agashe, A. (2021). Women in Conflict. International Journal of Humanities & Social Science Studies: Bi-lingual Research Journal (IJHSSS). VII (IV), 55-61

Al Naami, A., ve Moodley, S. (2017). We Won't Wait: As War Ravages Yemen, Its Women Strive to Build Peace. Oxfam International. 05 Kasım 2021 Tarihinde [Http://Policypractice.Oxfam.Org.Uk/Publications/We-Wont-Wait-As-War-Ravages-Yemen-Its-Women-Strive-To-Buildpeace-620182](http://Policypractice.Oxfam.Org.Uk/Publications/We-Wont-Wait-As-War-Ravages-Yemen-Its-Women-Strive-To-Buildpeace-620182) Sayfasından Erişilmiştir.

Al-Ahmadi, A. (2015). In Memory of July 7, Yemen Between Two Wars. 05 Kasım 2021 Tarihinde [Https://Www.Alaraby.Co.Uk](https://Www.Alaraby.Co.Uk) Sayfasından Erişilmiştir.

Al-Ammar, F. Patchett, H. (2019). The Repercussions of War on Women in the Yemeni Workforce - Sana'a Center for Strategic Studies. 06 Kasım 2021 Tarihinde <https://Sanaacenter.Org/Publications/Main-Publications/7721> PDF Sayfasından Erişilmiştir.

Al-Faqih, A. (2020). Why Did The Ottomans Shift From The West To The Arab East? 18 Ekim 2021 Tarihinde [Https://Www.Aa.Com.Tr/Ar/%D8%AA%D8%B1%D9%83%D9%8A%D8%A7/%D9%84%D9%85%D8%A7/](https://Www.Aa.Com.Tr/Ar/%D8%AA%D8%B1%D9%83%D9%8A%D8%A7/%D9%84%D9%85%D8%A7/) Sayfasından Erişilmiştir.

Alison, M. (2009). Women and Political Violence: Female Combatants in Ethno-National Conflict. London: Routledge.

Al-Halaqah, G. (2018). What is a Civil War? 05 Ekim 2021 Tarihinde [Https://Mawdoo3.Com](https://Mawdoo3.Com) Sayfasından Erişilmiştir.

Al-Jazeera. (2018). The Role of Revolutions. In The Maturity of Peoples and Their Elites. 12 Ekim 2021 Tarihinde [Https://www.aljazeera.net/blogs/2018/3/4/%D8%AF%D9%88%D8%B1-%D8%A7%D9%8](https://www.aljazeera.net/blogs/2018/3/4/%D8%AF%D9%88%D8%B1-%D8%A7%D9%8) Sayfasından Erişilmiştir.

Allam, M. (2012). Tribalism and the Arab Revolutions. A Model for Yemen and Libya. Saudi Arabia: The Arab Center for Human Studies - Al-Bayan Magazine in Saudi Arabia.

Almadhhajiu, M. (2016). How Did the Transitional Phase in Yemen After 2011 End to the War? 12 Ekim 2021 Tarihinde <https://sanaacenter.org/ar/yemen-in-crisis-ar/38> Sayfasından Erişilmiştir.

- Al-Mutawakel, A. (2005). *Gender and the Writing of Yemeni Women Writers*. Dutch: University Press.
- Almuzafarii, N. (2012). The Arab Spring, An Analytical Study on External Influences, Yemen as a Model: *Journal Of Kirkuk University Humanity Studies*, 7(3), 506-521.
- Alqadamiu, H. (2015). *Intertwined Paths: Managing Complex Internal Conflicts in the Middle East*. Regional Center for Strategic Studies in Cairo.
- Al-Sakkaf, N., & Friedrich-Ebert-Stiftung Büro. (2012). *Yemen's Women and the Quest for Change: Political Participation after the Arab Revolution*. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, Department For Near/Middle East And North Africa.
- Al-Shuja'a, A. (2012). Iran and The Houthis, Sana'a: The Arab Center for Human Studies - Al-Bayan Magazine in Saudi Arabia.
- Alsoswa, A. A. A., & Brehony, N. (Eds.). (2021). *Building A New Yemen: Recovery, Transition and the International Community*. Bloomsbury Publishing.
- Al-Tamimi, N. (2021). War in Yemen a 'Disaster' For Girls' Education. *Almashareq News*, 01 Aralık 2021 Tarihinde
https://Almashareq.Com/Ar/Articles/Cnmi_Am/Features/2021/10/29/Feature-02
Sayfasından Erişilmiştir.
- Al-Zuhri, Ruqayya. (2021). Kişisel görüşme, 01 Aralık 2021.
- Amer, N. (2016). Uluslararası Sözleşmelere Uygun Olarak Çatışma Zamanlarında Kadınları Korumak. 02 Temmuz 2021 Tarihinde
<https://Www.Euromedwomen.Foundation/Pg/Ar/Documents/View/6674/> Sayfasından Erişilmiştir.
- Anderlini, S. N., Jarhum, R., Allam, R., & Cowick, D. (2017). *On Women, Peace, and Security*. United States Civil Society Working Group Policy Brief.
- Anderson, M. B. (1996). *Humanitarian Ngos in Conflict Intervention. Managing Global Chaos: Sources of and Responses to International Conflict*. Washington: Institute Of Peace Press. 343-354.
- Ansarallah. (2019). Uppsala Conflict Data Program, Accessed. 05 Ekim 2021 Tarihinde
<https://Ucdp.Uu.Se/Actor/1091> Sayfasından Erişilmiştir.
- Ayalon, A. (1992). *Middle East Contemporary Survey, Volume Xiv: 1990 (Vol. 14)*. USA: Westviw Press.

- Bachman, J. (2019). A 'synchronised attack' on life: the Saudi-led coalition's 'hidden and holistic' genocide in Yemen and the shared responsibility of the US and UK. *Third World Quarterly*. 11 Ekim 2021 Tarihinde https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/60712511/A_synchronised_attack_on_life_in_Yemen_20190926-84457-1v1n4fe-with-cover-page-v2.pdf Sayfasından Erişilmiştir.
- Bakir, A. (2012). Aborted Revolutions: Syria and Yemen as a Model: League of Arab States-General Secretariat, 150(3), 84-85.
- Bernard, L. (1944). *War and its Causes*. New York, H. Holt.
- Boucek, C. (2010). *War in Saada: From Local insurrection to National Challenge*. Washington: Carnegie Endowment For International Peace.
- Bouta, T. (2005). *Gender and Disarmament, Demobilization and Reintegration: Building Blocs for Dutch Policy*.
- Brehony, N. (2015). Yemen and the Huthis: Genesis of the 2015 Crisis. *Asian Affairs*. 46(2), 232-250.
- Bufijlin, Y. (2011). Tawakkol Karman Calls on Berlin to Support More "Peaceful Youth Revolution" in Yemen. 11 Ekim 2021 Tarihinde <https://www.dw.com/ar/> Sayfasından Erişilmiştir.
- Bufijlin, Y. (2013). The Comprehensive National Dialogue Conference in Yemen is Half Of the South and Responding to the Pulse of the Street. The Key to The Success of the Dialogue of the Parties in Yemen. 01 Ekim 2021 Tarihinde <https://ar.qantara.de/node/11616> Sayfasından Erişilmiştir.
- Buringa, J. (2021). *Strategizing Beyond The Women, Peace And Security (Wps) Agenda In Yemen: The Importance Of Cedaw*. Finland: Organized By The Sana'a Center For Strategic Studies And The Crisis Management Initiative.
- Burrowes, R., and Manfred, W. (2021). Yemen. *Encyclopedia Britannica*. 28 Ekim 2021 Tarihinde <https://www.britannica.com/place/yemen>, Sayfasından Erişilmiştir.
- Clausen, M. (2018). Competing for Control over the State: The Case of Yemen. *Small Wars & Insurgencies*, 29 (3), 560-578.
- Cohn, C. (2013). *Women and Wars*. Cambridge, UK ; Malden, Mass. : Polity Press.
- Collier, P., & Hoeffler, A. (2004). Greed and Grievance in Civil War. *Oxford Economic Papers*, 56(4), 563-595.
- Crespo-Sancho, C. (2018). Can Gender Equality Prevent Violent Conflict? 03 Aralık 2021 Tarihinde <https://blogs.worldbank.org/dev4peace/can-gender-equality-prevent-violent-conflict> Sayfasından Erişilmiştir.

- Cullen, A. (2010). *The Concept of Non-International Armed Conflict in International Humanitarian Law* (Vol. 66). New York: Cambridge University Press.
- Dahlgren, S. (2008). The Southern Movement in Yemen. *ISIM Review*. 10 Kasım 2021 Tarihinde https://Helda.Helsinki.Fi/Bitstream/Handle/10138/25296/ISIM_Review_22_50_1.Pdf; Sayfasından Erişilmiştir.
- Darden, J. (2015). Assessing the significance of women in combat roles. *International Journal*. 70(3), 454-462.
- Davi, S. (2018). Devastation in Yemen Ongoing. *The Lancet*. 392(10124), 110.
- Day, S. (2010). *Yemen: on the Brink*. Washington: Carnegie Endowment.
- Demeritt, J. H., Nichols, A. D., & Kelly, E. G. (2014). Female Participation and Civil War Relapse. *Civil Wars*. Texa :Taylor & Francis. 16(3), 346-368.
- Dimaj, M. (2017). The Yemeni Revolution. September-October Boundary and February Horizon. 13 Ekim 2021 Tarihinde <https://Www.Alaraby.Co.Uk/%D8%A7%D9%84%D8%AB%D9%88%D8%B1%D8%A9>, Sayfasından Erişilmiştir.
- Dimitriu, G. (2020). Clausewitz and the Politics of War: A Contemporary Theory. *Journal Of Strategic Studies*, 43(5), 645-685.
- Eagleton, C. (1948). *International Government*. New York: Ronald Press Co.
- Ealwi, M. (2011). Arab Revolutions: The International Politics Egypt, 46 (148), 36-41.
- Eawn, M. (2020). Do Yemeni Women Succeed in Stopping the War? 04 Aralık 2021 Tarihinde <https://Www.Khuyut.Com/Blog/08-21-2020> Sayfasından Erişilmiştir.
- Edroos, F. (2018). Yemen'S Warring Parties Agree to Ceasefire in Hodeidah, Al Jazeera. 28 Ekim 2021 Tarihinde <https://Www.Aljazeera.Com/News/2018/12/Yemen-Warring-Sides-Agreeceasefire-Hodeidah-Governorate-181213123500512.Html>. Sayfasından Erişilmiştir.
- Elayah ,M. (2016). Why Did The 2013 Comprehensive Yemeni National Dialogue Fail to Prevent Conflict 14 Ekim 2021 Tarihinde https://Www.Researchgate.Net/Publication/311740115_Lmadha_Fshl_Alhwar_Alwtnty_Alymny_Alshaml_2013_Fy_Mn_Alsra Sayfasından Erişilmiştir.
- Elayah. M .ve Mohamed H. (2019). *Civil Society Organizations (Csos) And Peacebuilding After Yemen's Former President Ali Abdullah Saleh*. Sana'a: Radboud University.
- Encyclopedia . (2021). "Yemeni Women's Union ." *Encyclopedia of The Modern Middle East And North Africa*. . Encyclopedia.Com. 28 Dec. 2021 <https://Www.Encyclopedia.Com>. Sayfasından Erişilmiştir.

- ESCWA .(2009). Means of Enhancing the Role of Women in Conflict Resolution and Peacebuilding: Case Studies on Palestine, Lebanon and Iraq. United Nations Digital Library. United Nations New York. 03 Aralık 2021 Tarihinde <https://Archive.Unescwa.Org/Node/15382> PDF Sayfasından Erişilmiştir.
- Fadli, N. (2013). The Arab Spring in Yemen: Causes and Effects: Journal of Kufa Legal and Political Science, 17 (6), 384-406.
- Falch, A. (2010). Women's Political Participation and Influence in Post-Conflict Burundi and Nepal. Norway: Peace Research Institute Oslo (PRIO).
- Fearon, J. D., & Laitin, D. D. (2003). Ethnicity, Insurgency, and Civil War. American Political Science Review: Stanford University. 97(1), 75-90.
- Fontanel, J. (2005). Les Organisations Non Gouvernementales. Alger: Office Des Publications Universitaires.
- Warfare. In Sexual Violence in Conflict Zones. University of Pennsylvania Press.
- Gazano, A. (2001). Les Relations Internationales. Paris: Gualino Éditeur.
- Gilmartin, N. (2018). Female combatants after armed struggle: Lost in transition. London: Routledge.
- Gleditsch, K. S. (2007). Transnational Dimensions of Civil War. Journal of Peace Research: PRIO. 44(3), 293-309.
- Gleditsch, K. (2017). Civil War. Encyclopedia Britannica. 05 Ekim 2021 Tarihinde <https://Www.Britannica.Com/Topic/Civil-War> Sayfasından Erişilmiştir.
- Gressmann, W. (2016). From the Ground Up: Gender and Conflict Analysis in Yemen. Oxfam. 28 Ekim 2021 Tarihinde <http://Www.Carenederland.Org/Content/Uploads/2016/11/Yemen-Genderconflict-Analysis-201016-En.Pdf> Sayfasından Erişilmiştir.
- Gurr, T. R. (2015). Why Men Rebel. New York: Routledge.
- Hegre, H. (2001). Toward A Democratic Civil Peace? Democracy, Political Change, and Civil War, 1816–1992. American Political Science Review, 95(1), 33-48.
- Hegre, H., & Sambanis, N. (2006). Sensitivity Analysis of Empirical Results on Civil War Onset. Journal of Conflict Resolution, 50(4), 508-535.
- Heinze, M. (2016). Women's Role in Peace and Security in Yemen, Safeworld. 18 Aralık 2021 Tarihinde <https://www.saferworld.org.uk/resources/publications/1095-womenas-role-in-peace-andsecurity-in-yemen> pdf Sayfasından Erişilmiştir.

Hestler, A., & Spilling, J. A. (2010). Culture of the World Yemen. New York: Marshall Cavendish

Holt, M. C. (2020). The Worst Place on Earth to be a Woman: Violence Against Yemeni Women in Peace and War. Gender and Women's Studies, 3(1), 2-17.

Human Rights Watch (2009). In the Name of Unity. The Yemeni Government's Brutal Response to Southern Movement Protests. 22 Ekim 2021 Tarihinde <https://www.hrw.org/report/2009/12/15/name-unity/yemeni-governments-brutal-response-southern-movement-protests> Sayfasından Erişilmiştir.

Human Rights Watch (2018). Hiding behind the Coalition. 25 Ekim 2021 Tarihinde <https://www.hrw.org/report/2018/08/24/hiding-behind-coalition/failure-credibly-investigate-and-provide-redress-unlawful> Sayfasından Erişilmiştir.

Human Rights Watch .(2019). World Report. Yemen events of 2019.28 Ekim 2021 Tarihinde <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/yemen> Sayfasından Erişilmiştir.

Hutter, B. M., & O'Mahony, J. (2004). The Role of Civil Society Organisations in Regulating Business. London: Centre For Analysis of Risk and Regulation, London School of Economics and Political Science.

IASC. (2015). Humanitarian Crisis in Yemen: Gender Alert July 2015. IASC. 05 Aralık 2021 Tarihinde https://interagencystandingcommittee.org/system/files/iasc_gender_reference_group_-_yemen_gender_alert_july_2015_finalised.pdf Sayfasından Erişilmiştir.

ICRC. (2015a). Action against violence against women in wartime: Doing more to work to reduce violence. 04 Aralık 2021 Tarihinde <https://www.icrc.org/ar/doc/resources/documents/statement/women-statement-2010-10-31.htm> Sayfasından Erişilmiştir.

ICRC. (2015b). International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts. Geneva: ICRC.

Igrouane, Y. (2019). Is the UAE Gearing Up to Annex Yemen's Socotra Island? Inside Arabia, .17 Ekim 2021 Tarihinde <https://insidearabia.com/uae-gearing-up-annex-yemens-socotra-island/> Sayfasından Erişilmiştir.

Institute for Economics & Peace. (2020). Global Peace Index 2020: Measuring Peace in a Complex World, Sydney. 28 Ekim 2021 Tarihinde <http://visionofhumanity.org/reports> Sayfasından Erişilmiştir.

- International Crisis Group . (2019). 28 Ekim 2021 Tarihinde <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/yemen/crisisgroup-yemen-update-> Sayfasından Erişilmiştir.
- Jamih, M.(2018). What Do Yemenis Want From Their President? 29 Ekim 2021 Tarihinde <https://www.alquds.co.uk/> Sayfasından Erişilmiştir.
- Jarhum, R. (2016). Status of Women during Conflict in Yemen: Reflections on WPS UNSC 1325 & CEDAW 30th recommendation. to be for Rights and Freedoms. 25 Ağustos 2021 Tarihinde <https://jarhum.files.wordpress.com/2016/03/yemen-wsp-and-cedaw-30-to-be.pdf> Sayfasından Erişilmiştir.
- Jawfi, M.A. (2017). Savaş ve Çatışmaların Yemen Kadınları Üzerindeki Etkileri ve Barış Getirmedeki Roller. Yemen: YOHR.
- Jenichen, A. (2010), Women and Peace in Divided Society: Peace-Building Potentials of Feminist Struggles and Reform Processes In Bosnia And Herzegovina,Robina M. Vd. (Der.), Women, War, and Violence: Personal Perspectives and Global Activism .New York: Palgrave Macmillan.
- Jonsson, G. (2017). Towards Korean Reconciliation: Socio-Cultural Exchanges and Cooperation. London: Routledge.
- Judy. A. (2003). Inclusive Security: “Women Waging Peace Cannot Vouch for the Accuracy”. Civil Society. 05 Ağustos 2021 Tarihinde <https://www.international-alert.org/sites/default/files/library/tkcivilsocietyarabic.pdf> Sayfasından Erişilmiştir.
- Juneau, T. (2016). Iran’s Policy Towards the Houthis in Yemen: A Limited Return on a Modest investment. International Affairs, 92(3), 647-663.
- Karman, T. (2018). Yemeni Women and Civil Society in Light of Political Transformations and War. Brown Journal of World Affairs, 24(2), 211–223.
- Kaya, Ö. (2008). Sivil Toplum Kuruluşları ve Kalkınma. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kendall, E. (2018). Contemporary Jihadi Militancy in Yemen. Washington: The Middle East Institute, Policy Paper.
- Klein, R. (2012). The Role of Women in Mediation and Conflict Resolution: Lessons for UN Security Council Resolution 1325. 29 Aralık 2021 Tarihinde <https://scholarlycommons.law.wlu.edu/crsj/vol18/iss2/7> Sayfasından Erişilmiştir.
- Kumar, K. (Ed.). (2001). Women and Civil War: Impact, Organizations, and Action. London: Lynne Rienner Publishers.

- Lackner, H. (2016). The Change Squares Of Yemen, in Adam Roberts, Michael J Willis, Rory McCarthy and Timothy Garton Ash, Editors, Civil Resistance in The Arab Spring: Triumphs And Disasters, Oxford: Oxford University Press.
- Lindsey, C. (2002). Women Facing War. Refugee Survey Quarterly. Geneva: ICRC.
- Macmillan, M. (2020). War: How Conflict Shaped Us. Random House. 30 Ağustos 2021 Tarihinde <https://www.alkhaleej.ae/2020-11-13> Sayfasından Erişilmiştir.
- Malih, H. (2019). <https://www.france24.com/ar/20190510-04> Aralık 2021 Tarihinde <https://www.france24.com/ar/20190510-%D9%87%D9%8A> Sayfasından Erişilmiştir.
- McGuinness, M. (2006). Multilateralism and War: A Taxonomy of Institutional Functions. 04 Aralık 2021 Tarihinde <https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol51/iss1/12> Sayfasından Erişilmiştir.
- Mead, M. (1940). Warfare is Only an Invention—Not a Biological Necessity, 40(8), 402-405.
- Midlarsky M. (1975) On War: Political Violence in the International System. New York: Free Press.
- Molyneux, M. (1979). Women and Revolution in the People's Democratic Republic of Yemen. Feminist Review, 1(1), 5-20.
- Mousa, R. (2018). The Future of Political Change after the Arab Revolutions. 20 Ekim 2021 Tarihinde <https://eipss-eg.org/%D9%85%D8%B3%D9%80%D8%AA%D9%82%D8%A8%D9%84> Sayfasından Erişilmiştir.
- Moyer, J. D., Bohl, D., Hanna, T., Mapes, B. R., & Rafa, M. (2019). Assessing the impact Of War On Development in Yemen. Sana'a: United Nations Development Programme (UNDP).
- Mutaher, F. (2021). New Networks in Women's Peacebuilding Finland, Organized By the Sana'a Center For Strategic Studies and the Crisis Management Initiative. 08 Aralık 2021 Tarihinde <https://sanaacenter.org/ar/publications-all/analysis-ar/15305> Sayfasından Erişilmiştir.
- Nasser, A. (2019). Yemen: Women, war and political marginalization. Atlantic Council. 28 Ekim 2021 Tarihinde <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/yemen-women-warpolitical-marginalization/> Sayfasından Erişilmiştir.
- National Dialogue Document. (2013). Yemeni Dialogue Conference Sana'a, Yemen.

Niblett, R. (2009). Ready To Lead? Rethinking America's Role in a Changed World. 20 Ekim 2021 Tarihinde <https://Ciaotest.Cc.Columbia.Edu/Wps/Riia/0015856/> Sayfasından Erişilmiştir.

Noor, A. (2021). The reality of Yemeni women's capacities. 28 Ekim 2021 Tarihinde <https://ywvp.org/en/blog/early-recovery-and-integration-6/post/the-reality-of-yemeni-women-s-capacities-11> Sayfasından Erişilmiştir.

Oberson, B., & Bugnion, F. (1998). Comité International De La Croix-Rouge International Humanitarian Law: Answers To Your Questions. Geneva: ICRC.

OCHA Yemen. (2021). 2017 Humanitarian Needs Overview: Yemen. OCHA Yemen. 20 Aralık 2021 Tarihinde https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Final%20Yemen_HNO_2021_Ar%20V2_final.pdf Sayfasından Erişilmiştir.

Olsson, L. ve Tryggestad, T. (2001). Women and International Peacekeeping, London: Frank Cass.

Orkaby, A. (2017). Yemen's Humanitarian Nightmare. The real roots of the conflict. Foreign Affairs, 96(6), 93-101.

OSESGY. (2018). Yemeni women on the front-lines of war and peace. 07 Aralık 2021 Tarihinde <https://osesgy.unmissions.org/yemeni-women-front-lines-war-and-peace> Sayfasından Erişilmiştir.

Pandya, S. (2015). From Arab Spring to War in Yemen: Challenges to Women's Activism. Rethink Institute. 01 Aralık 2021 Tarihinde <https://D1wqtxts1xzle7.Cloudfront.Net/39240375/Pandya-Yemeni-Women-Activism-With-Cover-Pagev2.Pdf> Sayfasından Erişilmiştir.

Plastas, M. (2011). A Band of Noble Women: Racial Politics in the Women's Peace Movement. New York: Syracuse University Press.

Porter, E. (2007). Peacebuilding: Women in international perspective. London; Routledge.

Saad, A. (2016). The Saudi Role in the Yemeni Conflict From "2011-2016 AD". 25 Ekim 2021 Tarihinde <https://Democraticac.De/?P=39856> Sayfasından Erişilmiştir.

Saadi, W. (2012). The Evolution of the Functions of international Non-Governmental Organizations and its impact on the Reality of the Contemporary International Community. Alexandria :Dar Al Fikr Al Jamia.

Saferworld. (2017). Building inclusive peace: Gender at the heart of conflict analysis. 25 Ekim 2021 Tarihinde <https://www.saferworld.org.uk/resources/publications/1167-building-inclusivepeace-gender-at-the-heart-of-conflict-analysis> Sayfasından Erişilmiştir.

- Salamuh, G. (2011). Arab Spring Revolutions, Tunisia, Beirut, Lebanon, Center For Studies Arabic Union.
- Salisbury, P. (2017). Yemen. National Chaos, Local Order, Chatham House, The Royal Institute of International Affairs. 17 Ekim 2021 Tarihinde
URL:<https://www.Chathamhouse.Org/Sites/Files/Chathamhouse/Publications/Research/2017-12-20-Yemen-National-Chaoslocal-Order-Salisbury2.Pdf>. Sayfasından Erişilmiştir.
- Salisbury, P. (2020). Behind the Front Lines in Yemen's Marib. 03 Aralık 2021 Tarihinde
<https://www.Crisisgroup.Org/Middle-East-North-Africa/Gulf-Arabianpeninsula/Yemen/Behind-Front-Lines-Yemens-Marib>. Sayfasından Erişilmiştir.
- Salem, A. (2021). Kişisel görüşme, 01 Aralık 2021.
- Schmitz, C. (1995). Civil War in Yemen: The Price of Unity? Current History. 94(588), 33.
- Shabaneh, G. (2015). Operation Decisive Storm: Objectives And Hurdles 14 Ekim 2021 Tarihinde [Http://Studies.Aljazeera.Net/En/Reports](http://Studies.Aljazeera.Net/En/Reports) Sayfasından Erişilmiştir.
- Sharp, J. M., & Brudnick, I. A. (2015). Yemen: Civil War and Regional intervention. 28 Ekim 2021 Tarihinde
https://www.everycrsreport.com/files/20190917_R43960_0ae8aef063532aa48081bbedecd442b10277aa42.pdf d8 Sayfasından Erişilmiştir.
- Sheep, H. (2019). International Protection of Women in Armed Conflict in accordance with International Humanitarian Law. 28 Ekim 2021 Tarihinde
<https://jilrc.com/%d8%a7%d9%84%d8%ad%d9%85%d8%a7%d9%8a%d8%a9-%d8> Sayfasından Erişilmiştir.
- Shepherd, K. (2015). The role of Woman in International Conflict Resolution. Hamline University's School of Law's Journal of Public Law and Policy. 36.(2), 45-67.
- Simpson, S. N. Y. (2008). Non-Governmental Organisations (Ngos) Boards and Corporate Governance: The Ghanaian Experience. Corporate Ownership and Control, 6(2), 89-98.
- Sikurajapathy, L., & Al-Fotih, F. (2017). Two-year conflict in Yemen's takes heaviest toll on women and girls – Press release. UNFPA. 30 Ekim 2021 Tarihinde
[Http://yemen.unfpa.org/news/two-yearconflict-yemen%E2%80%99s-takes-heaviest-toll-women-and-girls](http://yemen.unfpa.org/news/two-yearconflict-yemen%E2%80%99s-takes-heaviest-toll-women-and-girls) Sayfasından Erişilmiştir.
- Snyder, A. (2009). Gender Relations and Conflict Transformation Among Refugees. In The Handbook of Conflict Analysis and Resolution. Eds. Sean Byrne, Dennis Sandole, Ingrid Sandole-Staroste and Jessica Senehi. London: Routledge.
- Sjoberg, L. (2014). Gender, War and Conflict, Cambridge, Polity.

SPUTNIK. (2020). After the Failure of the Stockholm and Riyadh Agreement. How Long Will The War in Yemen Continue? 28 Ekim 2021 Tarihinde <https://Arabic.Sputniknews.Com/202003> Sayfasından Erişilmiştir.

Stephens, M. (2015). Mixed Success for Saudi Military Operation in Yemen, BBC News, 18 Ekim 2021 Tarihinde <https://Www.Bbc.Com/News/World-Middle-East-32593749> Sayfasından Erişilmiştir.

Stracke, N., & Haidar, M. S. (2010). The Southern Movement in Yemen. Yemen: Gulf Research Center.

Suleiman, A. (2015). Yemen between dream and determination. 18 Ekim 2021 Tarihinde <https://Www.Alaraby.Co.Uk/%D8%A7%D9%84%D9%8A%D9%85%D9%86-%D8%A8> Sayfasından Erişilmiştir.

Sultan, A. (2021). The Arab Spring Revolutions: Dreams and Prospects for Political and Social Change for LGBT People (Egypt And Sudan As A Model) 21 Ekim 2021 Tarihinde <https://Timep.Org/%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%89/%D8%AB%D9%88%D8%B1%D8%A7%D8%AA> Sayfasından Erişilmiştir.

SWI. (2016). The Start of a 48-Hour Truce in Yemen Announced By the Arab Coalition. 14 Ekim 2021 Tarihinde <https://Www.Swissinfo.Ch/Ara/%> Sayfasından Erişilmiştir.

Şahin, M. (2007). Kamu Ekonomisi ve Sivil Toplum Kuruluşları. Seçkin Yayınevi: Ankara.

Tickner. (2004). Feminist responses to international security studies, Peace Review, 16(1), 43-48.

Tharoor, I. (2010). Brief History of Yemen: Rich Past, Impoverished Present. Time.Inc. 30 Ekim 2021 Tarihinde https://Scholar.Google.Com/Scholar?hl=Ar&As_Sdt=0%2C33&Q=The+History+Of+Yem+en&BtnG PDF Sayfasından Erişilmiştir.

UN Women. (2015). Yemeni Women Call For Their Inclusion in Peace Efforts, 30 Ekim 2021 Tarihinde <http://Www.Unwomen.Org/En/News/Stories/2015/10/Yemeni-Women-Call-For-Their-Inclusion-In-Peace-Efforts>. Sayfasından Erişilmiştir.

UNICEF .(2021). Economic and Social Empowerment of Yemeni Women and Their Role in Building Peace: War Effects. The Role of Women in Building Peace. Required Interventions. 29 Ağustos 2021 Tarihinde <https://Reliefweb.Int/Sites/Reliefweb.Int/Files/Resources/YSEU%2059%20Arabic%20version.Pdf> Sayfasından Erişilmiştir

UNDP. (2019). Prolonged Conflict Would Make Yemen the Poorest Country in the World, UNDP Study 29 Ekim 2021 Tarihinde <https://Www.Undp.Org/Press-Releases/Prolonged-Conflict-Would-Make-Yemen-Poorest-Country-World-Undp-Study-Says> Sayfasından Erişilmiştir.

- Vasquez, J. A. (2009). *The War Puzzle Revisited*. Cambridge: University Press.
- Vedder, A. (2007). *NGO involvement in international governance and policy*. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff.
- Voltaire, P. (1817). *Ouvres Completes De Voltaire*. Tome Dixième, Paris : L'imprimerie De Crapelet.
- World Economic Forum. (2020). *Global Gender Gap Report*. Retrieved From: Global Gender Gap Report . 29 Ekim 2021 Tarihinde <https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality> Sayfasından Erişilmiştir.
- Wright, Q. (1955) *The study of international relations*. Appleton, New York.
- Yemeni High Relief Committee .(2020). *The Higher Relief Committee in Yemen Calls for an End to the Houthi Looting of Humanitarian* , 28 Ekim 2021 Tarihinde <https://alarab.co.uk/%D8%A7%D9%84%D9%84%D8%AC%D9%86%D8%A9> Sayfasından Erişilmiştir.
- Yılmaz, M. E. (2007). *Intra-State Conflicts In The Post-Cold War Era*. 24(4), 11-33.
- Yılmaz, M. (2012). *Etnik Çatışmalarda Sivil Toplum Örgütleri ve Barışa Yönelik Katkıları: Sosyal Bilimler Dergisi*. Journal of Social Sciences, V(2), 156-176.
- YOHR. (2017). *Effects of Yemeni Wars and Conflicts on Yemeni Women and Their Role in Establishing Peace*. 29 Ekim 2021 Tarihinde File </War/%D8%A7%D8%AB%D8%A7%D8%B1%20%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D8%A8.Pdf> Sayfasından Erişilmiştir.

